

PROGRAM ROZWOJU GMINY TYCZYN na lata 2017 - 2022

Diagnoza i strategia

Tyczyn, grudzień 2017

Spis treści

WPROWADZENIE	3
CZĘŚĆ I.....	6
DIAGNOZA GMINY TYCZYN	6
1. Podstawowe informacje o gminie i jej mieszkańcach	6
1.1. Położenie geograficzne i administracyjne, podział terytorialny.....	6
1.2. Warunki naturalne Gminy Tyczyn.....	7
1.3. Potencjał rozwoju odnawialnych źródeł energii	12
1.4. Sytuacja demograficzna gminy	14
1.5. Budżet Gminy Tyczyn.....	18
2. Sfera gospodarcza.....	19
2.1. Przedsiębiorczość.....	19
2.2. Lokalne centra rozwoju	22
2.3. Rynek pracy	23
2.4. Rolnictwo.....	26
2.5. Dziedzictwo kulturowe i turystyka.....	27
3. Sfera społeczna	29
3.1. Edukacja i opieka przedszkolna.....	29
3.2. Pomoc społeczna	37
3.3. Ochrona zdrowia.....	40
3.4. Kultura	42
3.4.1. Działalność kulturalna	42
3.4.2. Działalność biblioteczna.....	45
3.5. Sport	47
3.6. Organizacje społeczne i partycypacja społeczna.....	50
3.7. Bezpieczeństwo	51
4. Sfera infrastrukturalna	53
4.1. Drogi i komunikacja	53
4.2. Łączność i telekomunikacja.....	56
4.3. Gospodarka komunalna	57
4.3.1. Gospodarka wodno-ściekowa.....	57
4.3.2. Zaopatrzenie w energię elektryczną i gaz	60
4.4. Mieszkalnictwo	61
5. ANALIZA SWOT	63
6. POTENCJAŁY ROZWOJOWE GMINY TYCZYN.....	68
CZĘŚĆ II.....	70
STRATEGIA GMINY TYCZYN	70
7. MISJA i WIZJA GMINY TYCZYN	70
8.OBSZARY i CELE STRATEGICZNE.....	71
8.1. Obszar strategiczny I – sfera gospodarcza	71
8.2. Obszar strategiczny II – sfera infrastrukturalna i ochrona środowiska	74
8.3. Obszar strategiczny III – sfera społeczna	76
9. Projekty strategiczne gminy Tyczyn.....	80
9.1. Projekty zintegrowane w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego	80
9.2. Projekty planowane do realizacji na terenie Gminy Tyczyn.....	83
10. POWIĄZANIE PROGRAMU Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI.....	88
10.1. Powiązanie programu ze strategią krajową	88
10.2. Powiązanie programu ze strategią województwa podkarpackiego	90
10.3. Powiązanie programu ze strategią powiatu rzeszowskiego.....	92
10.4. Powiązanie programu ze strategią ZIT ROF.....	93
11. FINANSOWANIE STRATEGII	93
12. WDRAŻANIE, MONITOROWANIE i PROMOCJA STRATEGII	97
12.1. Wdrażanie strategii.....	97
12.2. Monitorowanie, ocena realizacji i promocja Programu.....	98
13. ZAŁĄCZNIKI	99
13.1. WYNIKI BADANIA OPINII MIESZKAŃCÓW	99
SPIS RYSUNKÓW.....	101
SPIS TABEL.....	102

WPROWADZENIE

Program rozwoju gminy stanowi dokument planistyczny obejmujący wieloletnie cele i kierunki działania danej jednostki samorządu terytorialnego. Zmiany w dokumentach prawnych kształtujących prowadzenie polityki rozwoju wymuszają potrzebę systematycznego weryfikowania krajowych, regionalnych i lokalnych dokumentów strategicznych. W ostatnim okresie zmianie uległa ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, a także dokonano aktualizacji dokumentów europejskich (Europa 2020), krajowych (Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.) i regionalnych (Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2020). Przyjęcie projektu nowego paradygmatu polityki regionalnej dokonał 25 czerwca 2013 r. Zarząd Województwa Podkarpackiego, ustanawiając tym samym kierunki rozwoju regionu do 2020 roku. Zatem podobnie jak większość jednostek samorządu terytorialnego, Gmina Tyczyn zobligowana jest do opracowania swojego Programu Rozwoju, spójnego z założeniami i rekomendacjami płynącymi z dokumentów o charakterze krajowym i regionalnym, nadrzędnymi w stosunku do lokalnych, strategicznych dokumentów planistycznych.

Jednocześnie w procesie tworzenia Programu bardzo ważną rolę odgrywają zmiany, jakie zachodzą w sferze gospodarczej, społecznej i infrastrukturalnej, wpływające na rozwój gminy, powiatu rzeszowskiego i województwa podkarpackiego. Zmieniły się uwarunkowania prawne i programowe, a Polska weszła w nowy okres programowania 2014-2020. Gmina Tyczyn jest także bogatsza o doświadczenia płynące z kończącej się perspektywy unijnej 2007-2013. Zrealizowała wiele projektów inwestycyjnych i tzw. projektów miękkich, zaspokajając tym samym najpilniejsze potrzeby społeczne, gospodarcze i infrastrukturalne.

Zbiór kluczowych przesłanek uzasadniających potrzebę dokonania opracowania niniejszego dokumentu stanowią:

- Wyzwania polityki rozwoju regionalnego i zmieniające się uwarunkowania społeczne oraz gospodarcze w gminie i jej otoczeniu.

Gmina Tyczyn to nie tylko wydzielony granicami administracyjnymi obszar, ale przede wszystkim społeczność lokalna, w której na bieżąco ulega zmianie sytuacja demograficzna i gospodarcza. Kilka ostatnich lat upłynęło pod znakiem szeregu istotnych zmian, które w dużym stopniu znalazły odzwierciedlenie także w gminie, jak np.: ogólnosiwiatowe spowolnienie gospodarcze i związane z tym mniejsze dochody budżetowe, rosnące dysproporcje w rozwoju na szczeblu międzygminnym i regionalnym, deficyt finansów publicznych, czy zmiana obserwowanych trendów demograficznych. Opracowany obecnie Program Rozwoju Gminy Tyczyn wyznaczy cele oraz kierunki interwencji, służące podnoszeniu konkurencyjności gminy oraz rozwiązywaniu problemów gospodarczych i społecznych. Są to wyzwania, którym gmina musi sprostać w dobie postępującego procesu globalizacji, nasilającej się konkurencji, informatyzacji wielu sfer życia i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

- Potrzeba opracowania Programu Rozwoju Gminy Tyczyn w zgodności z nowymi dokumentami strategicznymi szczebla regionalnego i krajowego.

Ostatnie lata to okres powstawania nowych i aktualizacji poprzednich wersji dokumentów strategicznych szczebla krajowego i regionalnego. Nadrzędną pozycję zajmuje wśród nich „Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2020”, która określa nowe ramy funkcjonowania konkurencyjnego województwa. Przyjęta przez Zarząd Województwa Podkarpackiego strategia została przygotowana w oparciu o nową koncepcję polityki regionalnej. Konieczność aktualizacji Strategii województwa to wynik zmian w podejściu do polityki regionalnej.

Nowe podejście w polityce regionalnej preferuje przede wszystkim zintegrowane i wieloaspektowe podejście do rozwoju terytorialnego z mocnym zorientowaniem na rezultaty zaplanowanych celów. Przyjęto 4 obszary działań strategicznych:

- KONKURENCYJNA i INNOWACYJNA GOSPODARKA, której celem jest rozwijanie przewag regionu w oparciu o kreatywne inteligentne specjalizacje, jako przejaw budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej.
- KAPITAŁ LUDZKI i SPOŁECZNY, których celem jest rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników wzrostu poziomu edukacji, budowania aktywności obywatelskiej a także poprawy poziomu życia mieszkańców.
- ŚRODOWISKO i ENERGETYKA, których celem jest utrzymanie dobrego stanu środowiska, bezpieczeństwa energetycznego i racjonalne wykorzystanie energii, a także zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom oraz usuwanie ich negatywnych skutków.
- SIEĆ OSADNICZA, której celem jest podniesienie dostępności wewnętrznej i zewnętrznej oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej, budowanie potencjału rozwojowego regionu oraz zidentyfikowanych w Strategii biegunów wzrostu.

Ważnym przesłaniem Strategii jest wyrównanie dysproporcji rozwojowych między poszczególnymi obszarami regionu o różnym stopniu rozwoju. Cel ten osiągnięty będzie poprzez element terytorializacji polityki rozwoju, tj. wskazane w Strategii obszary strategicznej interwencji. Obszary będą wskazywać miejsca w regionie, które w pierwszej kolejności wymagają interwencji, głównie finansowej. Głównym celem Strategii jest zatrzymanie dysproporcji rozwojowych między Podkarpaciem a bogatszymi regionami, wzrost PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca i zmiany pozycji województwa na liście rankingowej z punktu widzenia poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Istotnymi dla planowania rozwoju są również dokumenty szczebla krajowego, w tym Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020, przyjęta 13 lipca 2010 r. oraz Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (DSRK) do 2030 r. i Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

W okresie programowania 2014 – 2020 pojawił się nowy instrument wsparcia rozwoju wybranych obszarów naszego kraju, położonych wokół ośrodków wojewódzkich, pod nazwą Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT). Gmina Tyczyn, wraz z miastem Rzeszowem i jedenastoma innymi gminami, położonymi wokół Rzeszowa, znalazła się na obszarze pn. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny (ROF).

Wspólnie z pozostałymi gminami Gmina Tyczyn zamierza realizować ważne przedsięwzięcia inwestycyjne zidentyfikowane w Strategii ZIT ROF, w ramach samorządowego Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (Stowarzyszenia ROF).

Uwzględnienie wytycznych i rekomendacji płynących z wymienionych dokumentów pozwoli na skorelowanie Programu Rozwoju Gminy Tyczyn z priorytetami rozwojowymi województwa podkarpackiego i Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego i korzystanie z nowych narzędzi polityki regionalnej i środków finansowych regionalnego programu operacyjnego i programów krajowych.

- Potrzeba posiadania Programu Rozwoju Gminy Tyczyn spójnej z horyzontem czasowym nowego okresu programowania UE oraz dokumentów nadrzędnych.
Odrębną przesłanką tworzenia Programu Rozwoju Gminy Tyczyn jest potrzeba zapewnienia spójności horyzontu czasowego Programu Rozwoju Gminy do roku 2022, dla której bezpośrednim uzasadnieniem jest:
 - przyjęcie horyzontu obejmującego w całości kolejną perspektywę finansową Unii Europejskiej (tj. 2014-2020);

- przyjęcie horyzontu zbieżnego z horyzontem regionalnej strategii rozwoju i większości JST na Podkarpaciu;
- potrzeba zapewnienia spójności z perspektywą przyjętą dla nowej Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego.

Program Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2017 - 2022 stanowi więc jeden z najważniejszych dokumentów strategicznych przygotowywanych przez samorząd gminny. Określa on priorytety i cele polityki rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, w oparciu o pogłębioną diagnozę jej obecnej sytuacji. Jest to dokument, którego celem jest wskazanie wizji oraz strategicznych kierunków rozwoju gminy i jest podstawowym instrumentem długofalowego zarządzania jednostką samorządu terytorialnego. Pozwala on na zapewnienie spójności, ciągłości i trwałości w działaniach władz gminy, niezależnie od zmieniających się uwarunkowań politycznych na szczeblu lokalnym, regionalnym czy krajowym. Program pozwala na szersze spojrzenie na możliwości i ograniczenia w zakresie realizowanych i planowanych zadań, jak również umożliwia efektywne gospodarowanie własnymi, zasobami gminy, takimi jak środowisko przyrodnicze, zasoby ludzkie, infrastruktura czy też środki finansowe. Program Rozwoju, jest dokumentem o charakterze kierunkowym i nadrzędnym w stosunku do poszczególnych opracowań i programów sektorowych, np. Planów Rozwoju Lokalnego, Wieloletnich Planów Inwestycyjnych (WPI) i Wieloletnich Planów Finansowych (WPF).

Diagnoza sytuacji Gminy Tyczyn została przeprowadzona w oparciu o materiał statystyczny z Urzędu Miejskiego w Tyczynie oraz Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, analizy przeprowadzone w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego i analizy własne, a także przeprowadzone konsultacje społeczne z mieszkańcami i liderami społeczności lokalnej.

Prace nad Programem Rozwoju Gminy Tyczyn rozpoczęto od przygotowania diagnozy społeczno-gospodarczej gminy, w której analizom poddano jej sytuację społeczną, gospodarczą i infrastrukturalną. Szczegółowa analiza potencjału rozwojowego Gminy, jej szans i mocnych stron w aspekcie zagrożeń zewnętrznych oraz wewnętrznych słabych stron oraz wyniki przeprowadzonych z mieszkańcami i liderami społeczności lokalnej konsultacji społecznych posłużyły, do określenia wizji i misji gminy.

Następnie określono obszary priorytetowe i cele strategiczne rozwoju gminy. Cele strategiczne przekładają się na szereg celów szczegółowych i działań (przedsięwzięć), którym poświęcona jest druga część niniejszego Programu.

Ze względu na stale zmieniającą się sytuację zewnętrzną i wewnętrzną, Program ma formę dokumentu otwartego, który będzie podlegał okresowemu korygowaniu. Realizacja Programu Rozwoju będzie na bieżąco monitorowana, a wnioski będą wprowadzane do planów i programów w poszczególnych dziedzinach życia społeczno - gospodarczego Gminy Tyczyn.

CZĘŚĆ I

DIAGNOZA GMINY TYCZYN

1. Podstawowe informacje o gminie i jej mieszkańcach

1.1. Położenie geograficzne i administracyjne, podział terytorialny

Gmina Tyczyn znajduje się w centralnej części województwa podkarpackiego - odległość siedziby gminy od centrum Rzeszowa wynosi około 12 km, od Dynowa - 30 km (drogą krajową Rzeszów - Dynów), od siedzib gmin Doliny Strugu: od Chmielnika Rzeszowskiego - 7 km, od Błażowej - 16 km i od Hyżnego - 7 km. Jako jednostka administracyjna gmina graniczy: od północy z miastem wojewódzkim Rzeszowem, na małym odcinku od zachodu (wzdłuż Wisłoka) z gminą Boguchwałą, od zachodu z gminą Lubenia, od południa z gminami Błażowa i Hyżne, a od wschodu z gminą Chmielnik.

Tyczyn jest gminą miejsko-wiejską. Siedzibą władz jest miasto Tyczyn. Na dzień 31 grudnia 2016 r. powierzchnia gminy wynosiła 59,02 km², a obszar zamieszkiwało 11 804 osoby. W skład gminy wchodzi miasto Tyczyn oraz sołectwa: Borek Stary, Hermanowa, Kielnarowa i Matysówka.

Rysunek 1. Położenie Gminy Tyczyn na tle kraju, województwa podkarpackiego i powiatu rzeszowskiego

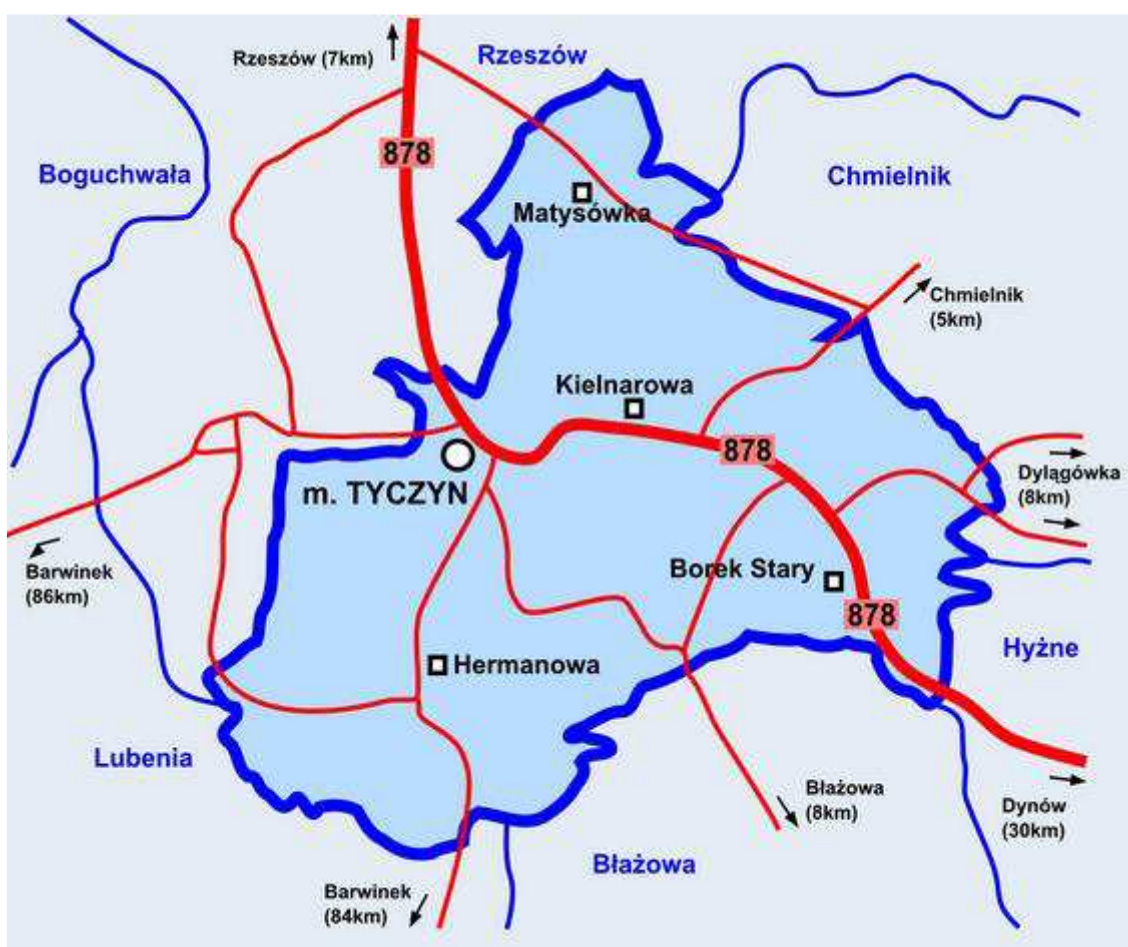
Źródło: www.tyczyn.pl

Gmina Tyczyn leży w centralnej części województwa podkarpackiego, w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji miejskiej Rzeszowa. Jest gminą miejsko-wiejską, jedną z 13 gmin powiatu rzeszowskiego. Gmina wchodzi w skład Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, skupiającego miasto Rzeszów i dwanaście gmin ościennych: Boguchwałę, Chmielnik, Czarną, Czudec, Głogów Małopolski, Krasne, Lubenię, Łañcut, miasto Łañcut, Świlczę, Trzebownisko i Tyczyn. Stanowi także północno-zachodnią część mikroregionu Dolina Strugu, obejmującego gminy: Błażowa, Chmielnik, Hyżne i Tyczyn.

Gmina ma bardzo korzystne położenie komunikacyjne - jest zlokalizowana na szlaku handlowym Północ-Południe oraz w pobliżu szlaku Wschód-Zachód (autostrada A4 i droga krajowa nr 94, wiodąca od granicy zachodniej państwa z Niemcami do granicy wschodniej z Ukrainą). Odległość dzieląca Tyczyn od granicy z Ukrainą wynosi około 100 km (przejście graniczne w Medyce), natomiast od granicy ze Słowacją (przejście graniczne w Barwinku) ok. 80 km. Najbliższe lotnisko znajduje się w Jasionce koło Rzeszowa, w odległości ok. 20 km od Tyczyna.

Gminę przecina ponad 8 - kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej nr 878 relacji Rzeszów - Dylągówka. Od niej odgałęziają się drogi powiatowe o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym, prowadzące m.in. do Brzozowa i Sanoka. Na obszarze gminy funkcjonuje komunikacja MPK Rzeszów, PKS Rzeszów i linie prywatnych przewoźników. Wszystkie miejscowości gminy mają połączenia komunikacyjne z Tyczynem i Rzeszowem.

Rysunek 2. Położenie komunikacyjne Gminy Tyczyn

Źródło: www.tyczyn.pl

1.2. Warunki naturalne Gminy Tyczyn

Położenie geograficzne

Gmina Tyczyn położona jest na pograniczu dwóch krain fizycznogeograficznych - Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Karpackiego, a dokładniej należących do nich dwóch mezoregionów -

Pradoliny Podkarpackiej i Pogórza Dynowskiego. Położenie to wpływa na zróżnicowane ukształtowanie terenu, od rozległych równin po teren pagórkowaty. Grzbiety występujących tu wzniesień bieżą w różnych kierunkach, a stoki mają różny stopień nachylenia. Różnica w bezwzględnej wysokości nad poziomem morza obydwu tych obszarów nie jest duża, lecz znacznie bardziej istotne są różnice w budowie geologicznej. Warunkuje to nie tylko typ krajobrazu, ale też rodzaj występujących minerałów i gleb, a to z kolei wpływa na charakter świata roślin i zwierząt.

Budowa geologiczna

Pagórki dominujące na znacznym obszarze Gminy Tyczyn powstały jako wypiętrzenia Głównego Nasunięcia Karpackiego ponad sto milionów lat temu, w okresie górnej kredy. Jako, że pochodziły z dna ciepłego, głębokiego morza, zbudowane były z dennych skał osadowych: piasków, piaskowców, łupków, margli i wapieni. w trzeciorzędzie (ok. 70 mln lat temu) tereny te znów obejmowało morze, ale tym razem chłodne i płytkie. Naniosiło ono na kredowy wał kolejne osady oligoceńskich piaskowców i eoceńskich łupków. Skały te ułożyły się warstwowo w charakterystyczny przekładaniec (warstwy piaskowca przedzielone łupkami), tworząc tzw. flisz karpacki.

W kolejnej epoce - czwartorzędzie (ok. milion lat temu), topniejące lodowce wyżłobiły w miękkich fliszowych skałach głębokie doliny, pozostawiając na ich dnie piaski, żwiry i mady. Doliny te podzieliły jednolite fliszowe pasma na wzgórza o stromych zboczach i szerokich płaskich grzbiętach. Nizinna część to miocenijskie (trzeciorzędowe) wapienie, piaskowce, piaski, ropy i gipsy, na których osadziły się grube warstwy czwartorzędowych (ok. milion lat temu) madów, piasków, żwirów rzecznych i pyłów - tworząc less.

Rzeźbę terenu kształtowały zarówno ruchy tektoniczne, jak i trwająca tysiącami lat erozja wodna i powietrzna. Jej efektem są płaskodenne i nieckowate doliny rzeczne, wąskie koryta strumieni, parowy i jary. Erozję "wspomagała" działalność człowieka, zwłaszcza występująca tu od wieków gospodarka rolna. w wyniku karczowania lasów na wyższych partiach stromych wzniesień, na wielu stokach utworzyły się osuwiska i obrywy. Wiele z nich aktywnych jest do dziś, uniemożliwiając wykorzystanie pobliskich, często bardzo atrakcyjnych krajobrazowo terenów pod zabudowę mieszkaniową, budowę dróg i innych standardowych obiektów infrastruktury komunalnej. Nieprzydatne do zagospodarowania osuwiska są jednak niemałą atrakcją turystyczną: w odsłoniętych blokach skalnych podziwiać można dokładnie strukturę fliszowego przekładania sprzed ok. 70 mln lat.

Warunki glebowe

Na rodzaj gleb na terenie gminy ma wpływ budowa geologiczna. w dolinie rzeki Strug - na madach rzecznych utworzyły się najlepsze rolniczo gleby, II i III klasy bonitacyjnej. Są to gleby brunatne, miejscami czarnoziemy brunatniejące, a na terenach wilgotnych – gleby kwaśne, bagienne. w centralnej części gminy, tam gdzie skałę macierzystą stanowią utwory kredowe, występują gleby bielcowe. Gleby brunatne dominują także na wzniesieniach, lecz im wyżej, tym są płytsze i mniej urodzajne (IV-VI klasa). Tylko gdzieś tam na północnych stokach występują urodzajne, powstałe na lessach, czarnoziemy brunatniejące. Wszystkie gleby na terenie gminy Tyczyn zaliczane są do tzw. gleb ciężkich. Ich przydatność rolniczą określa klimat i klasyfikacja bonitacyjna. Na terenie, położonym wyżej, o ostrzejszym klimacie, gleby określane są jako pszenno-górskie. Są to ziemie najbardziej przydatne do uprawy zbóż, roślin okopowych a nasłonecznione stoki (narażone na niedobór wilgoci w wyniku szybkiego spływu wód) - na sady i plantacje roślin jagodowych (maliny, jeżyny, borówki).

Surowce mineralne

Z budową geologiczną terenów Gminy Tyczyn związane jest występowanie surowców mineralnych. Występują na terenie gminy niewielkie pokłady piasków i żwirów. Okoliczne złoża są w zupełności wyeksploatowane, bądź pokryte dobrymi klasowo glebami, co decyduje o rolniczym zagospodarowaniu tych terenów. Bogate w minerały są okolice Hermanowej, gdzie występują pokłady łupków, wapieni i gipsów. Gipsowe złoża znajduje się w przysiółku Gradkowiec. Łupki

(menilitowe), ze względu na występujące w nich warstwy twardej, zbitej krzemionki i podwyższoną zawartość torfu, mają niewielką przydatność gospodarczą.

Zasoby wodne

Największym ciekim wodnym w gminie jest przepływający przez cały jej obszar Strug. Płyńie doliną o szerokości od 6 do 12 metrów i wpada do Wisłoka już poza granicami gminy, w Rzeszowie. Strug bierze swój początek w rejonie Nowego Borku, gdzie łączy dwie rzeczki: Ryjak i Tatyń. Niesie on wody wielu swoich dopływów, m.in. wpadającego doń w okolicach Kielnarowej potoku Chmielnik, a w Tyczynie - Hermanówki. Dopływy te, podobnie jak i potoki dopływające bezpośrednio do Wisłoka, są zbliżonej długości, mają duże spadki, a obszar ich zasilania ma niewielkie zdolności magazynowania wody. Powoduje to, że w przypadku nagłych odwilży, roztopów lub gwałtownych opadów do potoków spływają ogromne masy wody, których nie mieści koryto. Rozlewa się ona wtedy nawet poza dolinę rzeki, podtapiając niżej położone domy i tereny uprawne. Strug wylewa głównie podczas wiosennych roztopów i mocnych opadów.

Poza ciekami wodnymi, woda powierzchniowa występuje w kilku niewielkich stawach pełniących rolę małej retencji, położonych przy granicy Tyczyna z Rzeszowem. Gmina posiada też zasoby wód mineralnych. Eksploatowane są wody oligoceńskie - z odwiertów dla potrzeb komunalnych gminy oraz dla potrzeb wytwórni wody mineralnej w Borku Starym (wody zmineralizowane oraz wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowe). Bogactwem, z którego dotąd gmina nie korzysta jest źródło wody mineralnej na łąkach Tyczyńskich. Jest to woda o bogatych walorach leczniczych: siarczkowo-chlorkowo-sodowo-wodorowęglanowo-wapniowo-żelazista. Wydajność źródła jest niewielka, ok. 5 l/min. Występuje ono w pobliżu skał kredowych, przebiegających ze wschodu na zachód. Kilkadziesiąt metrów powyżej źródła pojawiają się wycieki żelaziste z banieczkami palącego się gazu ziemnego.

Gmina Tyczyn jest obszarem występowania wyjątkowo dobrej wody. Są tu liczne źródła (wody szczelinowe - ze skał trzecio- i czwartorzędowych), które legenda łączy z przypadkami cudownych uzdrowień i życiowych dobrodziejstw. Najbardziej znane to „cudowne” źródła w Przylasku, przysiółku Hermanowej i na terenie klasztoru oo. dominikanów w Borku Starym. Woda z tych źródeł nie wykazuje większego zmineralizowania, lecz od lat ma renomę zdrowej wody.

Powietrze atmosferyczne

Niezaprzeczalnym walorem gminy, zwłaszcza jej pagórkowatych terenów, jest łagodny klimat i w miarę czyste powietrze. Gmina Tyczyn jest bowiem gminą w której został przekroczony dopuszczalny poziom pyłu zawieszonego PM₁₀¹. Niekorzystnie na czystość powietrza wpływa niska emisja z palenisk domowych na paliwo stałe oraz z pojazdów mechanicznych, których ilość zwiększa się dynamicznie. Mimo to, Gmina Tyczyn należy (obok gmin Lubenia i Chmielnik) do trzech, wśród trzynastu gmin ROF, emitujących do powietrza najmniej CO₂, bowiem tylko 77898,98 Mg CO_{2e}/rok².

Lokalne warunki klimatyczne

Pod względem klimatycznym Gmina Tyczyn położona jest na pograniczu dwóch krain klimatycznych. Rejon równin i kotlin podgórskich, obejmująca zachodnią i północną część gminy, cechuje się przewagą wpływów kontynentalnych o większych rocznych amplitudach temperatury. Roczne sumy opadów są nieco niższe, niż na wyżej położonych terenach.

Część gminy położona na Pogórzu Dynowskim, charakteryzuje się niewielkimi rocznymi amplitudami temperatury, wysokimi rocznymi sumami opadów oraz późnymi wiosnami. Zimą,

¹ Zob. „Program ochrony powietrza dla strefy podkarpackiej ...”, przyjęty uchwałą XXXIII/608/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 29.04.2013 (tab. 8, s. 40 Programu, wiersz 17).

² Zob. „Plan gospodarki niskoemisyjnej ROF”, Rzeszów 2015 (tab. 16, s. 41).

w głęboko wciętych dolinach tworzą się zastoiska chłodnego powietrza oraz występują zjawiska inwersji temperatury.

Średnia roczna suma opadów atmosferycznych na terenie gminy wynosi 700 mm - najmniej opadów występuje w styczniu i lutym, a najwięcej w lipcu. Średnia roczna liczba dni z pokrywą śnieżną wynosi 60 dni, a ilość dni z przymrozkiem wynosi około 110 w ciągu roku. w rozkładzie miesięcznym średnie temperatury kształtują się od około -2,5°C w styczniu do około +17,5°C w lipcu. Ilość dni pogodnych w ciągu roku wynosi od 35 do 40, natomiast dni pochmurnych od 130 do 140.

Środowisko przyrodnicze

O atrakcyjności krajobrazu Gminy Tyczyn decyduje zróżnicowane ukształtowanie terenu i szata roślinna. Tereny zalesione zajmują obecnie 18,3% powierzchni gminy.

Nad brzegami Strugu i mniejszych potoków, spotkać można pozostałości dawnych lasów łągowych: rosnące pojedynczo lub w grupach olsze, topole, wierzby, wiązy, jesiony i zespoły łożowisk. Po występujących tu kiedyś bagnach, porośniętych olsem - zespołem roślinności związanym z wodą stojącą, a także lasach liściastych z bogatym runem, nie ma już śladu. Ich miejsce zajęła gęsta zabudowa wsi, pola uprawne i łąki, a drzewa rosą kępami wzdłuż pól, dróg i wokół domów.

Na nizinnych łąkach spotkać można turzyce, jaskry, kaczerńce, niezapominajki, chociaż melioracja wpłynęła na znaczne zubożenie łąkowego świata roślin.

W części gminy leżącej na skraju Pogórza Dynowskiego krajobraz ma dużo bardziej urozmaiconą rzeźbę. Dominują tu wzgórza o długich spłaszczonych grzbietach i łagodnych stokach, pociętych debrzami - jak nazywa się tu parowy i jary. Wzgórza przedzielone są nieckowatymi dolinami o płaskich dnach. Grzbiety wzniesień położone są na wysokości od 350 do 390 m n.p.m., a różnice w wysokości terenu wynoszą od 130 do 170 m.

W tej części gminy można wyróżnić kilka znacznie wyższych wzniesień. Bezpośrednio nad Tyczynem wznosi się Dalnica (343 m n.p.m.), Przylasek Hermanowski leży w paśmie sięgającym 384 m n.p.m., grupa wzniesień zwana Działem Matysówki leży na wysokości od 361 do 366 m n.p.m., a między dolinami potoków Chmielnik, Strug i Tatyna zalega długi grzbiet - tzw. Dział Borówek o wysokości od 363 do 372 m n.p.m. Na zboczach niższych wzniesień występują niewielkie zagajniki, w których oprócz drzew liściastych spotkać można też sosny, brzozy, graby i gdzieś tam buki. Miedze i skarpy śródpolne to siedliska tarniny i dzikiej róży. Bardziej na południe, na szczytach i stokach wzniesień pojawia się inny rodzaj lasów: ciemnozielonych latem i zielonych zimą. To pozostałości prawnie buczyny karpackiej. Obok buków występują też jodły, a w wilgotniejszych miejscach - jesiony, graby i jarzębiny. w runie leśnym spotkać można wiele roślin charakterystycznych dla obszarów górskich, m.in. żywiec gruczołowaty, skrzyp olbrzymi, lepieńnik biały, a także rośliny chronione - bluszcz, barwinek pospolity, marzankę wonną, śnieżyczka przebiśnieg czy kopytnik pospolity.

W wielu miejscowościach Gminy Tyczyn znajdują się cenne, zasługujące na ochronę obiekty dendrologiczne. Są to m.in.:

- dwa dęby szypułkowe w Tyczynie,
- lipa szerokolistna i dwa dęby szypułkowe w Borku Starym.

Na terenie całej gminy występują różne gatunki wolno żyjących zwierząt. Są tu zajęce, wiewiórki, lisy, kuny, a w pobliżu większych skupisk leśnych - borsuki, sarny, jelenie i dziki. Wiele jest też gatunków ptactwa, m.in. łowne - kuropatwy i bażanty, rzadkie - kwiczoły, jarząbki, myszołowy, zimorodki, krzykliwe orliki, górskie pliszki, drapieżne - jastrzębie i pospolite, ale pięknie śpiewające - skowronki, słowiki, drozdy, sikorki i wilgi. Wśród spotykanych płazów są m.in.: salamandra plamista, traszka, kumak górski, ropucha szara i rzekotka drzewna, a wśród gadów: jaszczurka zwinka i żyworodna, padalec, żmija zygzakowata.

Obszary chronione

Najcenniejszy pod względem krajobrazowym i przyrodniczym teren Pogórza Dynowskiego, w skład którego wchodzi obszar gmin Tyczyn, Chmielnik, Błazowa, Hyżne, Niebylec z wsią Gwoźnica oraz Markowa z wsią Husów, został objęty ochroną prawną jako tzw. obszar chronionego krajobrazu. **Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu** zajmuje południowo-zachodnią część Pogórza Dynowskiego, jego cała powierzchnia to 24 620 ha. Na terenie Gminy Tyczyn, Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje jej południowo-wschodnią część o powierzchni 941,60 ha.

W skład chronionego obszaru wchodzi fragment wzgórz rozciągających się na południowy wschód od drogi z Kielnarowej do Chmielnika (wzdłuż doliny potoku Chmielnik) i na wschód od biegnącej doliną Strugu drogi wojewódzkiej nr 878 z Rzeszowa do Dylągówki - na odcinku od Kielnarowej do granicy z gminą Błazowa. Najwyżej położoną partię wzgórz porasta tu 100-hektarowy kompleks leśny, tzw. Borkowski Las, poniżej rozciągają się malownicze pola i łąki poprzecinane jarami i zadrzewionymi dolinami potoków. Piękno obszaru gminy można podziwiać z ponad 20 miejsc określanych jako ciągi i punkty widokowe. Przez najciekawsze przyrodniczo i krajobrazowo tereny Hyżnieńsko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu przebiegają fragmenty szlaków turystycznych: żółtego *Dookoła Rzeszowa* oraz niebieskiego wiodącego z Rzeszowa do Dynowa.

Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu jest drugim co do wielkości (po Mielecko-Kolbuszowskim) obszarem chronionego krajobrazu w województwie podkarpackim. Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu posiada tylko 32% (wg innych źródeł 25%) powierzchni leśnej. Przeważają tu lasy liściaste i mieszane, tworzące grądy i skupiska drzew bukowych będące pozostałością pradawnej buczyny karpackiej. Skupiska drzew w dolinach rzecznych są pozostałością lasów łęgowych. w rezerwacie przyrody Mójka (gmina Błazowa), znajdującym się na terenie tego obszaru, przedmiotem ochrony jest las bukowo-jodłowy oraz stanowisko bobra europejskiego. Rezerwat Wilcze (gminy: Błazowa i Niebylec) został utworzony ze względu na kompleks jodły podgórskiej ze znacznym udziałem buka.

Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu jest bogaty faunistycznie, stanowi ostoję rzadkich gatunków, takich jak: puchacz *bubo-bubo*, bocian czarny, salamandra plamista (leśnictwo Szklary i Hadle Szklarskie), rzadki motyl górski - niepylak mnemozyna (okolice Błazowej) oraz borsuka, gronostaja, łasicy, chomika, rzadkich ptaków drapieżnych: krogulca, myszołowa oraz licznych ptaków śpiewających. Swoją ostoję ma tu również zwierzyzna łowna.

Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu jest godny zachowania w jak najmniej zmienionym charakterze, nie tylko z powodu jego karpackiego krajobrazu, czy też pozostałości prawie naturalnych form buczyny karpackiej lub występowania (głównie na terenie lasów) rzadkich gatunków roślin i zwierząt, lecz również ze względu na fakt, iż jest to ciekawy przykład krajobrazu kulturowego (przekształconego przez wielowiekową działalność człowieka), charakterystycznego dla drobnej, rozproszonej własności chłopskiej.

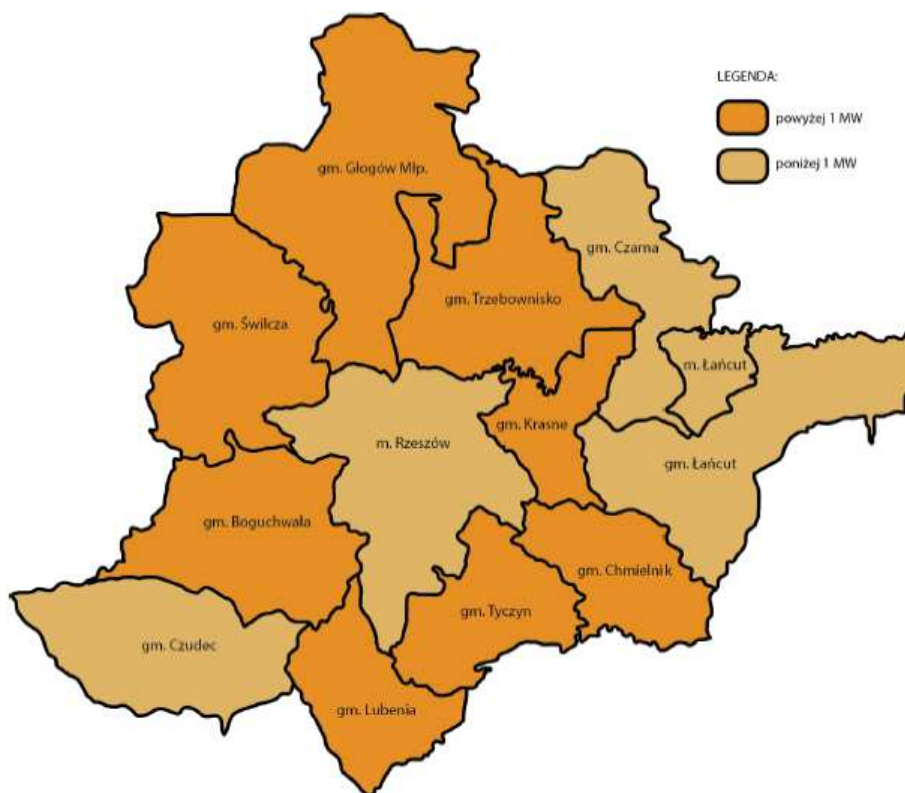
Z punktu widzenia przyrodniczego spotkać tu można liczne formy geologiczne i biocenozy (środowiska przyrodnicze) - miejscami najbardziej zbliżone do naturalnych. Osadnictwo na objętych ochroną obszarach wywarło swój wpływ stosunkowo później, niż w bardziej przyjaznych rolnictwu, niż położonych i urodzajniejszych miejscach doliny Strugu - dopiero w XV w.

Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu jest bogaty faunistycznie. Stanowi ostoję rzadkich gatunków: puchacza, bociana czarnego, salamandry plamistej (leśnictwo Szklary i Hadle Szklarskie), rzadkiego motyla górskiego - niepylaka mnemozyny (okolice Błazowej) oraz borsuka, gronostaja, łasicy, chomika, rzadkich ptaków drapieżnych, np. krogulca, myszołowa oraz licznych ptaków śpiewających. Swoją ostoję ma tu również zwierzyzna łowna.

1.3. Potencjał rozwoju odnawialnych źródeł energii

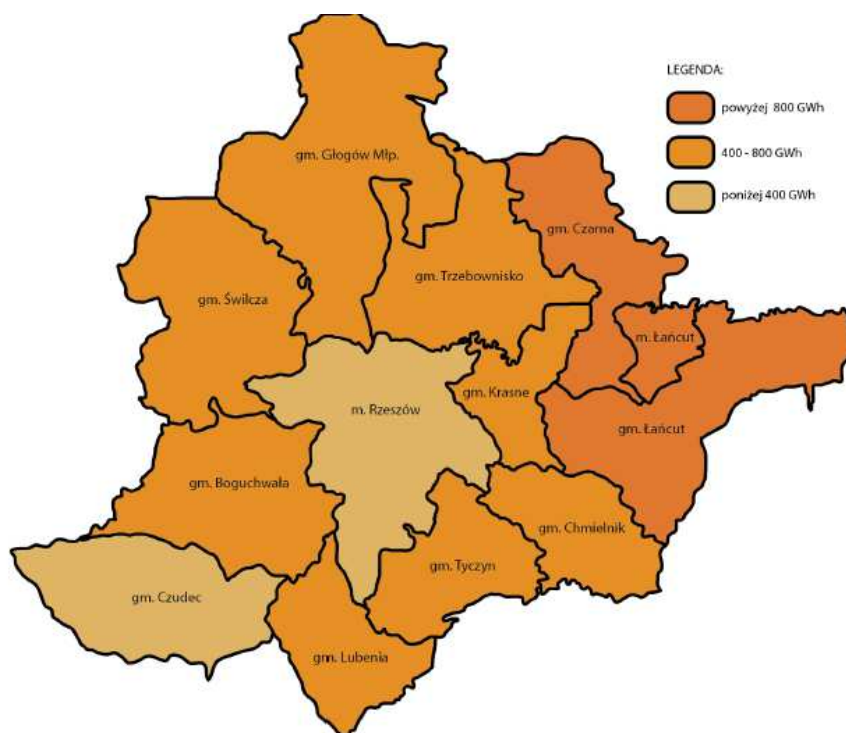
Gmina Tyczyn dysponuje dobrym potencjałem przyrodniczym do rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE). W szczególności dotyczy to potencjału w zakresie energetyki wodnej i słonecznej. Rysunki 3 – 5 przedstawiają mapy potencjału OZE w Gminie Tyczyn na tle Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF).

Potencjał energetyki wodnej przekracza w Gminie Tyczyn poziom 1 MW, podobnie jak w siedmiu gminach ROF, otaczających pierścieniem miasto Rzeszów (rys. 3).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wojewódzkiego Programu Rozwoju OZE dla Województwa Podkarpackiego

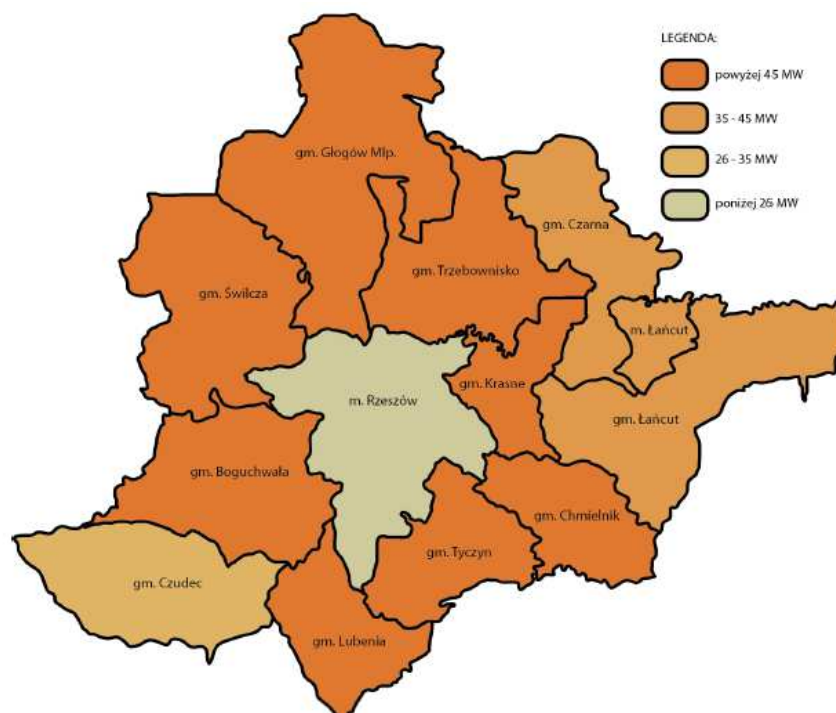
Rysunek 3. Potencjał energetyki wodnej w Gminie Tyczyn na tle ROF.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wojewódzkiego Programu Rozwoju OZE dla Województwa Podkarpackiego

Rysunek 4. Potencjał energetyki wiatrowej w Gminie Tyczyn na tle ROF.

W zakresie potencjału energetyki wiatrowej Gmina Tyczyn (z potencjałem 400 – 800 GWh) - należy do drugiej grupy 8 gmin otaczających Rzeszów. Wyższym potencjałem (powyżej 800 GWh) dysponują gminy: Czarna, Łańcut i miasto Łańcut (rys. 4).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wojewódzkiego Programu Rozwoju OZE dla Województwa Podkarpackiego

Rysunek 5. Potencjał energetyki słonecznej w Gminie Tyczyn na tle ROF

W zakresie potencjału energetyki słonecznej, podobnie jak w zakresie energetyki wodnej Gmina Tyczyn (z potencjałem powyżej 45 MW) - należy do grupy 8 gmin otaczających Rzeszów, o najwyższym potencjale (rys. 5).

1.4. Sytuacja demograficzna gminy

Gmina Tyczyn obejmuje obszar ok. 59,02 km², co stanowi 5,1 % powierzchni powiatu rzeszowskiego. Liczba mieszkańców gminy zameldowanych na pobyt stały, na podstawie danych na dzień 31 grudnia 2016 roku, wynosi 11 804 osób, z czego 3 785 osób zamieszkuje miasto (32,07%). Na jeden km² powierzchni gminy przypada 200 mieszkańców, przy czym gęstość zaludnienia jest największa w Tyczynie (391 osób/km²), a najmniejsza w Borku Starym (135 osób/km²).

Tabela 1. Liczba mieszkańców zameldowanych na pobyt stały w Gminie Tyczyn, powierzchnia i średnia gęstość zaludnienia wg miejscowości (stan na 31.12.2016).

Miejscowość	Liczba ludności	Powierzchnia w km ²	Gęstość zaludnienia na km ²
Tyczyn - miasto	3 785	9,67	391
Borek Stary	1 810	13,37	135
Hermanowa	2 737	17,30	158
Kielnarowa	1 908	13,38	143
Matysówka	1 564	5,30	295
Ogółem gmina	11 804	59,02	200

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

Przejęcie przez miasto Rzeszów z Gminy Tyczyn miejscowości Biała (od 1 stycznia 2009 r.) spowodowało spadek ilości mieszkańców o 2031 osób. Kolejna zmiana granic spowodowana odejściem największego sołectwa gminy - miejscowości Budziwój (od 1 stycznia 2010 r.), skutkowałą spadkiem ilości mieszkańców o dalsze 4094 osoby. Mimo spadku ilości mieszkańców w latach 2009 i 2010, związanych z utratą dwóch sołectw o 6125 osób, tj. o 36,9%, liczba mieszkańców Gminy Tyczyn w kolejnych latach wzrastała (tabela 2).

Tabela 2. Liczba ludności Gminy Tyczyn w latach 2010 -2016, wg miejscowości, stan na 31 grudnia.

Lp.	Miejscowość	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika, w %*
1.	Borek Stary	1 701	1 745	1 758	1 794	1 800	1 811	1 810	106,41
2.	Hermanowa	2 604	2 657	2 660	2 700	2 738	2 725	2 737	105,10
3.	Kielnarowa	1 738	1 861	1 870	1 916	1 920	1 927	1 908	109,78
4.	Matysówka	1 453	1 482	1 490	1 521	1 529	1 529	1 564	107,64
5.	Tyczyn	3 433	3 597	3 658	3 697	3 702	3 719	3 785	110,25
	Razem	10 929	11 342	11 436	11 628	11 689	11 712	11 804	108,00

*rok 2010 = 100

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

Zmiany liczby ludności w Gminie Tyczyn, mieście Tyczynie i sołectwach w okresie 2010 – 2016 prezentuje tabela 3³.

Tabela 3. Liczba ludności w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016 wg faktycznego miejsca zamieszkania.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Liczba ludności [osoby] Powiat rzeszowski	162 770	163 859	164 765	165 835	166 643	167 342	168 337	103,42
Liczba ludności [osoby] Gmina Tyczyn	11 042	11 158	11 285	11 464	11 500	11 556	11 748	106,39

³ Różnice w liczbie ludności w tabelach 1 i 3 wynikają z faktu, że w tabeli 1 podana jest liczba osób zameldowanych w gminie Tyczyn, natomiast w tabeli 3 – liczba osób faktycznie zamieszkujących gminę.

Liczba ludności [osoby] Miasto Tyczyn	3 502	3 535	3 602	3 641	3 638	3 662	3756	107,25
Liczba ludności [osoby] Sołectwa Gminy Tyczyn	7 540	7 623	7 683	7 823	7 862	7 894	7 992	105,99
Liczba ludności [osoby] Miasto Tyczyn/ liczba ludności [osoby] Gmina Tyczyn	31,71	31,68	31,92	31,76	31,63	31,69	31,97	100,82

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

W tabeli 4 przedstawiono wskaźniki dotyczące struktury mieszkańców Gminy Tyczyn wg płci na tle powiatu rzeszowskiego.

Tabela 4. Liczba kobiet na 100 mężczyzn w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Liczba kobiet na 100 mężczyzn Powiat rzeszowski	103	103	103	103	103	103	103	100,0
Liczba kobiet na 100 mężczyzn Gmina Tyczyn	103	103	102	102	103	103	103	100,0
Liczba kobiet na 100 mężczyzn Miasto Tyczyn	108	108	106	105	106	105	105	97,22

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Na tendencję wzrostową liczby mieszkańców ma wpływ zarówno ruch naturalny, jak i migracje ludności. Wszystkie miejscowości gminy miały w okresie lat 2010 – 2016 dodatni przyrost naturalny. Największy przyrost naturalny wystąpił w mieście Tyczynie - wyniósł 108 osób, natomiast najmniejszy był w Borku Starym – 8 osób. Łącznie przyrost naturalny w gminie Tyczyn w analizowanym okresie wyniósł 242 osoby, tj. średnio 35 osób rocznie (tabela 5). Wskaźnik przyrostu naturalnego w analizowanym okresie wyniósł średnio: Gmina Tyczyn – 3,18, powiat rzeszowski – 1,9; był zatem o 67,4% wyższy niż w powiecie rzeszowskim. Wskaźnik salda migracji wyniósł średnio: Gmina Tyczyn – 7,20, powiat – 4,05; był więc o 77,7% wyższy niż w powiecie.

Tabela 5. Przyrost naturalny ludności Gminy Tyczyn w latach 2010 -2016, wg miejscowości, stan na 31 grudnia.

Lp.	Miejscowość	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Łącznie
1.	Borek Stary	-5	5	-2	4	8	4	-6	14
2.	Hermanowa	11	8	5	6	22	-6	9	46
3.	Kielnarowa	12	-7	-2	9	13	2	9	27
4.	Matysówka	9	6	-2	5	8	1	8	27
5.	Tyczyn	16	12	23	25	-2	19	15	93
	Razem	43	24	22	49	49	20	35	207

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

Saldo migracji w latach 2010 – 2016 było trwale dodatnie i wynosiło średnio 110 osób rocznie. Wysoki poziom salda migracji świadczy o atrakcyjności obszaru do osiedlania się i zamieszkania (tabela 6).

Tabela 6. Migracje ludności w gminie Tyczyn w latach 2010 -2016, stan na 31 grudnia.

Lp.	Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
1.	Zameldowania ogółem	472	378	363	463	355	395	473	100,21
2.	Wymeldowania ogółem	361	268	252	334	230	275	407	112,74
	Saldo migracji	111	110	111	129	125	120	66	59,46

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

Analiza struktury wiekowej mieszkańców Gminy Tyczyn wykazuje, że społeczeństwo gminy zaczyna się starzeć. Zaobserwować można powolny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym i zmniejszający się odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (tabela 7). w 2010 r. w wieku 65 i więcej lat było 12,8% mieszkańców, natomiast w 2016 r. już 14%. w wieku do 20 lat w 2010 r. było 25,2% mieszkańców, natomiast w 2016 r. już tylko 23,8% (spadek o 1,4 punktu procentowego.)

Tabela 7. Struktura wiekowa mieszkańców Gminy Tyczyn.

Przedziały wiekowe	Liczba mieszkańców 2010	Liczba mieszkańców 2016	Dynamika, w %
0-4	641	703	109,67
5-9	662	745	112,54
10-14	687	676	98,40
15-19	789	665	84,28
20-24	837	738	88,17
25-29	893	904	101,23
30-34	902	980	108,65
35-39	876	945	107,88
40-44	734	963	131,20
45-49	737	783	106,24
50-54	671	721	107,45
55-59	640	658	102,91
60-64	560	610	108,93
65-69	364	556	152,75
70 i więcej	1049	1086	103,53

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Na koniec grudnia 2016 r. najliczniej reprezentowaną grupą wiekową były osoby w wieku 70 lat i powyżej, ich liczba wynosiła 1 086 osób, co stanowiło 9,3% ogółu ludności gminy. Kolejne miejsca pod względem liczebności w strukturze wiekowej mieszkańców gminy zajmują grupy w wieku 30-34 lat (8,35% ogółu), w wieku od 40-44 lat (8,20%) i osoby w przedziale wiekowym 35-39 lat (8,05% ogółu).

Struktura wiekowa przekłada się na strukturę zawodową – w 2016 roku 61,9% (7267 osób) stanowili mieszkańcy w wieku produkcyjnym, 2471 mieszkańców (21%) to osoby w wieku przedprodukcyjnym, natomiast 17,1% (2010 osób) mieszkańców stanowili ludzie w wieku poprodukcyjnym.

Wskaźniki ekonomicznej struktury wiekowej mieszkańców Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego przedstawia tabela 8.

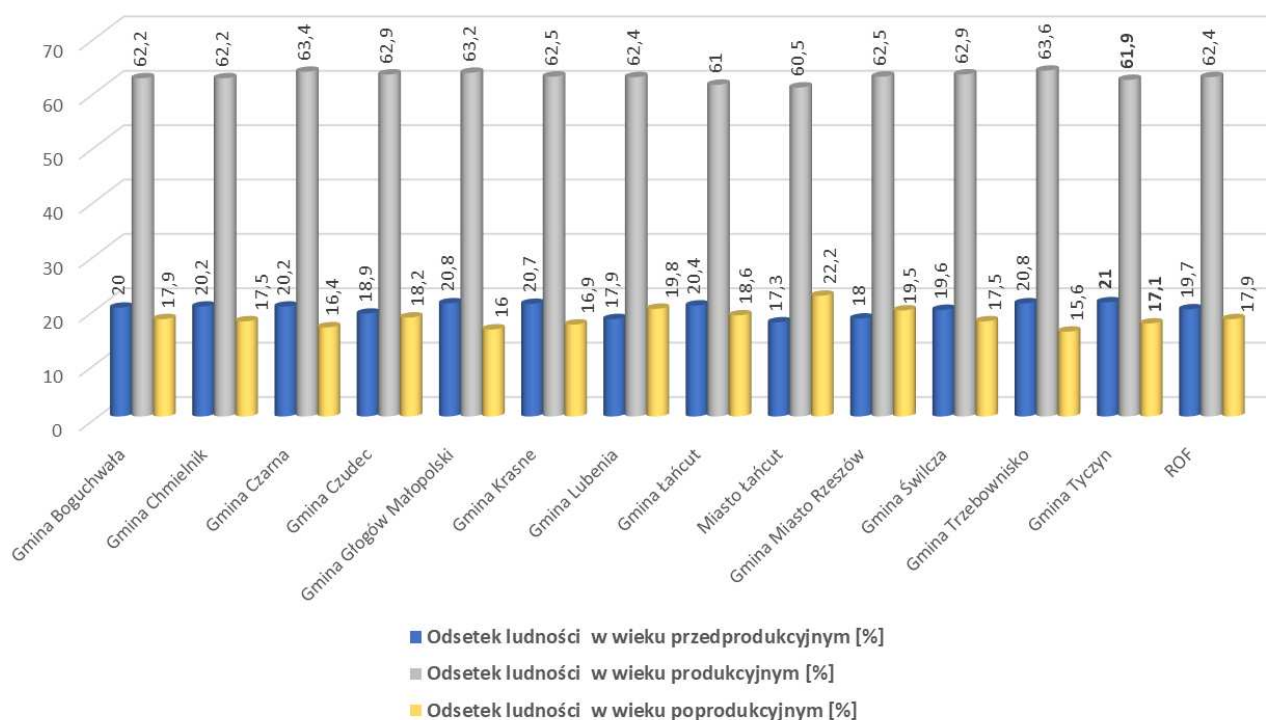
Tabela 8. Wskaźniki ekonomicznej struktury mieszkańców Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego, w latach 2010 – 2016.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika %
Odsetek mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym [%] Powiat rzeszowski	21,6	21,2	20,9	20,6	20,3	20,1	19,9	92,13
Odsetek mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym [%] Gmina Tyczyn	22,0	21,7	21,4	21,5	21,2	21	21	95,45
Odsetek mieszkańców w wieku produkcyjnym [%] Powiat rzeszowski	62,6	62,8	62,9	63,0	63,0	63	62,8	100,32
Odsetek mieszkańców w wieku	62,5	62,7	63,0	62,5	62,1	62,1	61,9	99,04

produkcyjnym [%] Gmina Tyczyn								
Odsetek mieszkańców w wieku poprodukcyjnym [%] Powiat rzeszowski	15,8	16,0	16,2	16,4	16,7	16,9	17,3	109,49
Odsetek mieszkańców w wieku poprodukcyjnym [%] Gmina Tyczyn	15,5	15,6	15,7	16,0	16,7	16,9	17,1	110,32
Wskaźnik obciążenia demograficznego [%] Powiat rzeszowski	85,1	84,6	84,6	84,7	85,3	85,7	86,8	101,20
Wskaźnik obciążenia demograficznego [%] Gmina Tyczyn	84,9	84,4	83,7	85,7	87,9	88,1	89,4	105,30

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Wskaźniki zawarte w tabeli 8 wskazują, że struktura ta ulega stopniowemu pogorszeniu. Maleje wskaźnik udziału mieszkańców w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym, natomiast wzrasta udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, co potwierdza kształtowanie się wskaźnika obciążenia demograficznego, który z 84,9% w 2010 r. zwiększył się do 89,4% w 2016 roku i był wyższy w tym roku o ponad 2% od wskaźnika dla powiatu rzeszowskiego⁴.

Rysunek 6. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w 2016 roku – Gmina Tyczyn na tle ROF.

Źródło: dane GUS, 2016

⁴ Wskaźnik obciążenia demograficznego stanowi relację liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym.

1.5. Budżet Gminy Tyczyn

Budżet jest finansowym wyrazem i instrumentem polityki gospodarczej gminy. w tabeli 7 przedstawiono wybrane wskaźniki finansowe dotyczące budżetu Gminy Tyczyn na tle wskaźników budżetowych gmin powiatu rzeszowskiego w latach 2010 - 2016.

Wskaźniki zawarte w tabeli 9 wskazują, że zarówno sytuacja dochodowa, jak też wydatkowa kształtowała się w analizowanym okresie mniej korzystnie, niż w gminach powiatu rzeszowskiego.

W 2016 roku dochody ogółem na 1 mieszkańca w Gminie Tyczyn wynosiły 3 602,71 zł, podczas gdy w gminach powiatu rzeszowskiego stanowiły kwotę 3078,30 zł, a więc były niższe o ok. 3%. Dochody własne stanowiły w Gminie Tyczyn 32,3% dochodów ogółem, natomiast w gminach powiatu rzeszowskiego 35,2%.

Tabela 9. Wskaźniki budżetowe Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego w latach 2010 – 2016.

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dyna- mika
Dochody ogółem na 1 mieszkańca Powiat rzeszowski	2 906,42	2 747,11	2 687,03	2 854,94	3 078,13	3 129,88	3 708,30	127,59
Dochody ogółem na 1 mieszkańca Gmina Tyczyn	2 509,23	2 849,24	2 504,61	2 712,06	2 621,11	2 765,41	3 602,71	143,58
Dochody własne na 1 mieszkańca Powiat rzeszowski	899,19	934,62	913,25	1 037,93	1 179,64	1 242,14	1 303,73	144,99
Dochody własne na 1 mieszkańca Gmina Tyczyn	826,75	962,02	803,29	915,64	946,01	1 054,45	1 161,90	140,54
Wydatki ogółem na 1 mieszkańca Powiat rzeszowski	3 274,12	2 911,87	2 744,83	2 880,29	3 094,35	3 109,30	3 591,22	109,67
Wydatki ogółem na 1 mieszkańca Gmina Tyczyn	2 736,57	3 244,58	2 746,73	2 638,56	2 683,09	2 816,10	3 662,71	133,84
Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca Powiat rzeszowski	962,53	645,36	457,10	503,28	603,58	562,56	392,21	40,75
Wydatki majątkowe na 1 mieszkańca Gmina Tyczyn	542,84	964,94	435,64	310,80	327,12	422,65	475,64	87,62
Wydatki majątkowe/ wydatki ogółem [%] Powiat rzeszowski	29,50	22,25	16,71	17,54	19,57	18,14	10,97	37,19
Wydatki majątkowe/ wydatki ogółem [%] Gmina Tyczyn	19,97	29,94	15,99	11,88	12,24	15,09	13,14	65,80
Obsługa długu publicznego/wydatki ogółem [%] Powiat rzeszowski	0,59	1,22	1,68	1,28	1,02	0,86	0,73	123,73
Obsługa długu publicznego/wydatki ogółem [%] Gmina Tyczyn	0,99	1,15	2,84	2,39	2,08	1,63	1,20	121,21

Wydatki ogółem na 1 mieszkańca/ Dochody ogółem na 1 mieszkańca [%] Powiat rzeszowski	112,65	106,00	102,15	100,89	100,53	99,34	96,84	85,97
Wydatki ogółem na 1 mieszkańca/ Dochody ogółem na 1 mieszkańca [%] Gmina Tyczyn	109,06	113,88	109,67	97,29	102,36	101,83	101,67	93,22

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Wydatki ogółem na 1 mieszkańca w gminie Tyczyn wynosiły w 2016 roku 3 662,71 zł, podczas gdy w gminach powiatu rzeszowskiego stanowiły kwotę 3 591,22 zł, a więc w gminie Tyczyn były wyższe o 2%. Relacja wydatków ogółem na 1 mieszkańca w Gminie Tyczyn do dochodów ogółem na 1 mieszkańca wynosiła w 2016 roku 101,67%, natomiast dla gmin powiatu rzeszowskiego relacja ta wynosiła 96,84%. Udział wydatków majątkowych w Gminie Tyczyn – średni w okresie 2010 – 2016 wyniósł 16,9%, natomiast w powiecie rzeszowskim 19,2%.

2. Sfera gospodarcza

2.1. Przedsiębiorczość

Jednym z wyznaczników rozwoju gospodarczego jest liczba podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON. Według stanu na koniec roku 2016 w gminie Tyczyn, w rejestrze REGON zarejestrowanych było 961 podmiotów gospodarczych, tj. o 200 więcej niż w roku 2010, z czego 784 podmioty należało do osób fizycznych.

W analizie potencjału gospodarczego danego obszaru jednym z najważniejszych wskaźników jest wskaźnik poziomu przedsiębiorczości, oznaczający liczbę zarejestrowanych podmiotów przypadających na 1000 mieszkańców wg faktycznego miejsca zamieszkania.

W powiecie rzeszowskim wskaźnik ten wyniósł w roku 2010 – 62 i wzrósł do poziomu 71 w 2016 roku, tj. wzrósł o 14,5%. Wskaźnik poziomu przedsiębiorczości w gminie Tyczyn wynosił odpowiednio 69 i 82, tj. wzrósł o 18,8%. Gmina Tyczyn wypada zatem korzystnie pod względem poziomu przedsiębiorczości na tle powiatu rzeszowskiego (tabela 10).

Tabela 10. Poziom przedsiębiorczości w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego w latach 2010 – 2016.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców [jednostki] Powiat rzeszowski	62	62	65	67	69	70	71	114,51
Liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców [jednostki] Gmina Tyczyn	69	71	73	74	76	80	82	118,84

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

W tabeli 11 zaprezentowano ilość nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie Tyczyn. Wynika z niej, że dynamika tworzenia nowych przedsiębiorstw ulega wahaniom, jednak w 2016 r. była niemal o 22% niższa, niż w 2010 roku. Jeśli chodzi o podmioty tworzone przez osoby fizyczne. Jeszcze mniej korzystnie kształtowała się liczba nowo zarejestrowanych spółek handlowych – spadek do 0.

Tabela 11. Nowo rejestrowane podmioty gospodarcze w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016.

Wyszczególnienie/okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych [jednostki] przez osoby fizyczne	87	78	66	71	70	72	68	78,16
Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych [jednostki] spółki handlowe	6	7	4	5	2	1	0	-

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Poziom rozwoju przedsiębiorczości w gminie Tyczyn był w roku 2016 wyższy do poziomu dla województwa podkarpackiego i podobny do poziomu dla ROF, natomiast mniej korzystnie prezentował się na tle całego kraju (tabela 12). Niemniej jednak co 10 mieszkańców Gminy Tyczyn był przedsiębiorcą (w kraju co ósmy).

Tabela 12. Podmioty gospodarcze w Gminie Tyczyn na tle porównawczym w 2016 roku - wielkości i wskaźniki porównawcze.

Gmina	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym
Gmina Tyczyn	818	72	49	10,8	116
Średnia ROF	816	72	56	10	114
Województwo podkarpackie	788	67	53	9,2	107
Polska	1103	91	77	12,5	147

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2016

Wśród zarejestrowanych na terenie Gminy Tyczyn podmiotów gospodarczych zauważalny jest wzrost znaczenia sektora prywatnego (938 zarejestrowanych podmiotów w 2016 r.), który znacznie przewyższa sektor publiczny (23 zarejestrowanych podmiotów).

W sektorze prywatnym aż 83,6% podmiotów stanowiły podmioty osób fizycznych. w grupie osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zdecydowanie dominują niewielkie, często jedno-, bądź kilkusobowe firmy. Oznacza to, że pomimo dużej liczby podmiotów gospodarczych ilość miejsc pracy, które one tworzą, jest niewielka. Liczbę i strukturę podmiotów gospodarczych sektora prywatnego na terenie Gminy Tyczyn przedstawia tabela 13.

Tabela 13. Liczba i struktura podmiotów sektora prywatnego na terenie Gminy Tyczyn.

Wyszczególnienie	2010	Struktura, w %	2016	Struktura, w %
ogółem	744	100,0	938	100,0
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	641	86,2	784	83,6
spółki handlowe	28	3,8	64	6,8
spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	3	0,4	7	0,7
spółdzielnie	5	0,7	5	0,5
stowarzyszenia i organizacje społeczne	22	3,0	27	2,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS - Bank Danych Lokalnych

Wśród ogółu podmiotów gospodarczych na terenie Gminy Tyczyn w 2016 r., aż 95,8% stanowiły przedsiębiorstwa mikro- zatrudniające do 9 pracowników, 3,4% było natomiast przedsiębiorstw małych zatrudniających od 10 – 49 osób. Przedsiębiorstw średnich o zatrudnieniu od

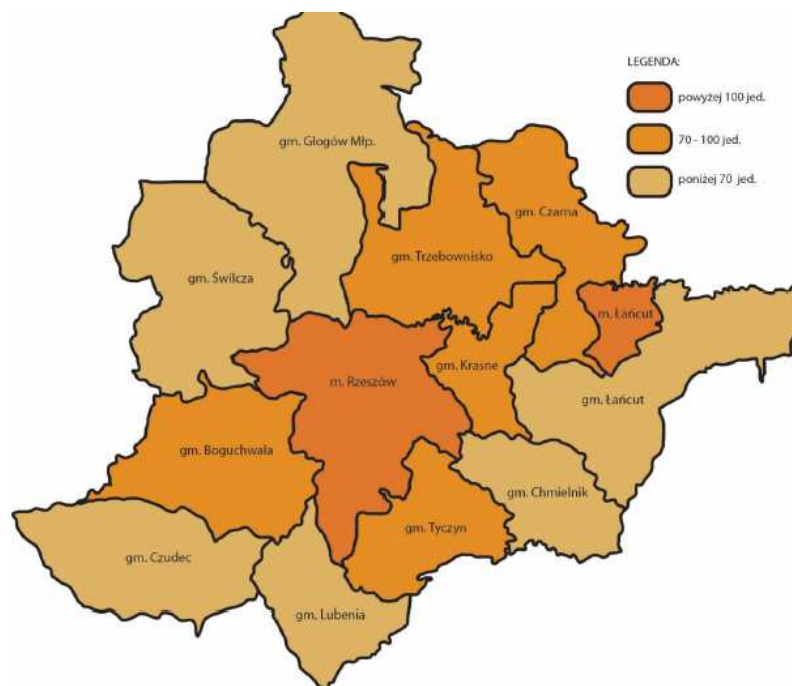
50 – 249 pracowników było jedynie 8, tj. 0,8%. w gminie – po likwidacji Zakładów Mięsnych „Herman” S. A. nie funkcjonowało ani jedno przedsiębiorstwo duże, zatrudniające powyżej 250 osób. w tabeli 14 przedstawiono podział podmiotów gospodarczych ze względu na ich wielkość.

Tabela 14. Podmioty gospodarki narodowej działające w Gminie Tyczyn wg klas wielkości.

Wyszczególnienie	2010	Struktura, w %	2016	Struktura, w %
Ogółem	761	100,0	961	100,0
0-9	724	95,1	921	95,8
10-49	29	4,0	32	3,4
50-249	7	0,9	8	0,8
250 - 999	1	0,0	0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS - Bank Danych Lokalnych

Sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) pozwalają na szczegółową analizę jednostek zarejestrowanych w systemie REGON ze względu na branże, w których podmioty te działają. Najwięcej podmiotów na terenie Gminy Tyczyn zarejestrowanych jest w sekcji związanej z handlem i naprawami (211), następnie w budownictwie (124), przetwórstwie przemysłowym (85), działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (84) oraz transporcie i gospodarce magazynowej (62).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rysunek 7. Nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w Gminie Tyczyn na tle ROF.

Na terenie Gminy Tyczyn działa wiele znaczących podmiotów gospodarczych, wśród których najistotniejsze znaczenie dla rynku pracy mają:

- Spółdzielnia Telekomunikacyjna OST w Tyczynie,
- Tyczyńska Fabryka Urządzeń Wentylacyjnych „Tywent” Sp. z o.o. w Tyczynie,
- PPHU „POM-TYCZYN” Spółka Jawna w Tyczynie,
- Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Tyczynie,
- Linker-Europa Sp. z o.o. w Tyczynie,
- Firma Handlowo-Usługowa „SZiK” Spółka Jawna w Tyczynie,
- Bank Spółdzielczy w Tyczynie,

- Zakład Produkcyjno-Handlowo-Usługowy „Jar” Spółka Cywilna w Kielnarowej,
- Przedsiębiorstwo Produkcji Handlu i Usług „H-GAZ” Spółka Jawna w Tyczynie,
- Wokwen-Rzeszów Spółka Cywilna w Tyczynie,
- „UNIMET” Spółka Jawna Oddział w Tyczynie.

2.2. Lokalne centra rozwoju

Na obszarze Gminy Tyczyn funkcję lokalnych centrów rozwoju pełnią następujące miejscowości:

1. Tyczyn, spełniający funkcje:

- samorządowe: siedziba władz gminnych,
- oświatowe: żłobek i przedszkola, szkoła podstawowa, publiczne gimnazjum, Zespół Szkół – LO,
- religijne: kościół parafialny, klasztor ss. dominikanek,
- kulturalne: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury im. Katarzyny Sobczyk, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna, Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej, Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej, Klub Seniora, Stowarzyszenie i Klub Osób Niepełnosprawnych, zespoły artystyczne (Zespół Śpiewaczy „Tyczyniacy”, Kapela Wójta Tycznera, Dziecięcy Zespół Taneczny „Katarzynki”, Młodzieżowy Zespół Taneczny „Młodzi Tyczyniacy”, Grupa Taneczna Break Dance „WATAHA”),
- informacyjne: Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej, biuro Ośrodka Doradztwa Rolniczego
- gospodarcze: siedziba największych podmiotów gospodarczych,
- ochrony zdrowia: Przychodnia Rejonowa, NZOZ „CENTROMED”, NZOZ „REHMEDIQ”, NZOZ Fizjo-Medica, NZOZ Centrum Pielęgniarstwa Środowiskowo-Rodzinnego Caritas Diecezji Rzeszowskiej, 3 apteki,
- pocztowe, bankowe i telekomunikacyjne,
- sportowe: MKS „Strug Tyczyn”, UKS „Flimero” przy Szkole Podstawowej, UKS „Dyskopol” przy Publicznym Gimnazjum, stadion sportowy,
- bezpieczeństwa publicznego i ochrony przeciwpożarowej: Komisariat Policji i Ochotnicza Straż Pożarna,
- zabytkowe,
- turystyczne.

2. Borek Stary, spełniający funkcje:

- oświatowe: szkoła podstawowa,
- religijne: kościół parafialny, sanktuarium maryjne przy zespole klasztornym o.o. dominikanów,
- kulturalne: Dom Ludowy, Filia Biblioteki Publicznej w Tyczynie,
- ochrony zdrowia: Wiejski Ośrodek Zdrowia,
- sportowe: LKS „Start”, Szkolny Klub Sportowy przy Szkole Podstawowej, zespół boisk przy Szkole Podstawowej,

- handlowo-usługowe: sklepy wielobranżowe,
- ochrony przeciwpożarowej: Ochotnicza Straż Pożarna,
- zabytkowe,
- turystyczne.

3. **Hermanowa**, spełniająca funkcje:

- oświatowe: szkoła podstawowa,
- religijne: kościół parafialny,
- kulturalne: Dom Ludowy, Filia Biblioteki Publicznej w Tyczynie, Zespół Śpiewaczy „Hermanowianki”, Młodzieżowy Zespół Teatralny, Dziecięcy Zespół Wokalny, Świetlica „Mój Kąt”,
- sportowe: LKS „Herman”, stadion sportowy,
- handlowo-usługowe: sklepy wielobranżowe,
- ochrony przeciwpożarowej: Ochotnicza Straż Pożarna,
- zabytkowe,
- turystyczne.

4. **Kielnarowa**, spełniająca funkcje:

- oświatowe: szkoła podstawowa, kampus Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie,
- religijne: kościół parafialny,
- kulturalne: Dom Ludowy - Centrum Rekreacyjno Kulturalne, Filia Biblioteki Publicznej, Zespół Śpiewaczy „Kielnarowianie”,
- w Tyczynie, Klub Tenisa Stołowego, Klub Łuczniczy,
- sportowe: LKS „Jar”,
- handlowo-usługowe: sklepy wielobranżowe,
- ochrony przeciwpożarowej: Ochotnicza Straż Pożarna,
- zabytkowe.

5. **Matysówka**, spełniająca funkcje:

- oświatowe: szkoła podstawowa,
- religijne: kościół parafialny,
- kulturalne: Dom Ludowy, Zespół Śpiewaczy „Matysowianie”, Kółko Plastyczne,
- handlowo-usługowe: sklepy wielobranżowe,
- ochrony przeciwpożarowej: Ochotnicza Straż Pożarna,
- agroturystyczne.

2.3. Rynek pracy

Przeważająca część osób czynnych zawodowo znajduje zatrudnienie w firmach na terenie gminy oraz w pobliskich miejscowościach (głównie w Rzeszowie), do których dojazd nie stanowi większego problemu. Szczegółowych informacji nt. rynku pracy w Gminie Tyczyn dostarczają dane

zawarte w tabeli 15. Według tych danych, liczba osób pracujących na terenie Gminy Tyczyn wynosiła w 2016 roku 1 757 osób i była mniejsza, niż w 2010 r. o 8,8%.

Sytuację na rynku pracy można oceniać za pomocą wskaźnika mówiącego o relacji liczby osób pracujących do osób w wieku produkcyjnych (tabela 15).

Tabela 15. Osoby pracujące i osoby w wieku produkcyjnym w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego, w latach 2010 – 2016.

Lata	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Liczba osób w wieku produkcyjnym Gmina Tyczyn	6 901	6 996	7 106	7 161	7 145	7 179	7 267
Liczba osób pracujących Gmina Tyczyn	1 927	1 797	1 789	1 809	1 631	1 704	1 757
Relacja liczby osób pracujących/ osób w wieku produkcyjnym (w %) Gmina Tyczyn	27,92	25,69	25,18	25,26	22,83	23,74	21,67
Liczba osób w wieku produkcyjnym Powiat rzeszowski	101 851	102 914	103 689	104 470	104 952	105 406	105 652
Liczba osób pracujących Powiat rzeszowski	47 319	47 799	48 376	49 984	49 996	51 290	brak danych
Relacja liczby osób pracujących/ osób w wieku produkcyjnym (w %) Powiat rzeszowski	46,46	46,44	46,65	47,85	47,64	48,66	brak danych

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

W analizowanym okresie udział osób pracujących w relacji do osób w wieku produkcyjnym podlegał w Gminie Tyczyn znacznym wahaniom. Najlepsza sytuacja w tym zakresie wystąpiła w roku 2010, gdy wskaźnik ten wyniósł 27,92%. Po okresie stabilizacji w okresie 2011 – 2013 w r. 2014 wskaźnik ten uległ wyraźnemu pogorszeniu i wyniósł 22,8%, następnie wzrósł do poziomu 23,74% w 2015 r. w 2016 r. osiągnął poziom 21,67%.

Jest to wskaźnik znacznie gorszy niż dla gmin powiatu rzeszowskiego, w których ukształtował się na poziomie ponad 46% (najwyższy w 2015 r. – 48,66%).

Bezrobotnie

Według danych GUS, na koniec grudnia 2016 r., na terenie Gminy Tyczyn zarejestrowane były 553 osoby bezrobotne, w tym 289 kobiet (52,3%) i 264 mężczyzn (47,7%). Liczba osób bezrobotnych w Gminie Tyczyn, w latach 2010-2016 zwiększyła się z 548 osób w 2010 r. do 692 osób w 2014 r., tj. o 26,3%, a następnie spadła do 553 osób w 2016 r., tj. o 20% (tabela 16).

Tabela 16. Liczba i struktura osób bezrobotnych w Gminie Tyczyn w latach 2010-2016.

Lata	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)	Udział kobiet (%)	Udział mężczyzn (%)
2010	548	274	274	7,9	8,4	7,6
2011	563	284	279	8,0	8,6	7,6
2012	664	312	352	9,3	9,3	9,4
2013	690	336	354	9,6	10,0	9,3
2014	692	356	336	9,7	10,6	8,9
2015	577	310	267	8,0	9,2	7,0
2016	553	289	264	7,6	8,5	6,9

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Wskaźniki bezrobocia w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego przedstawia tabela 17. Zarówno w Gminie Tyczyn, jak też w powiecie rzeszowskim, wskaźnik bezrobocia liczony jako relacja liczby osób bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym ulegał w analizowanym okresie zmianom. w latach 2010-2014 systematycznie wzrastał, natomiast w latach 2015-2016 spadał. Dynamika zmian w tym zakresie była wyższa w powiecie rzeszowskim niż w Gminie Tyczyn – nastąpił spadek wskaźnika dla Gminy Tyczyn o 3,8%, natomiast dla powiatu o 11,1%.

Tabela 17. Wskaźniki bezrobocia w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego w latach 2010 – 2016.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym [osoby] Powiat rzeszowski	8,1	8,4	9,2	9,6	9,0	8,4	7,2	88,89
Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym [osoby] Gmina Tyczyn	7,9	8,0	9,3	9,6	9,7	8,0	7,6	96,2
Udział kobiet w ogólnej strukturze bezrobotnych [%] Powiat rzeszowski	49,8	50,6	48,4	46,7	48,6	48,3	49,2	98,80
Udział kobiet w ogólnej strukturze bezrobotnych [%] (Gmina Tyczyn)	50,00	50,4	47,0	48,7	51,4	53,7	52,3	104,6

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Grupy zagrożone wykluczeniem społecznym i marginalizacją

Do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i marginalizacją na terenie Gminy Tyczyn zaliczone zostały osoby: długotrwale bezrobotne, niepełnosprawne, żyjące w ubóstwie oraz uzależnione od alkoholu. Największe nasilenie zagrożenia wykluczeniem społecznym występuje na terenie miasta Tyczyna i wsi Hermanowa.

Zgodnie z ustawową definicją, osoby długotrwale bezrobotne to „osoby bezrobotne pozostające w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat ...”. Bezrobocie w Gminie Tyczyn dotyka szczególnie osoby młode. Taka struktura bezrobocia rodzi zagrożenie patologiami społecznymi, wpływa na ogólny stopień ubożenia społeczeństwa, a w konsekwencji stanowi realne zagrożenie dla części mieszkańców gminy problemami wykluczenia społecznego, które wynikać mogą zarówno z nieporadności życiowej, jak również z nierówności szans. Przyczyną utrzymującego się bezrobocia stała się recesja ekonomiczna oraz sytuacja na rynku pracy. Kwestią niemierzalną pozostaje bezrobocie ukryte występujące na terenach wiejskich, które powiększa faktyczną liczbę osób pozostających bez stałego źródła utrzymania.

Osoby niepełnosprawne to grupa, która jest również narażona na wykluczenie społeczne. Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2002 w Gminie Tyczyn było 2 017 osób niepełnosprawnych, w tym 977 mężczyzn. Osobom niepełnosprawnym oraz osobom całkowicie niezdolnym do pracy z powodu wieku, których dochód jest niższy od ustawowego kryterium dochodowego, Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tyczynie wypłaca comiesięczne zasiłki stałe.

Do grupy osób narażonych na wykluczenie społeczne zalicza się również osoby borykające się z alkoholizmem. Na terenie gminy działa Stowarzyszenie Trzeźwościowe „Wyzwolenie” Doliny Strugu z siedzibą w Tyczynie, którego głównym celem jest profilaktyka, przeciwdziałanie alkoholizmowi i innym uzależnieniom oraz propagowanie trzeźwego stylu życia.

W Tyczynie działa Punkt Konsultacyjny Pomocy Rodzinie w którym dyżur pełni psycholog. Do głównych zadań należy m.in. informowanie i motywowanie do podjęcia leczenia osób uzależnionych; motywowania osób pijących ryzykownie szkodliwie do zmiany szkodliwego wzorca picia, bądź

abstynencji; rozpoznawanie zjawisk przemocy domowej; inicjowanie interwencji w przypadku diagnozy przemocy domowej; przyjmowanie zgłoszeń dotyczących nadużywania alkoholu od członków rodziny i innych osób.

Ponadto w Hermanowej działa Świetlica Środowiskowa z elementami socjoterapii, prowadzona przez Podkarpackie Stowarzyszenie Pracowników Pomocy Społecznej w Tyczynie, która jest finansowana ze środków Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Ma ona na celu objęcie opieką dzieci w wieku 7-15 lat z problemami w nauce, zaburzeniami zachowania, wychowujące się w warunkach niekorzystnych dla ich rozwoju.

2.4. Rolnictwo

W Gminie Tyczyn występują korzystne warunki glebowe i klimatyczne do produkcji rolnej, Jednak gospodarstwa rolne są bardzo silnie rozdrobnione. Działalność rolniczą utrudnia górzysty charakter obszaru gminy.

W świetle wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2010 na terenie Gminy Tyczyn funkcjonuje ogółem 2 441 gospodarstw rolnych, z czego 1931 (79,1%) jest aktywnych rolniczo. Wśród gospodarstw aktywnych rolniczo dominują gospodarstwa bardzo małe, zajmujące powierzchnię do 1 ha; jest ich ok. 60%. Gospodarstw większych – od 1 – 5 ha jest w tej grupie 37,7%. Tylko 2% gospodarstw liczy od 5 – 10 ha. Gospodarstw o powierzchni większej niż 10 ha jest zaledwie 14 (0,7%).

Tabela 18. Wielkość i struktura gospodarstw rolnych w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie	Ogółem	Aktywne rolniczo	Struktura,% ogółem	Struktura, % aktywne
Do 1 ha	1 620	1150	66,37	59,55
1 – 5ha	768	728	31,46	37,70
5 – 10 ha	39	39	1,60	2,02
10 – 15 ha	5	5	0,21	0,26
15 i więcej ha	9	9	0,36	0,47
Razem	2441	1931	100,00	100,00

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego GUS 2010

Przeciętna powierzchnia gospodarstwa prowadzącego działalność rolniczą to 1,94 ha ogółem, w tym 1,54 ha użytków rolnych; 1,44 ha w dobrej kulturze. w 870 gospodarstwach były utrzymywane zwierzęta gospodarskie – 721 tzw. sztuk dużych⁵. w produkcji roślinnej dominują zboża, których ogólna powierzchnia upraw wynosi około 1 490 ha. Strukturę użytkowania gruntów w Gminie Tyczyn przedstawia tabela 19.

Wśród zbóż największą powierzchnię zajmuje pszenica - około 918 ha, co stanowi 69% ogólnej powierzchni zasiewów. Na drugim miejscu plasuje się uprawa ziemniaków - około 483 ha i okopowych roślin pastewnych. Hodowla zwierząt, podobnie jak produkcja roślinna, prowadzona jest pod kątem własnych potrzeb i obejmuje głównie hodowlę trzody chlewnej.

Tabela 19. Struktura użytkowania gruntów w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Powierzchnia, ha
Grunty ogółem	2 441	4 023,07
Grunty rolne	2 421	3 128,13
Grunty rolne w dobrej kulturze	1 905	2 781,34
Pod zasiewami	1 130	899,16
Ugorowane	340	260,90
Uprawy trwałe	447	151,21
Sady	356	131,59

⁵ Tzw. sztuki duże stanowią w statystyce jednostkę przeliczeniową umożliwiającą sumowanie poszczególnych kategorii zwierząt gospodarskich, np. konie to 0,8 szt. dużej, krowy mleczne – 1,0, świnie powyżej 50 kg – 0,3, owce i kozy – 0,1, drób – 0,03.

Ogrody przydomowe	808	106,81
łąki trwałe	1 146	1 098,27
Pastwiska	138	264,99
Pozostałe użytki	798	346,79
Grunty leśne	909	371,73
Pozostałe grunty	1 833	523,21
<i>Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego GUS 2010</i>		

Produkcja rolnicza nastawiona jest obecnie na zaspokojenie własnych potrzeb rolników, ale gminne tereny rolne mogą stanowić bazę dla rolnictwa ekologicznego, a także rozwoju usług służących rolnictwu.

2.5. Dziedzictwo kulturowe i turystyka

Gmina Tyczyn dysponuje znaczącym, chociaż nie w pełni wykorzystanym potencjałem turystycznym. Na jej terenie istnieje szereg interesujących obiektów zabytkowych o znaczeniu ponadregionalnym i występują malownicze krajobrazy.

Do najciekawszych obiektów zabytkowych należą:

- zespół pałacowo-parkowy hr. Wodzickich z 2 połowy XIX w. w Tyczynie; pałac w stylu eklektycznym i ponad 10 ha park, z zabytkowym drzewostanem,
- zespół kościelny z 2 połowy XVII w. w Tyczynie fundacji Jana Klemensa Branickiego, twórcy Wersalu Podlaskiego; w skład zespołu wchodzi m.in. kościół parafialny pw. Św. Katarzyny, jedna z najpiękniejszych świątyń barokowych na Podkarpaciu,
- zespół klasztorny oo. dominikanów w Borku Starym z 2 połowy XVII w. obejmujący kościół pw. Wniebowzięcia NMP – sanktuarium maryjne, kaplice – św. Anny i Matki Bożej Bolesnej, klasztor oraz kapliczki drogi krzyżowej i kapliczki różańcowe malowniczo położone na Jasnej Górze Boreckiej,
- zabytkowy układ urbanistyczny średniowiecznego miasta, zachowany w Tyczynie, fundowanym przez króla Kazimierza Wielkiego w 1368 roku,
- zespół stawów podworskich w Tyczynie,
- kaplica i źródło oraz droga krzyżowa w Hermanowej-Przyłasku.

W tabeli 20 przedstawiono obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych w Gminie Tyczyn.

Tabela 20. Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych w Gminie Tyczyn.

Gmina Tyczyn	<ul style="list-style-type: none"> - zespół pałacowo-parkowy w Tyczynie, 2 poł. XIX w., nr rej.: A-382 z 30.10.2009; - spichlerz będący częścią zespołu pałacowo-parkowego, 2 poł XIX w., nr rej.: A-327 z 5.02.2009 - zespół kościelny w Tyczynie, 2 poł. XVIII w., nr rej.: A-363 z 24.07.2009; - zabytkowy układ urbanistyczny średniowiecznego miasta, nr rej.: A-387 z 3.12.2009r.; - kamienica Rynek 4, 2 poł. XVIII w., nr rej.: A-318 z 11.02.2009; - kamienica Rynek 24, XVIII 2 poł, XIX adaptacja na ratusz w 1 poł. XX w., nr rej.: A-332 z 26.02.2009; - kamienica Rynek 23, na strychu kuczka (pomieszczenie modlitewne) z barwną polichromią, z pocz. X, nr rej.: A-374 z 20.08.2009; - siedziba Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” ul. Strażacka 1, 2 poł. XIX w., nr rej.: A-371 z 18.08.2009; - budynek dawnego Sądu Grodzkiego ul. Św. Krzyża 12, 2 poł. XIX w., nr rej.: A-373 z 20.08.2009; - budynek dawnej Szkoły Ludowej przy ul. Kopernika 7, 2 poł. XIX w., - budynek dawnej straży pożarnej przy ul. Kopernika 1, 2 poł. XIX w., nr rej.: A-370 z 13.08.2009;
---------------------	---

	- zespół klasztorny oo. Dominikanów w Borku Starym, 2 poł. XVII w., nr rej.: A-326 z 28.01.2009 ; - dwór z otoczeniem w Kielnarowej, XVIII-XIX w., nr rej.: A-379 z 12.10.2009; - dwór z otoczeniem w Hermanowej, XVIII-XIX w., nr rej.: A-319 z 20.01.2009.
--	--

Źródło: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyślu www.bip.wuozprzemysl.pl

Na terenie gminy występuje 228 obiektów zabytkowych, z czego 26 obiektów zostało wpisanych do rejestru zabytków, prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Atrakcyjny krajobraz Tyczyna i okolicy można podziwiać z interesująco usytuowanych punktów i ciągów widokowych. Jest ich w Gminie 21.

Przez teren gminy przebiegają dwa szlaki turystyczne oraz trasy rowerowe:

1. nizinny szlak żółty „Dookoła Rzeszowa” - jego fragment na obszarze gminy o długości 9 km biegnie przez Hermanową (Przylasek – Studzianka – Skotnik), Tyczyn, Kielnarową i Matysówkę (czas przejścia 4,5 – 5 h);
2. górski szlak niebieski im. gen. Władysława Sikorskiego z Rzeszowa do Dynowa, przebiegający na terenie Gminy Tyczyn grzbietem wzgórz na granicy Matysówki przez Kielnarową do Borówek (czas przejścia 4,5 – 5 h);
3. fragment szlaku rowerowego Rzeszów – Koszyce: trasa główna o długości 14,5 km oraz sześć tras lokalnych;
4. fragment odcinka autostrady rowerowej Green Velo: Rzeszów – Błażowa – Dynów, przebiegający przez Hermanową.

W ostatnich latach dynamicznie rozwija się baza gastronomiczna, noclegowa i rekreacyjna na terenie gminy. Do tego rodzaju obiektów należą:

- Centrum Turystyki i Rekreacji WSliZ w Kielnarowej (noclegi, gastronomia, ośrodek jeździecki, centrum zoo terapii, SPA, hala sportowa, park linowy);
- Hotel i Restauracja PORTA w Tyczynie (noclegi, gastronomia);
- OSTOYA SILENTIUM w Hermanowej (noclegi, wyżywienie, basen, siłownia, SPA);
- AURA NOVA w Borku Starym (miejsce spotkań, gastronomia);
- STARE SIEDLISKO w Borku Starym (miejsce spotkań, gastronomia);
- Bursa w Tyczynie (noclegi);
- Gospodarstwo agroturystyczne – AGROCHATA w Matysówce;
- Gospodarstwo agroturystyczne – POD ŚWIERKIEM w Kielnarowej;
- Gospodarstwo agroturystyczne – WROTYCZOWE POLA w Borku Starym.

Rozwój bazy turystycznej sprzyja wykorzystaniu potencjału turystycznego Gminy Tyczyn.

3. Sfera społeczna

3.1. Edukacja i opieka przedszkolna

Edukacja i opieka przedszkolna, obok inwestycji komunalnych, należą do priorytetowych zadań w Gminie Tyczyn, bowiem im bardziej wykształcone społeczeństwo, tym szybciej i lepiej potrafi się przystosować do realiów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i społecznej.

Na terenie gminy funkcjonują następujące szkoły dla których Gmina Tyczyn jest organem prowadzącym jednostki:

- Szkoła Podstawowa im. Wojska Polskiego w Borku Starym,
- Szkoła Podstawowa im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej,
- Szkoła Podstawowa w Kielnarowej,
- Szkoła Podstawowa im. Króla Kazimierza Wielkiego w Matysówce,
- Szkoła Podstawowa im. Stanisława Staszica w Tyczynie,
- Publiczne Gimnazjum im. Św. Jana Pawła II w Tyczynie.

Wychowanie przedszkolne na obszarze gminy realizowane jest obecnie (2016) przez dwa przedszkola (Przedszkole Publiczne Zgromadzenia Sióstr Św. Dominika, Niepubliczne Przedszkole „Wesołe Misie u Speakera”) oraz trzy punkty przedszkolne przy szkołach podstawowych w: Borku Starym, Kielnarowej i Matysówce oraz pięć oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych.

W 2016 roku powstały również dwie inicjatywy żłobkowe w Tyczynie, przy ul. Orkana (zespół żłobkowo-przedszkolny) i ks. Betańskiego (żłobek). Dotychczas tego rodzaju placówek nie było w Gminie Tyczyn. Tabela 21 zawiera wskaźniki dotyczące opieki przedszkolnej w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.

Tabela 21. Liczba dzieci objętych opieką przedszkolną w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Liczba dzieci w wieku do 3 lat w żłobkach [osoby] Powiat rzeszowski	0,0	0,0	26	137	216	241	401	-
Liczba dzieci do 3 lat w żłobkach (osoby) Gmina Tyczyn	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0	35	-
Liczba dzieci w przedszkolach (osoby) Powiat rzeszowski	2 877	3 148	3 353	3 637	3 579	3 596	4 062	141,19
Liczba dzieci w przedszkolach (osoby)/1000 mieszkańców Powiat rzeszowski	17,67	19,21	20,35	21,93	21,48	21,49	24,13	136,56
Liczba dzieci w przedszkolach (osoby) Gmina Tyczyn	142	131	152	200	180	196	209	147,18
Liczba dzieci w przedszkolach (osoby)/1000 mieszkańców Gmina Tyczyn	12,86	11,74	13,47	17,45	15,65	16,96	17,79	138,34
Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych (osoby) Powiat rzeszowski	1 488	1 689	1 766	1 762	1 675	1 250	1 529	102,76
Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych (osoby) Gmina Tyczyn	202	201	201	155	173	125	152	75,25

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z tabeli 21 wskaźniki edukacji przedszkolnej w Gminie Tyczyn kształtują się mniej korzystnie, niż w gminach powiatu rzeszowskiego. w 2016 r. wskaźnik liczby dzieci w przedszkolach na 1000 mieszkańców wyniósł w Gminie 17,79, natomiast w powiecie 24,13.

W tabeli 22 zamieszczono informacje o liczbie dzieci na poszczególnych etapach kształcenia oraz wskaźniki skolaryzacji brutto na tle gmin powiatu rzeszowskiego.

Tabela 22. Liczba dzieci w szkołach w Gminie Tyczyn i wskaźniki skolaryzacji na tle powiatu rzeszowskiego.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynami- ka
Liczba dzieci w szkołach podstawowych (osoby) Powiat rzeszowski	10 657	10 578	10 323	10 135	10 701	11 311	10 518	98,70
Liczba dzieci w szkołach podstawowych (osoby) Gmina Tyczyn	776	746	748	755	759	841	782	100,77
Współczynnik skolaryzacji brutto – szkoły podstawowe Powiat rzeszowski	93,94	94,90	93,72	92,74	89,32	85,49	91,15	97,03
Współczynnik skolaryzacji brutto – szkoły podstawowe Gmina Tyczyn	93,72	92,90	92,12	91,18	86,59	85,90	87,27	93,12
Liczba dzieci w szkołach gimnazjalnych (osoby) Powiat rzeszowski	5 776	5 536	5 257	5 074	4 933	4 885	b.d.	-
Liczba dzieci w szkołach gimnazjalnych (osoby) Gmina Tyczyn	397	382	350	334	333	328	b.d.	-
Współczynnik skolaryzacji brutto – gimnazja Powiat rzeszowski	89,13	87,79	86,82	85,65	85,83	96,29	85,05	95,42
Współczynnik skolaryzacji brutto – gimnazja Gmina Tyczyn	101,79	88,22	83,53	80,68	83,04	80,99	76,06	74,72
Liczba uczniów w liceach ogólnokształcących Powiat rzeszowski	1 309	1 265	1 219	1 130	1 020	943	b.d.	-
Liczba uczniów w liceach ogólnokształcących Gmina Tyczyn	247	217	193	198	176	146	b.d.	-

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

W okresie 2010 – 2016 liczba uczniów w szkołach podstawowych w Gminie Tyczyn zwiększyła się o 6 osób (1%), w gimnazjum zmniejszyła się o 69 osób (17,4%) – lata 2010-2015 (dla 2016 brak danych), natomiast w Zespole Szkół - LO aż o 101 osób (41%) – lata 2010-2015 (dla 2016 brak danych). Niekorzystnie kształtowały się współczynniki skolaryzacji brutto. w 2016 r. w szkołach podstawowych wskaźnik ten wyniósł 87,27%, podczas gdy w powiecie rzeszowskim 91,15%; szkołach gimnazjalnych natomiast wyniósł on odpowiednio 76,06% - gmina i 85,05% powiat. W okresie analizy omawiane współczynniki obniżyły się w gminie w szkołach podstawowych o 6,9%, natomiast w gimnazjum aż o 25,3%. Wymienione wskaźniki wskazują, że coraz więcej rodziców, wysyła swoje dzieci do szkół poza swoim rejonem szkolnym, przede wszystkim do szkół rzeszowskich.

Tabela 23 zawiera informacje o liczbie uczniów i nauczycieli (w osobach i etatach) w roku szkolnym 2016/17. Wynika z niej, że w omawianym roku w szkołach podstawowych było 782 uczniów w klasach I – VI, 152 uczniów w oddziałach przedszkolnych i 56 dzieci w punktach przedszkolnych, tj. łącznie 990 dzieci. Opiekowało się nimi 94 nauczycieli zatrudnionych na 88,35 etatach, w tym 9 nauczycieli – w oddziałach przedszkolnych i 7 w punktach przedszkolnych.

W tyczyńskim gimnazjum było 324 uczniów, z którymi pracowało 35 nauczycieli zatrudnionych na 32,86 etatu. W Zespole Szkół – LO było 137 uczniów i 21 nauczycieli, zatrudnionych na 13,06 etatu.

Do przedszkoli uczęszczało 209 dzieci, którymi opiekowało się 15 nauczycieli, zatrudnionych na 14 etatach.

Tabela 23. Liczba uczniów i nauczycieli w placówkach edukacyjnych w Gminie Tyczyn w roku szkolnym 2016/2017.

Lp.	Placówka edukacyjna	Liczba uczniów	Liczba nauczycieli, w osobach	Liczba nauczycieli, w etatach
1.	Szkoła Podstawowa im. Wojska Polskiego w Borku Starym	188	16	16,18
	w tym oddział przedszkolny	22	1	1,27
	w tym punkt przedszkolny	25	5	1,90
2.	Szkoła Podstawowa im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej	173	16	14,45
	w tym oddział przedszkolny	37	2	2
3.	Szkoła Podstawowa w Kielnarowej	132	17	14,08
	w tym oddział przedszkolny	20	1	1
	w tym punkt przedszkolny	14	1	1
4.	Szkoła Podstawowa im. Króla Kazimierza Wielkiego w Matysówce	122	14	12,97
	w tym oddział przedszkolny	20	1	1
	w tym punkt przedszkolny	17	1	1
5.	Szkoła Podstawowa im. Stanisława Staszica w Tyczynie	375	31	30,67
	w tym oddział przedszkolny	53	4	4
6.	Publiczne Gimnazjum im. Św. Jana Pawła II w Tyczynie	324	35	32,86
7.	Zespół Szkół w Tyczynie (LO)	137	21	13,06
8.	Przedszkole Publiczne Zgromadzenia Sióstr Św. Dominika w Tyczynie	171	10	10
9.	Niepubliczne Przedszkole Językowo-Ekologiczne „Wesołe Misie u SPEA-KERA” w Tyczynie	38	5	4
	RAZEM	1660	165	148,27

Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Łącznie we wszystkich placówkach edukacyjnych na terenie Gminy Tyczyn było 1660 uczniów, których wychowaniem i kształceniem zajmowało się 165 nauczycieli, zatrudnionych na 148,27 etatu. Wysoko wykształcona kadra nauczycielska podnosi swoje kwalifikacje w różnorodnych formach doskonalenia zawodowego i doksztalcania.

Należy podkreślić, że oprócz zajęć programowych w szkołach prowadzone są liczne zajęcia pozalekcyjne, umożliwiające rozwój zainteresowań i zdolności uczniów.

W ramach systematycznie prowadzonych remontów i modernizacji szkoły poprawiają swoją bazę, a tym samym warunki kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży. Placówki ogrzewane są kotłowniami gazowymi. Sukcesywnie prowadzone są prace remontowe, m.in. termomodernizacja budynków, nowe elewacje, wymiana instalacji dostarczających media do szkół i in. W ostatnich latach powstała hala sportowa przy Szkole Podstawowej w Tyczynie, nowe wielofunkcyjne boiska szkolne w Borku Starym, Hermanowej, Kielnarowej i Matysówce oraz place zabaw dla dzieci we wszystkich miejscowościach. w Tyczynie i Borku Starym działają szkolne stołówki. Ciepłe dania dla uczniów są dowożone ze stołówki w tyczyńskim Gimnazjum do Hermanowej, Kielnarowej i Matysówki.

W celu poprawy warunków prowadzenia wychowania fizycznego potrzebne jest wybudowanie nowych sal gimnastycznych w szkołach podstawowych w Kielnarowej i Matysówce.

Wszystkie szkoły mają własne pracownie komputerowe. Wskaźniki komputeryzacji (tabela 24) szkół gminnych przedstawiają się korzystniej, niż w szkołach odpowiedniego szczebla w powiecie rzeszowskim. Mniej korzystnie przedstawia się pod tym względem sytuacja w tyczyńskim Zespole Szkół – LO, którego organem prowadzącym jest powiat rzeszowski.

Tabela 24. Wskaźniki komputeryzacji szkół w Gminie Tyczyn w latach 2010 - 2014 na tle powiatu rzeszowskiego.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	Dynamika
Ucniowie na 1 komputer z dostępem do Internetu - szkoły podstawowe (osoby) Powiat rzeszowski	7,72	7,52	7,00	-	7,00*	90,67
Ucniowie na 1 komputer z dostępem do Internetu - szkoły podstawowe (osoby) Gmina Tyczyn	6,69	6,43	6,99	-	6,99*	104,48
Ucniowie na 1 komputer z dostępem do Internetu – gimnazja (osoby) Powiat rzeszowski	9,45	9,14	8,33	-	8,33*	88,15
Ucniowie na 1 komputer z dostępem do Internetu - gimnazja (osoby) Gmina Tyczyn	8,45	8,13	7,45	-	7,45*	88,17
Ucniowie na 1 komputer z dostępem do Internetu – licea ogólnokształcące Powiat rzeszowski	5,72	4,53	4,02	-	4,02*	70,28
Ucniowie na 1 komputer z dostępem do Internetu - licea ogólnokształcące Gmina Tyczyn	5,61	4,93	6,89	-	6,89*	122,82

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Na rysunkach 8 – 16 przedstawiono tyczyńskie obiekty szkolne.

Rysunek 8. Publiczne Gimnazjum im. Św. Jana Pawła II w Tyczynie.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Rysunek 9. Hala sportowa przy gimnazjum w Tyczynie.

Źródło: <http://www.gptyczyn.edomena.pl/hala/index.php>

Rysunek 10. Zespół Szkół (LO) w Tyczynie.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Rysunek 11. Szkoła Podstawowa w Tyczynie.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Rysunek 12. Hala sportowa przy Szkole Podstawowej w Tyczynie.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Rysunek 13. Szkoła Podstawowa w Matysówce.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Rysunek 14. Szkoła Podstawowa w Kielnarowej.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Rysunek 15. Szkoła Podstawowa w Hermanowej.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Rysunek 16. Szkoła Podstawowa w Borku Starym.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Na terenie Gminy Tyczyn w Kielnarowej posiada swój kampus uczelnia wyższa - Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Kampus obejmuje Centrum Turystyki i Rekreacji oraz Centrum Edukacji Międzynarodowej.

Jest to obiekt dydaktyczny z nowoczesnymi laboratoriami komputerowymi i językowymi, halą sportową, boiskami, polem namiotowym, salą fitness z siłownią. Centrum posiada obiekt hotelowy z komfortowo urządzonymi pokojami i zaplecze gastronomiczne.

3.2. Pomoc społeczna

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, z powodu alkoholizmu lub narkomanii, zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej, klęski żywiołowej lub ekologicznej, a także trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

Prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej, z pewnymi zastrzeżeniami przysługuje:

- 1) osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty 542,00 zł,
- 2) osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza 456,00 zł,

– przy jednoczesnym wystąpieniu, co najmniej jednego z ww. powodów lub innych okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy społecznej.

Miejsko–Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej jest instytucją sektora publicznego, działającą w sferze polityki społecznej. Realizuje zadania gminy należące do zadań własnych, zleconych, a także zadania powiatu zlecone przez administrację rządową, których szczegółowy zakres określa ustawa o pomocy społecznej a także przepisy innych ustaw.

Założenia polityki społecznej koncentrują się wokół następujących obszarów:

- przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu najsłabszych grup społecznych żyjących w ubóstwie, wynikającym szczególnie z bezrobocia, w połączeniu z takimi dysfunkcjami jak: niezaradność, bezdomność, alkoholizm, narkomania i inne,
- rozwój systemu wsparcia dla osób niepełnosprawnych, osób z zaburzeniami psychicznymi i osób wykluczonych społecznie,
- wdrażanie i koordynacja strategii integracji społecznej,
- wsparcie osób i rodzin w przezwycięzeniu trudnej sytuacji życiowej, doprowadzenie – w miarę możliwości - do ich życiowego usamodzielniania i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka,
- zapewnienie profesjonalnej pomocy rodzinom, w tym dotkniętym przemocą w rodzinie,
- integracja ze środowiskiem osób wykluczonych społecznie,
- przyznawanie i wypłacanie przewidzianych ustawą świadczeń,
- praca socjalna,
- prowadzenie i rozwój niezbędnej infrastruktury socjalnej,
- analiza i ocena zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej,
- rozwijanie nowych form pomocy społecznej i samopomocy.

Do zadań Ośrodka należy w szczególności:

- diagnostyka indywidualna i środowiskowa (rozpoznawanie i analizowanie potrzeb i sytuacji życiowej oraz materialnej jednostek i ich rodzin oraz wszelkich uwarunkowań środowiskowych dla celów pomocy społecznej),
- bezpośrednie udzielanie świadczeń w formie pieniężnej i niepieniężnej, w tym organizowanie usług opiekuńczych w domu klienta,
- współdziałanie w podejmowaniu wspólnych inicjatyw i zadań w zakresie pomocy społecznej,
- współpraca z organizacjami i instytucjami, a zwłaszcza z organami i jednostkami samorządu terytorialnego,
- aktywizacja środowiska lokalnego na rzecz pomocy społecznej.

Formy pomocy oferowane przez M-GOPS w Tyczynie (na podstawie ustawy o pomocy społecznej) to:

- 1) świadczenia pieniężne: zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy.
- 2) świadczenia niepieniężne:
 - praca socjalna - działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie,
 - bilet kredytowany,
 - składki na ubezpieczenie zdrowotne,
 - składki na ubezpieczenie społeczne,
 - sprawienie pogrzebu,
 - posiłek,
 - niezbędne ubranie,
 - usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania lub w ośrodkach wsparcia.

Formy pomocy społecznej jakimi objęci są mieszkańcy Gminy Tyczyn i liczbę osób z nich korzystających przedstawia tabela 25.

Tabela 25. Formy pomocy społecznej w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016 – liczba korzystających.

Formy pomocy społecznej	Liczba osób korzystających z pomocy na podstawie wydanej decyzji							Dynamika 2010 = 100
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	%
Zasiłek okresowy	103	114	141	155	165	166	179	173,79
Zasiłek celowy	191	194	232	244	233	260	258	135,08
Zasiłek stały	23	22	20	28	38	36	33	143,48
Posiłek (w szkole)	216	225	248	248	233	243	257	118,98
Usługi opiekuńcze	19	18	20	19	21	21	23	121,05
DPS – liczba osób	10	12	11	12	13	14	16	160,00
Razem	562	585	652	706	703	740	766	136,30

Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Tyczynie – Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

W okresie analizy najszybciej wzrastała liczba osób korzystających z zasiłków okresowych – w 2016 roku o ponad 73% w porównaniu z rokiem 2010 oraz pobytu w Domu Pomocy Społecznej (DPS) – o 60%, a także zasiłków stałych – o ponad 43%. W mniejszym tempie wzrastała liczba osób korzystających z usług opiekuńczych – o ponad 21% oraz z posiłków w szkole – o ponad 18%. Łączna liczba osób wspieranych ww. formami pomocy wzrosła w okresie 2010 – 2016 o ponad 36%.

W tabeli 26 przedstawiono liczbę beneficjentów pomocy społecznej w gminie w latach 2010 – 2016. Wielkości liczbowe w tabeli 26 różnią się od wielkości w tabeli 25 ze względu na fakt, że poszczególne osoby mogą korzystać z kilku form pomocy.

Tabela 26. Liczba beneficjentów pomocy społecznej w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016.

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dyna- mika, %
Razem, liczba osób (bez DPS)	462	476	541	573	571	576	523	113,20
Razem, liczba rodzin (bez DPS)	281	294	336	368	376	366	353	125,62
Razem, liczba osób w rodzinach (bez DPS)	861	862	936	988	998	984	891	103,48
Razem, kwota świadczeń, tys. zł (bez DPS)	703,32	745,89	902,51	1 003,42	1 181,64	1 164, 26	1 198,86	170,46
Liczba osób w DPS	10	12	11	12	13	14	16	160,00
Odpłatność gminy za pobyt w DPS, kwota świadczeń, tys. zł	125,93	162,22	222,46	226,65	272,23	269,09	322,34	255,97
Łączna kwota świadczeń, tys. zł	829,25	908,11	1 124,97	1 230,07	1 453,87	1 433,35	1 521,20	183,44

Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Tyczynie – Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

Jak wynika z tabeli 26 liczba osób korzystających z pomocy społecznej w okresie 2010 – 2016 zwiększyła się o 13,2%, natomiast liczba rodzin wzrosła o 25,6%. w DPS-ach przebywało o 60% więcej osób. Kwota świadczeń wzrosła w latach 2010 – 2016 o ponad 70% (bez osób w DPS). Odpłatność gminy za pobyt osób w DPS-ach była 2,5 razy większa. Łączna kota świadczeń ze strony Gminy Tyczyn wzrosła o prawie 80%.

Tabela 27. Powody przyznania pomocy społecznej w Gminie Tyczyn.

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba rodzin		Liczba osób w rodzinach	
		2010	2016	2010	2016
1.	Ubóstwo	192	259	586	656
2.	Bezrobocie	162	221	503	577
3.	Długotrwała lub ciężka choroba	90	96	265	213
4.	Niepełnosprawność	66	96	162	218
5.	Bezradność	86	55	328	161
	w tym: rodziny niepełne	49	36	157	97
	w tym: rodziny wielodzietne	28	5	167	28
6.	Potrzeba ochrony macierzyństwa	73	51	369	237
	w tym: wielodzietność	47	30	265	157
7.	Alkoholizm	20	19	41	25
8.	Przemoc w rodzinie	0	1	0	2
9.	Pozostałe przyczyny	7	4	11	5
	Razem	820	873	2 854	2 376

Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Tyczynie – Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

Tabela 27 przedstawia przyczyny przyznania pomocy społecznej w Gminie Tyczyn. Najczęstsze powody to: 1) ubóstwo, 2) bezrobocie, 3) potrzeba ochrony macierzyństwa, 4) niepełnosprawność, 5) długotrwała lub ciężka choroba. Najrzadziej – wbrew opiniom niektórych mieszkańców – przyznawano pomoc z powodu alkoholizmu i przemocy w rodzinie.

Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tyczynie od 2008 aplikuje o środki finansowe na realizację projektów z Europejskiego Funduszu Społecznego. Ośrodek Pomocy Społecznej w okresie od 1 stycznia 2008 r. do 31 grudnia 2012 roku zrealizował projekt systemowy „Czas na

aktywność w Gminie Tyczyn” w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet VII, Działanie 7.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji, Poddziałanie 7.1.1 Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekt ten był kontynuowany do 30.06.2015 r. Celem głównym projektu była pomoc osobom w przezwyciężeniu trudnych sytuacji życiowych i umożliwienie im aktywizacji edukacyjnej, zawodowej, społecznej i zdrowotnej.

Każdy uczestnik projektu w ramach zawartego kontraktu socjalnego uczestniczył w różnych formach wsparcia. Ponadto, wszyscy beneficjenci projektu w ramach zawartych kontraktów socjalnych, zostali objęci działaniami w zakresie pracy socjalnej, świadczonymi przez pracowników socjalnych M-GOPS w Tyczynie.

Na terenie Gminy Tyczyn działa również Środowiskowy Dom Samopomocy, który jest jednostką organizacyjną ukierunkowaną na pomoc osobom niepełnosprawnym, należąca do Caritas Diecezji Rzeszowskiej.

3.3. Ochrona zdrowia

Na terenie Gminy Tyczyn znajdują się placówki medyczne świadczące usługi podstawowej oraz specjalistycznej opieki medycznej. Wykaz zakładów opieki medycznej przedstawia tabela 28.

Tabela 28. Wykaz zakładów opieki zdrowotnej w Gminie Tyczyn.

Lp.	Nazwa placówki	Rodzaj świadczeń
1.	Przychodnia Rejonowa w Tyczynie	Poradnie: ogólna, dziecięca, stomatologiczna, otolaryngologiczna, ginekologiczna, chirurgiczna dla dorosłych. Pielęgniarki środowiskowe, położna środowiskowa. Punkt Pobrań Krwi, Pracownie USG i EKG. Gabinet zabiegowy.
2.	Wiejski Ośrodek Zdrowia w Borku Starym	Poradnie: ogólna, stomatologiczna. Pracownia EKG. Pielęgniarka środowiskowa. Punkt Poboru Krwi. Gabinet zabiegowy.
3.	NZOO Centrum Rehabilitacyjno – Medyczne REHMEDIQ w Tyczynie	Poradnia Rehabilitacyjna, Oddział Rehabilitacji Diennej, Pracownia Fizjoterapii
4.	NZOO Fizjo-Medica w Tyczynie	Wykonuje zabiegi z zakresu fizykoterapii, kinezyterapii, elektroterapii i masażu.
4.	NZOO Centrum Pielęgniarstwa Środowiskowo-Rodzinne CARITAS Diecezji Rzeszowskiej siedzibą w Tyczynie	Opieka socjalna i pielęgnacyjna osób chorych i niepełnosprawnych. Gabinet rehabilitacji medycznej świadczący usługi w zakresie: fizykoterapii, kinezyterapii, hydroterapii i masażu leczniczego.
5.	NZOO CENTROMED w Tyczynie	Poradnie: okulistyczna, chirurgiczna, dermatologiczna, stomatologiczna, otolaryngologiczna i ginekologiczna.

Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Stan opieki medycznej w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego, w świetle wskaźników usług medycznych przedstawia tabela 29.

Tabela 29. Wskaźniki usług medycznych w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.

Wyszczególnienie\okres	2010	2016	Dynamika
Liczba mieszkańców w przeliczeniu na 1 przychodnię lekarską [osoby] Powiat rzeszowski	2 230	1 870	83,86
Liczba mieszkańców w przeliczeniu na 1 przychodnię lekarską [osoby] Gmina Tyczyn	2 761	1 958	70,92

Liczba porad lekarskich w przeliczeniu na 100 mieszkańców [porady] Powiat rzeszowski	317	388	122,40
Liczba porad lekarskich w przeliczeniu na 100 mieszkańców [porady] Gmina Tyczyn	345	254	73,62
Liczba mieszk. w przelicz. na 1 aptekę ogólnodostępną lub punkt apteczny [osoby] Powiat rzeszowski	6 260	5 101	81,49
Liczba mieszkańców w przeliczeniu na 1 aptekę ogólnodostępną lub punkt apteczny [osoby] Gmina Tyczyn	5 521	5 874	106,39

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Jak wynika z tabeli 29 wskaźniki usług medycznych w Gminie Tyczyn są wyraźnie gorsze, niż dla powiatu rzeszowskiego, szczególnie w zakresie dostępności do tych usług. Wskaźniki te w okresie 2010 – 2016 uległy wprawdzie znaczącej poprawie, jednak w 2016 r. na 1 przychodnię lekarską w Gminie Tyczyn przypadało 1958 osób, podczas gdy w powiecie rzeszowskim 1870 (o 4,5% mniej). Z kolei na 1 aptekę w Gminie Tyczyn przypadało 5874 mieszkańców, gdy w powiecie rzeszowskim tylko 5101 osób (o 13,2% mniej).

Liczba porad lekarskich w ramach podstawowej opieki zdrowotnej w analizowanym okresie obniżyła się z 345 na 100 mieszkańców do 254 na 100 mieszkańców, tj. o 26,4%. w tym samym okresie w powiecie rzeszowskim wskaźnik ten wzrósł z 317 porad do 388 porad na 100 mieszkańców.

W tabeli 30 przedstawiono informację o poradach lekarskich w Gminie Tyczyn na tle gmin ROF. Odpowiedni wskaźnik porad w tym przekroju był jeszcze mniej korzystny, niż na tle powiatu rzeszowskiego – 2,54 porad na mieszkańca w Gminie Tyczyn i 4,44 porad w gminach ROF.

Tabela 30. Porady udzielone w ramach podstawowej opieki zdrowotnej w Gminie Tyczyn na tle ROF latach 2010 – 2016.

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gmina Boguchwała	2,59	2,89	2,86	3,21	3,38	3,63	3,89
Gmina Chmielnik	2,29	2,23	2,14	2,35	2,45	2,60	2,43
Gmina Czarna	2,45	2,77	2,64	2,64	2,60	2,66	2,55
Gmina Czudec	3,21	3,61	3,42	3,47	3,72	3,83	4,04
Gmina Głogów Małopolski	2,73	2,93	2,92	3,05	2,87	3,34	3,26
Gmina Krasne	2,70	2,64	2,78	3,23	3,43	3,47	3,50
Gmina Lubenia	3,45	3,85	3,70	3,68	3,58	3,91	3,91
Gmina Łańcut	2,52	3,20	2,83	3,03	2,93	2,80	2,74
Miasto Łańcut	6,71	6,94	6,04	6,85	6,49	8,40	8,22
Gmina Miasto Rzeszów	4,21	4,75	5,45	5,94	6,01	5,86	5,01
Gmina Świlcza	2,51	2,46	2,62	2,77	3,00	2,91	2,89
Gmina Trzebownisko	4,09	4,44	4,83	4,98	5,27	5,02	4,78
Gmina Tyczyn	3,45	2,90	2,72	2,64	2,71	2,62	2,54
Liczba porad w przeliczeniu na 1 mieszkańca ROF	3,78	4,16	4,47	4,82	4,88	4,90	4,44

Źródło: dane GUS, 2016

Dostęp do opieki zdrowotnej w Gminie Tyczyn jest najczęściej wymienianym problemem społecznym przez mieszkańców.

3.4. Kultura

3.4.1. Działalność kulturalna

Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury im. Katarzyny Sobczyk w Tyczynie jest samorządową instytucją kultury, realizującą politykę kulturalną samorządu, działającą na terenie Gminy Tyczyn. W strukturze organizacyjnej M-GOK w Tyczynie znajdują się filie, tj. Domy Ludowe w Borku Starym, Hermanowej, Matysówce, oraz Centrum Rekreacyjno-Kulturalne w Kielnarowej a także Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie.

Rysunek 17. Centrum Rekreacyjno-Kulturalne w Kielnarowej.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Do głównych celów M-GOK należy zaliczyć tworzenie odpowiednich warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, rozwój amatorskiego ruchu artystycznego oraz rozbudzanie zainteresowań i nawyków

kulturalnych. Cele te realizowane są poprzez stałe formy pracy, czyli działalność zespołów artystycznych, klubów i kół zainteresowań oraz organizację imprez kulturalnych, koncertów, spotkań, wystaw itp. w tabeli 31 przedstawiono informacje dotyczące liczby imprez kulturalnych zorganizowanych w Gminie Tyczyn w latach 2011 – 2016 na tle gmin ROF.

Tabela 31. Liczba imprez kulturalnych zorganizowanych w Gminie Tyczyn na tle gmin ROF w latach 2011-2016.

Jednostka terytorialna	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gmina Boguchwała	85	81	71	83	88	145
Gmina Chmielnik	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Gmina Czarna	49	40	42	44	75	91
Gmina Czudec	95	58	84	65	41	45
Gmina Głogów Małopolski	40	64	99	426	220	148
Gmina Krasne	33	26	66	61	38	51
Gmina Lubenia	50	48	50	57	56	56
Gmina Łańcut	402	513	361	357	226	278
Miasto Łańcut	259	314	189	234	201	240
Gmina Miasto Rzeszów	632	645	606	614	523	529
Gmina Świlcza	32	62	43	32	22	16

Gmina Trzebownisko	74	66	64	52	26	37
Gmina Tyczyn	241	253	417	360	343	348
Razem ROF	1 992	2 170	2 092	2 385	1 859	1 984

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Dane zawarte w tabeli 31 wskazują, że pod względem aktywności kulturalnej mierzonej liczbą imprez kulturalnych gmina Tyczyn, obok Miasta Rzeszowa oraz gminy Łańcut, zajmuje czołowe miejsce na obszarze ROF. Potwierdzają to również rezultaty rankingu GC „Nowiny”, w którym Gmina Tyczyn znajduje się w pierwszej dziesiątce aktywnych kulturalnie gmin Podkarpacia. Warto pamiętać, że w województwie podkarpackim funkcjonuje 160 gmin. Tabela 32 zawiera informacje dotyczące liczby kół zainteresowań/klubów oraz ilości ich członków.

Tabela 32. Liczba kół zainteresowań i ich członków w Gminie Tyczyn na tle gmin ROF w 2016 r.

Jednostka terytorialna	Liczba kół/klubów	Członkowie kół/klubów
Gmina Boguchwała	54	896
Gmina Chmielnik	b.d	b.d
Gmina Czarna	12	233
Gmina Czudec	5	120
Gmina Głogów Małopolski	3	30
Gmina Krasne	0	0
Gmina Lubenia	4	102
Gmina Łańcut	40	1 366
Miasto Łańcut	15	369
Gmina Miasto Rzeszów	185	3 844
Gmina Świlcza	5	290
Gmina Trzebownisko	12	370
Gmina Tyczyn	24	475
Razem ROF	359	8 095

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

W M-GOK i Domach Ludowych działają następujące zespoły artystyczne oraz koła i kluby zainteresowań:

- **w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury im. Katarzyny Sobczyk w Tyczynie:** Zespół Śpiewaczy „Tyczyniaczy”, Kapela Wójta Tycznera, Zespół Tańca Estradowego dziewcząt „Katarzynki” - 3 grupy wiekowe, Zespół Tańca Break Dance WATAHA, zespół muzyczny, Klub Seniora, Klub integracji z osobami niepełnosprawnymi, Klub Młodego Tyczyniaka, zajęcia świetlicowe (tenis stołowy, piłkarzyki);
- **w Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie:** Akademia Kultury Ludowej, spotkania filmowe „Skarb”, Młodzieżowa grupa teatralna;
- **w Domu Ludowym w Borku Starym:** Zespół Śpiewaczy „Borkowianie”, kółko plastyczne dla dzieci, Młodzieżowa (elitarna) Grupa Artystyczna, koło rękodzieła artystycznego, Koło Gospodyń Wiejskich, zespół muzyczny, zajęcia świetlicowe (tenis stołowy, piłkarzyki,) zajęcia taneczne dla dzieci w wieku szkolnym;
- **w Domu Ludowym w Hermanowej:** Zespół Śpiewaczy „Hermanowiaczy”, Dziecięcy Zespół Taneczno-Wokalny, dziecięca grupa teatralna, Koło Gospodyń Wiejskich, zajęcia świetlicowe (plastyczne, kulinarne, rękodzielnicze, tenis stołowy, piłkarzyki), grupa teatralno-obrzędowa, zespół muzyczny;

- **w Centrum Rekreacyjno-Kulturalnym w Kielnarowej:** Zespół taneczny „Niezapominajki”- 2 grupy, Grupa teatralna, zespół muzyczny, aerobik, zajęcia rekreacyjne - sekcja łucznicza, tenis stołowy, Zespół Śpiewaczy „Kielnarowianie”;
- **w Domu Ludowym w Matysówce:** Zespół Śpiewaczy „Matysowianie”, aerobik, kółko plastyczne, koło rękodzieła artystycznego, zespół muzyczny „Gorączka sobotniej nocy”, Koło Gospodyń Wiejskich, Dziecięcy Zespół Tańca Estradowego, zajęcia świetlicowe (tenis stołowy, piłkarzyki, bilard).

W filiach MGOK odbywają się również spotkania, imprezy artystyczne i pokazy żywieniowe przygotowywane przez KGW w Borku Starym, Matysówce i Hermanowej.

Ważną formą pracy M-GOK jest organizacja okolicznościowych imprez kulturalnych i rozrywkowych, takich jak: spotkania opłatkowe, zabawy karnawałowe dla dzieci, koncerty noworoczne, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, koncerty kolęd, jasełka, imprezy z okazji Dnia Kobiet, imprezy z okazji Dnia Babci i Dziadka, imprezy z okazji Dnia Matki i Ojca, Dnia Dziecka, imprezy z okazji Dni Tyczyna, imprezy patriotyczne (3-Maja, Święto Niepodległości), imprezy z okazji Święta Patronalnego Gminy, zajęcia w okresie ferii zimowych oraz wakacyjne, wystawy stałe i czasowe, spotkania autorskie, spotkania i prelekcje na temat profilaktyki zdrowotnej, konkursy gminne dla dzieci: kolęd i pastorałek, Prezentacje Artystyczne Szkół Podstawowych Gminy Tyczyn, koncerty zespołów profesjonalnych i amatorskich, Pikniki Rodzinne, Dożynki Gminne i Wiejskie, imprezy rekreacyjne i sportowe.

M-GOK posiada również w Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie regionalne ekspozycje muzealne i zbiory regionalnych wydawnictw.

Rysunek 18. Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie.

Źródło: z archiwum Urzędu Miejskiego w Tyczynie

Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury jest organizatorem i współorganizatorem wielu imprez o charakterze wojewódzkim, ogólnopolskim i międzynarodowym a mianowicie:

- Przegląd Kolędowy Chórów „Pójdźmy wszyscy do stajenki”,
- Grand Prix Polski Zespołów Cheerleaders,
- Podkarpacka Parada Orkiestr Dętych,

- Międzynarodowy Przegląd Wiejskich Zespołów Śpiewaczych
- Festiwal Piosenek Katarzyny Sobczyk „O Złotą Różę Małego Księcia”

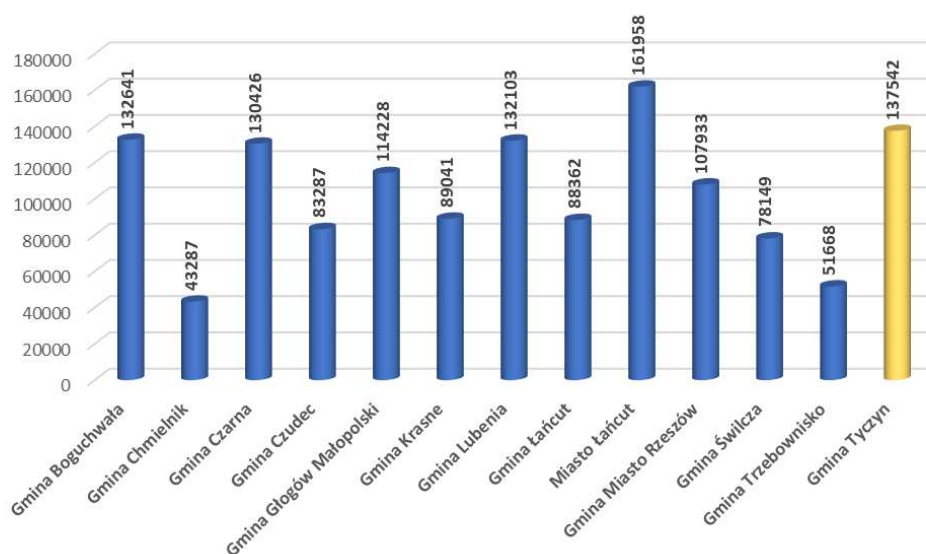
M-GOK w Tyczynie oraz jego filie prowadzą stałą współpracę i wymianę kulturalną z instytucjami i organizacjami społecznymi takimi jak: WDK w Rzeszowie, Starostwo Powiatowe w Rzeszowie, ośrodki kultury sąsiednich gmin, Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej, MiGBP w Tyczynie, szkoły podstawowe, parafie, Zespół Szkół, Gimnazjum Publiczne i przedszkola w Tyczynie, OSP, Rady Sołectkie, CARITAS, ZNP, Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych, Młodzieżowe Centrum Współpracy i in. Rozwijają się również zagraniczna współpraca kulturalna ze Słowacją, Ukrainą i Węgrami.

Władze samorządowe Gminy Tyczyn nie szczczędzą nakładów na działalność kulturalną i ochronę dziedzictwa narodowego, o czym świadczą wskaźniki porównawcze przedstawione na rys. 18, wskazujące, że na obszarze ROF Gmina Tyczyn należy do przodujących gmin pod tym względem.

W ostatnich latach wyraźnie poprawiła się baza materialna do prowadzenia działalności kulturalnej. w zabytkowym spichlerzu podworskim powstało Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej

W Tyczynie, w przebudowanym Domu Ludowym w Kielnarowej działa Centrum Rekreacyjno-Kulturalne, zmodernizowano Dom Ludowy w Borku Starym, Hermanowej i Matysówce. Unowocześniane jest wyposażenie M-GOK w Tyczynie i Domu Ludowego w Matysówce.

Rysunek 19. Nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w Gminie Tyczyn na tle ROF w 2016 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [zł].

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

3.4.2. Działalność biblioteczna

Biblioteki w Gminie Tyczyn tworzą sieć, na którą składa się placówka macierzysta (Oddział dla Dzieci, Wypożyczalnia dla Dorosłych z czytelnią) z siedzibą w Tyczynie oraz trzy filie: w Borku Starym, Hermanowej i Kielnarowej. Udostępnianie księgozbioru jest bezpłatne i odbywa się w warunkach wolnego dostępu do półek poprzez wypożyczanie na zewnątrz i korzystanie na miejscu w czytelniach. w MiGBP w Tyczynie wszystkie procesy biblioteczne (m.in. opracowywanie i wypożyczanie księgozbioru) są skomputeryzowane. Dostępny jest katalog elektroniczny zbiorów na bibliotecznej

stronie internetowej (www.tyczyn-biblioteka.pl). Strona internetowa biblioteki jest administrowana samodzielnie przez bibliotekarzy.

Zbiory biblioteczne uzupełniane są na bieżąco. Zakup nowych książek jest finansowany z dotacji przekazywanej z budżetu gminy, a posiadany księgozbiór uzupełniają dary od osób prywatnych oraz z Gminnej Komisji ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Dużym wsparciem są także kwoty pozyskiwane z Biblioteki Narodowej w ramach programu „Zakup nowości wydawniczych do bibliotek”.

W tabeli 33 znajdują się wskaźniki dotyczące księgozbioru i czytelnictwa w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego w 2010 i 2016 roku (stan na 31 grudnia).

Tabela 33. Wskaźniki dotyczące księgozbioru i czytelnictwa w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.

Wyszczególnienie\okres	2010	2016	Dynamika
Księgozbiór bibliotek publicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [woluminy] Powiat rzeszowski	4 390	4 002	91,16
Księgozbiór bibliotek publicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [woluminy] Gmina Tyczyn	5 356	4 443	82,95
Czytelnicy bibliotek publicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [osoby] Powiat rzeszowski	147	138	93,88
Czytelnicy bibliotek publicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [osoby] Gmina Tyczyn	212	199	93,87
Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika Powiat rzeszowski	20,5	20,3	99,02
Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika Gmina Tyczyn	25,9	23,4	90,35

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Wymienione w tabeli 33 wskaźniki kształtują się w Gminie Tyczyn znacznie korzystniej, niż w gminach powiatu rzeszowskiego. w 2016 r. księgozbiór w Gminie Tyczyn w przeliczeniu na 1000 mieszkańców był bowiem bogatszy o ponad 11%, liczba czytelników była wyższa o ponad 44%, natomiast liczba wypożyczeń książek była większa aż o ponad 15% niż w powiecie rzeszowskim.

Oprócz zadań statutowych Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna podejmuje szereg inicjatyw, mających na celu promocję książki i czytelnictwa: organizuje spotkania autorskie dla dzieci i dla dorosłych, kiermasze książek, warsztaty informatyczne i plastyczne, konkursy literackie i plastyczne dla dzieci, lekcje biblioteczne i tematyczne, promuje książki podczas gminnych imprez, a w lokalnym miesięczniku „Głos Tyczyna” prowadzi rubrykę „Półka z książkami” i przygotowuje dodatek „Głos dla dzieci”.

Od wielu lat MiGBP w Tyczynie bierze udział w akcjach, których celem jest promocja czytelnictwa, wśród nich są: Tydzień Bibliotek, Cała Polska czyta dzieciom, Podziel się książką. Systematycznie w bibliotece w Tyczynie i w filiach organizowane są spotkania dla przedszkolaków oraz uczniów klas 0-3, których głównym celem jest zachęcenie dzieci do czytania książek. Podczas spotkań wykorzystywane są prezentacje multimedialne, głośne czytanie, zapraszani są także goście. MiGBP w Tyczynie od wielu lat organizuje wystawy starej fotografii, których część w postaci cyfrowej można obejrzeć na stronie internetowej biblioteki w zakładce Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej.

MiGBP w Tyczynie bierze od 2009 roku udział w Programie Rozwoju Bibliotek (PRB). Dzięki uczestnictwu w tym programie 2 filie i oddział dla dzieci otrzymały po dwa zestawy komputerowe oraz urządzenia wielofunkcyjne, co umożliwiło założenie w tych placówkach czytelni internetowych, w których nasi użytkownicy bezpłatnie korzystają z komputera i internetu. Dodatkowo w Tyczynie

mieszkańcy mają możliwość drukowania, skanowania i kserowania tekstów i dokumentów. Dzięki udziałowi w PRB MiGBP wzbogaciła się również o aparaty fotograficzne, projektor multimedialny wraz z ekranem i laptopem oraz urządzenia wielofunkcyjne. Otrzymany sprzęt pozwolił wprowadzić prezentacje multimedialne podczas zajęć z dziećmi i spotkań z dorosłymi. w ramach PRB bibliotekarze uczestniczyli w kilku cyklach bezpłatnych szkoleń, dzięki którym uzupełnili swoją wiedzę z zakresu obsługi komputerów, internetu, działalności bibliotecznej i pracy z dziećmi. Udział w PRB pozwolił bibliotece uczestniczyć również w projekcie Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej. Od 2011r. w placówce macierzystej przy oddziale dla dzieci działa Kącik dla Malucha, w którym dzieci mogą czytać, rysować i bawić się, a rodzice w tym czasie mogą wypożyczyć książki. Kącik wyposażony jest w gry edukacyjne, książeczki i zabawki.

Komputeryzacja, strona internetowa, nowe usługi, promocja czytelnictwa, a także udział w PRB w znacznym stopniu wzbogaciły ofertę czytelnictwa i informacyjną MiGBP i podniosło jakość świadczonych usług.

3.5. Sport

Na terenie Gminy Tyczyn znajduje się wiele obiektów sportowych służących rekreacji i wypoczynkowi. Są to m.in.:

- **Hala sportowa przy Publicznym Gimnazjum w Tyczynie**

Hala o wymiarach 22 x 44 m wyposażona jest w boisko do koszykówki, piłki ręcznej i siatkówki; salę można podzielić na trzy części, w których można prowadzić odrębne zajęcia z młodzieżą lub rozgrywać równolegle trzy mecze siatkówki. Widownia liczy 198 miejsc. Na zapleczu znajdują się dwie sale do tenisa stołowego, siłownia, pomieszczenia sanitarne (toalety, natryski), szatnie, pomieszczenia magazynowe. Obiekt jest przystosowany do przyjęcia osób niepełnosprawnych, posiada windę, wydzielone toalety i miejsca na widowni. Na zewnątrz hali znajduje się kort do tenisa oraz boiska do siatkówki i koszykówki.

- **Boisko sportowe przy Zespole Szkół w Tyczynie**

Na terenie obiektu znajdują się 2 asfaltowe boiska do koszykówki i siatkówki oraz boisko trawiaste. Obiekt jest ogólnodostępny dla wszystkich, którzy chcą z niego skorzystać.

- **Hala sportowa przy Szkole Podstawowej w Tyczynie**

Hala sportowa o wym. 12,8 m x 25,90 m z salą gimnastyczną, antresolą i trybunami oraz zapleczem sanitarno-szatniowym. Budowa hali sportowej została dofinansowana przez Ministra Sportu i Turystyki ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej w ramach Wojewódzkiego Wieloletniego Programu Rozwoju Bazy Sportowej.

- **Boiska „Orlik” przy Szkole Podstawowej w Tyczynie**

Zespół boisk do piłki nożnej, siatkowej i koszykówki, urządzenia sprawnościowe dla młodzieży, bieżnia do skoków w dal, zaplecze z czterema łazienkami i szatniami. Inwestycję dofinansowano w ramach programu rządowego „Moje boisko - orlik 2012”.

- **Zespół boisk przy Szkole Podstawowej w Borku Starym**

Zespół boisk obejmuje boisko trawiaste do piłki nożnej, boisko do koszykówki, boisko do siatkówki plażowej i plac zabaw dla dzieci. Inwestycję dofinansowano ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 w ramach działania 313, 322,323 „Odnowa i rozwój wsi”.

- **Boisko wielofunkcyjne przy Szkole Podstawowej w Hermanowej**

Boisko o wymiarach płyty boiska 20m x 40 m z nawierzchnią z kostki poliuretanowej, z bieżnią do skoku w dal. Boisko jest przeznaczone do gry w piłkę nożną i ręczną, siatkówkę, koszykówkę oraz

tenis ziemny. Inwestycja dofinansowana przez Ministra Sportu i Turystyki ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej w ramach Programu Modernizacji Infrastruktury Sportowej.

- **Zespół boisk przy Szkole Podstawowej w Kielnarowej**

Boisko wielofunkcyjne o wymiarach 24,0m x 39,0 m z nawierzchnią z kostki poliuretanowej, z bieżnią do skoku w dal. Boisko jest przeznaczone do gry w piłkę nożną i ręczną, siatkówkę, koszykówkę oraz tenis ziemny. Obok boiska wielofunkcyjnego znajduje się boisko trawiaste do gry w piłkę nożną. Inwestycja dofinansowana przez Ministra Sportu i Turystyki ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej w ramach Programu Modernizacji Infrastruktury Sportowej.

- **Boisko do koszykówki i siatkówki przy Centrum Rekreacyjno-Kulturalnym w Kielnarowej**

Boisko o wymiarach 21m x 33 m z nawierzchnią z poliuretanu. Boisko jest przeznaczone do gry w siatkówkę i koszykówkę oraz tenis ziemny. Boisko wybudowano w ramach zadania pn. „Zagospodarowanie Centrum Rekreacyjno – Kulturalnego w Kielnarowej” dofinansowanego ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 w ramach działania 313, 322,323 „Odnowa i rozwój wsi”.

- **Stadion „MKS – Strug Tyczyn” w Tyczynie**, na którym lokalne drużyny rozgrywają mecze ligowe.

- **Centrum Turystyki i Rekreacji WSiLZ w Kielnarowej**

Centrum Turystyki i Rekreacji WSiLZ posiada halę sportową o wymiarach 72 x 34 m, której arena główna mieści: boisko duże (pełna arena) do piłki nożnej, ręcznej, 2 boiska do koszykówki, 3 boiska do piłki siatkowej, a także 3 korty tenisowe. Zastosowana technologia nawierzchni amortyzuje uderzenia. Hala dysponuje dodatkowymi pomieszczeniami: siłownią z salą fitness, sauną, gabinetem masażu z 9 stołami, gabinetem kosmetycznym oraz barem. Obok hali znajdują się dwa boiska sportowe, jedna z nich to boisko do siatkówki plażowej.

W Gminie Tyczyn działa kilka klubów i zespołów sportowych (głównie piłkarskich). Są to:

- **Miejski Klub Sportowy „Strug Tyczyn” w Tyczynie**

Klub utworzony został w październiku 2007 r. i jest kontynuatorem sportowych tradycji zapoczątkowanych w 1949 r. przez Ludowy Klub Sportowy „Strug”. Klub prowadzi sekcję piłki nożnej z jedną drużyną seniorów i czterema drużynami młodzieżowymi. Seniorzy grają w V lidze podkarpackiej, juniorzy starsi i młodsi - w lidze okręgowej, w rozgrywkach występują także trampkarze starsi i trampkarze młodsi. w sumie jest to około 150 zawodników, w tym 100 zawodników, którzy posiadają licencję PZPN na występy w lidze w sezonie MKS „Strug Tyczyn” dysponuje stadionem z trybunami na 600 miejsc siedzących oraz pawilonem zaplecza sportowego.

- **Ludowy Klub Sportowy „Herman” w Hermanowej**

Klub powstał w styczniu 1968 r. i zrzeszał ok. 50 członków. w roku 1971 drużyna z Hermanowej została zgłoszona do rozgrywek piłki nożnej prowadzonych przez PZPN w Rzeszowie. w 1994 r. seniorzy awansowali do klasy A, a w roku 2000 r. do V ligi. Obecnie występują w a klasie. Licencję PZPN do gry na boiskach ligowych posiada obecnie ok. 80 zawodników klubu.

- **Ludowy Klub Sportowy „Jar” w Kielnarowej**

LKS „Jar” powstał w styczniu 1993 r., początkowo prowadził 2 sekcje: tenisa stołowego i piłki nożnej. Od 2004 r. rozszerzył swoją działalność o sekcję łąznicstwa. w sezonie 2007/2008 żeńska drużyna „Jaru” występowała w II lidze, a drużyna męska w IV lidze. Do najważniejszych osiągnięć klubu w tenisie można zaliczyć m.in. zdobycie licznych medali na mistrzostwach wojewódzkich i międzynarodowych turniejach, mistrzostwo i wicemistrzostwo Polski zawodniczek w kategorii kadetek. Od początku swojej działalności klub w rocznicę założenia organizuje Turnieje o Puchar Burmistrza w tenisie stołowym.

- **Szkolny Klub Sportowy przy Szkole Podstawowej w Borku Starym**

SKS w Borku Starym powstał w 1988 roku, rozpoczynając od szkolenia młodzieży w tenisie stołowym i w mniejszym zakresie – w sekcji piłki nożnej i siatkówki. w 1997 r. tenisiści stołowi SKS Borek Stary zaczęli odnosić pierwsze sukcesy w ogólnopolskich turniejach i mistrzostwach Polski w poszczególnych kategoriach wiekowych. w sezonie 1994/95 drużyna żeńska została zgłoszona do rozgrywek III ligi. w 1996/97 zespół awansował do II ligi, by w 2002/03 znaleźć się w I lidze. Ze względu na cofnięcie dotacji drużyna została wycofana z rozgrywek w sezonie 2005/06. Klub szkoli zawodników, będących uczniami Szkoły Podstawowej w Borku Starym. Biorą oni udział w zawodach gminnych, powiatowych i wojewódzkich. w klubie są 4 drużyny zrzeszające 48 zawodników.

- **Uczniowski Klub Sportowy „Flimero” przy Szkole Podstawowej w Tyczynie**

Dziewczęcy Zespół Akrobatyczno-Taneczny „Flimero” powstał w 1989 r., od początku odnosząc liczne sukcesy. w latach 2002-2006 były to m.in.: złoty i srebrny medal na I Międzyszkolnym Przeglądzie Gimnastyki Artystycznej, dwa złote medale dla grupy wiekowej kl. IV-VI i młodszej 5-7 lat oraz srebrny medal w II Międzyszkolnym Przeglądzie w Gimnastyce Artystycznej, 2 złote medale w III Międzyszkolnym Przeglądzie Dziewczęcych Zespołów Gimnastyki Artystycznej, 2 złote medale w III Powiatowych Prezentacjach Zespołów Cheerleaders Szkół Podstawowych, II miejsce na Turnieju Międzynarodowym Zespołów Cheerleaders 2006. Rok 2007 zespół zakończył z dorobkiem 11 medali z zawodów wojewódzkich, powiatowych, ogólnopolskich i międzynarodowych. Największym osiągnięciem było wicemistrzostwo Polski grupy juniorów i awans do mistrzostw Europy. W 2009 roku zespół Flimero reprezentował Polskę w Mistrzostwach Świata Cheerleaders, gdzie zajęł 6 miejsce. Na Mistrzostwach Polski w Lesznie w marcu 2013 roku zdobył 4 złote medale i jeden srebrny. Zdobył również drugą lokatę w kat. Senior II oraz otrzymał puchar najlepszego cheerleadera w Polsce. w kwietniu 2013 dziewczęta z zespołu „Flimero” występowały na Grand Prix Pucharu Polski oraz brały udział w Turnieju Międzynarodowym we Francji.

- **Uczniowski Klub Sportowy „Dyskobol” przy Publicznym Gimnazjum w Tyczynie**

UKS „Dyskobol” działa od sierpnia 2006 r. prowadząc sekcje: piłki nożnej, siatkówki, koszykówki, piłka ręczna, łucznictwo, karate, tenisa stołowego i lekkiej atletyki. Na zajęcia uczęszcza około 120 uczniów. Klub zajmuje się organizacją sportowego życia pozalekcyjnego uczniów gimnazjum w Tyczynie. Organizuje imprezy, zawody sportowe, prowadzi treningi w ramach sekcji sportowych UKS „Dyskobol” oraz pokazy karate i wyjazdy na zawody sportowe.

- **Klub Sportowy JU JITSU w Rzeszowie z siedzibą w Szkole Podstawowej w Tyczynie**

Skupia młodzież i dzieci w wieku szkolnym. Zadaniem klubu jest prowadzenie i upowszechnianie działań karate sportowego.

- **Ludowy Klub Sportowy „Start” w Borku Starym**

Powstał w 2011r. Rozwija się dynamicznie dzięki aktywności lokalnych działaczy sportowych. Osiąga coraz lepsze wyniki w rozgrywkach piłkarskich na Podkarpaciu.

W tabeli 34 przedstawiono wskaźniki aktywności sportowej mieszkańców Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego. Wynika z nich, że w Gminie Tyczyn dynamicznie wzrasta liczba członków klubów sportowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (ponad 2,5-krotny wzrost w okresie 2010 – 2016), podczas gdy w powiecie nastąpiło wyraźne pogorszenie omawianego wskaźnika (o 26%). Wskaźnik ilości osób ćwiczących na 1000 mieszkańców wzrósł w Gminie Tyczyn o 66%, natomiast w powiecie rzeszowskim obniżył się o 12%.

Tabela 34. Wskaźniki aktywności sportowej mieszkańców Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.

Wyszczególnienie\okres	2010	2016	Dynamika
Członkowie klubów sportowych na 1000 mieszkańców [osoby] Powiat rzeszowski	40,09	29,68	74,03
Członkowie klubów sportowych na 1000 mieszkańców [osoby] Gmina Tyczyn	23,73	63,84	269,03
Osoby ćwiczące w klubach sportowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [osoby] Powiat rzeszowski	33,73	29,76	88,23
Osoby ćwiczące w klubach sportowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [osoby] Gmina Tyczyn	22,91	38,05	166,08

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

3.6. Organizacje społeczne i partycypacja społeczna

Organizacje pozarządowe aktywnie działają na rzecz społeczności lokalnej. Co roku wspólnie opracowywany jest Program Współpracy Gminy Tyczyn z Organizacjami Pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, który stanowi element polityki społecznej gminy. Jego zadaniem jest kształtowanie demokratycznego ładu społecznego poprzez partnerstwo między administracją samorządową i organizacjami pozarządowymi, umacnianie lokalnych działań, stwarzanie warunków dla powstawania inicjatyw i struktur funkcjonujących na rzecz gminy oraz umożliwienie organizacjom pozarządowym indywidualnego wystąpienia z ofertą realizacji projektu konkretnych zadań publicznych.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi odbywa się w następujących obszarach: upowszechnianie kultury fizycznej, sportu i turystyki; kultury, ochrony tradycji i dziedzictwa kulturowego; promocji gminy; profilaktyki uzależnień i przeciwdziałania patologiom społecznym; działalności na rzecz osób niepełnosprawnych; pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej. Przebiega w różnych formach: zlecenia organizacjom pozarządowym realizacji zadań publicznych, wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności, konsultowania projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji, publikowania ważnych informacji dotyczących organizacji na stronach internetowych Urzędu Miejskiego i w „Głosie Tyczyna”, udział przedstawicieli organizacji pozarządowych w sesjach Rady Miejskiej z możliwością zabierania głosu.

Sektor organizacji pozarządowych na terenie Gminy Tyczyn tworzą m.in:

- Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej w Tyczynie,
- Podkarpackie Stowarzyszenie Pracowników Pomocy Społecznej w Tyczynie,
- Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym w Tyczynie,
- Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci Upośledzonych w Rzeszowie, działające w Hermanowej - Czerwonkach,
- Stowarzyszenie Trzeźwościowe „Wyzwolenie” Doliny Strugu z siedzibą w Tyczynie,
- Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Rzeszowskiej w Tyczynie i Hermanowej,
- Młodzieżowe Centrum Współpracy w Tyczynie,
- Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Rzeszowskiej w Kielnarowej,
- Koła Gospodyń Wiejskich w Tyczynie, Hermanowej i Borku Starym,
- Regionalne Towarzystwo Wędkarskie „Strug” w Tyczynie.

Na terenie Gminy Tyczyn funkcjonują ponadto kluby sportowe, tj.:

- Miejski Klub Sportowy „Strug Tyczyn” w Tyczynie,

- Ludowy Klub Sportowy „Herman” w Hermanowej,
- Ludowy Klub Sportowy „Jar” w Kielnarowej,
- Ludowy Klub Sportowy „Start” w Borku Starym,
- Uczniowski Klub Sportowy „Flimero” przy Szkole Podstawowej w Tyczynie,
- Uczniowski Klub Sportowy „Dyskobol” przy Publicznym Gimnazjum w Tyczynie,
- Szkolny Klub Sportowy przy Szkole Podstawowej w Borku Starym,
- Klub Sportowy JU JITSU w Rzeszowie, działający przy Szkole Podstawowej w Tyczynie.

Na finansowanie zadań gminy stowarzyszeniom przyznano dotację z budżetu gminy w wysokości: 2011 r. – 263,7 tys. zł, 2012 r. – 299,9 tys. zł, w 2013 r. – 300,5 tys. zł, w 2014 r. - 315,8 tys. zł, 2015 - 337,0 tys. zł, 2016 – 341,05 tys. zł. Kwota dotacji w 2016 r. była wyższa o ponad 29% niż w r. 2011.

Przy kościele parafialnym św. Katarzyny i św. Trójcy w Tyczynie prowadzą działalność:

- Parafialny Zespół Caritas,
- Dziecięco – Młodzieżowe Stowarzyszenie Śpiewacze „Sancta Musica”,
- Chór Parafialny „Sancta Catarina”.
- Parafialny Zespół Caritas działa również przy parafii pw. Niepokalanego Poczęcia w Hermanowej.

W gminie działa również 5 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej – w Tyczynie, Borku Starym, Hermanowej, Kielnarowej oraz Matysówce. OSP z terenu Gminy Tyczyn skupiały w 2016 r. ok. 300 strażaków – ratowników. Dwie jednostki OSP (Tyczyn i Hermanowa) należą do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

Jedną z miar zaangażowania obywatelskiego i aktywności społecznej mieszkańców może być frekwencja w wyborach samorządowych (tabela 35).

Tabela 35. Frekwencja w wyborach samorządowych w Gminie Tyczyn na tle ROF [%].

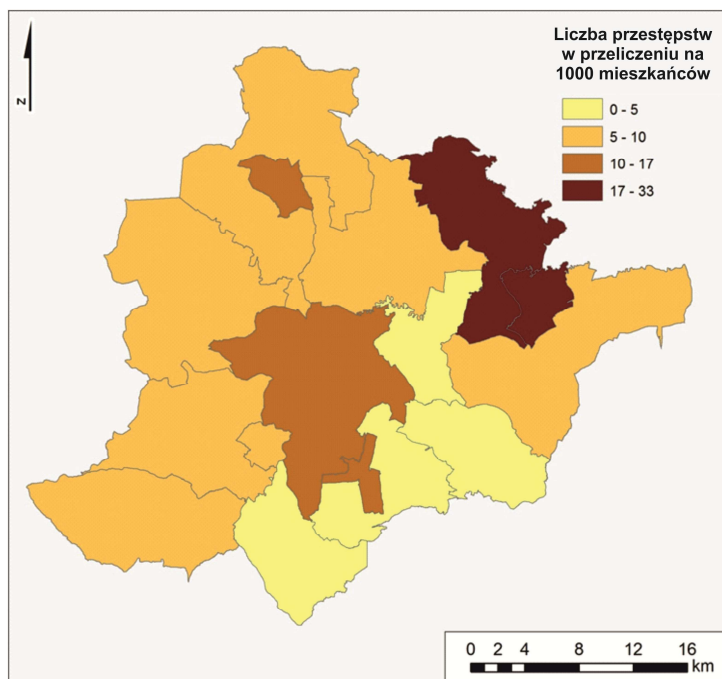
Wyszczególnienie	2006	2010	2014
Gmina Tyczyn	46,40	49,17	53,83
Średnia ROF	50,27	52,06	53,66
Średnia dla województwa podkarpackiego	48,60	50,75	51,22
Średnia ogólnopolska	45,99	47,32	47,40

Źródło: dane Państwowej Komisji Wyborczej

Dane tabeli 35 wskazują, że udział w wyborach samorządowych mieszkańców Gminy Tyczyn był wyższy od ogólnopolskiego i niższy, niż w województwie podkarpackim oraz w ROF. Wyjątek stanowią wybory z 2014 r., gdzie z frekwencją 53,8% Gmina Tyczyn wyprzedziła województwo podkarpackie i ROF.

3.7. Bezpieczeństwo

Analiza wskaźników przestępczości wskazuje, że Gmina Tyczyn należy pod tym względem do najbardziej bezpiecznych wśród gmin ROF (rys. 20). Wyjątek stanowi miasto Tyczyn, gdzie poziom wskaźnika przestępczości na 1000 mieszkańców jest wyższy i dorównuje wskaźnikowi dla miasta Rzeszowa.

Rysunek 20. Wskaźnik przestępczości w Gminie Tyczyn i mieście Tyczynie na tle ROF w 2013 roku

Źródło: Komenda Miejska Policji w Rzeszowie oraz Komendy Powiatowe Policji w Łańcucie i Strzyżowie.

W tabeli 36 zaprezentowano informacje dotyczące wypadków drogowych i ich ofiar w okresie 2012 – 2015. Wynika z niej, że liczba wypadków w gminie Tyczyn i ich ofiar była najwyższa w 2013 r. W roku 2014 uległa korzystnej zmianie i spadła do 18, natomiast w 2015 r. wzrosła do 20.

Tabela 36. Wypadki drogowe i ich ofiary w Gminie Tyczyn na tle porównawczym w latach 2012 – 2015.

Jednostka terytorialna	Wypadki ogółem				Ofiary śmiertelne				Ranni			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
	szt.	szt.	szt.	szt.	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba
Polska	37062	35847	34970	32967	3577	3357	3202	2938	45792	44059	42545	39778
Woj. podkarpackie	1808	1807	1751	1703	184	151	144	136	2258	2251	2184	2120
Powiat rzeszowski	232	225	235	250	26	18	15	7	308	284	303	348
Gmina Tyczyn	17	24	18	20	0	1	0	1	20	31	22	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Komisariatu Policji w Tyczynie

Analiza porównawcza wskaźników bezpieczeństwa na drogach (tabela 37) wskazuje, że omawiane wskaźniki kształtowały się mniej korzystnie, niż w województwie podkarpackim, w kraju i w powiecie rzeszowskim.

Tabela 37. Wskaźniki bezpieczeństwa na drogach w przeliczeniu na 10 tys. ludności w Gminie Tyczyn na tle porównawczym.

Jednostka terytorialna	Wypadki ogółem na 10 tys. ludności				Ofiary śmiertelne na 10 tys. Ludności				Ranni na 10 tys. Ludności			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
	szt.	szt.	szt.	szt.	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba

Polska	9,62	9,31	9,09	8,58	0,93	0,87	0,83	0,76	11,88	11,45	11,06	10,35
Woj. podkarpackie	8,49	8,49	8,22	8,00	0,86	0,71	0,68	0,64	10,60	10,57	10,26	9,96
Powiat rzeszowski	14,08	13,57	14,10	14,94	1,6	1,1	0,9	0,42	18,69	17,13	18,18	20,80
Gmina Tyczyn	15,06	20,94	15,65	17,24	0,00	0,87	0,00	0,86	17,72	27,04	19,13	14,66

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gmin ROF

4.Sfera infrastrukturalna

4.1. Drogi i komunikacja

Sieć drogowa na obszarze Gminy Tyczyn jest dobrze rozwinięta (tabela 38). Gminę przecina ponad 8-kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej nr 878 relacji Rzeszów - Dylągówka. Od niej odgałęziają się drogi powiatowe o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym. Ich długość ogółem wynosi 29,04 km; są to drogi o nawierzchni asfaltowej. Pozostałą sieć dróg tworzą drogi gminne o łącznej długości 99,09 km, z czego 69,05 km dróg ma nawierzchnię asfaltową. Infrastrukturę drogową w Gminie Tyczyn przedstawia tabela 38.

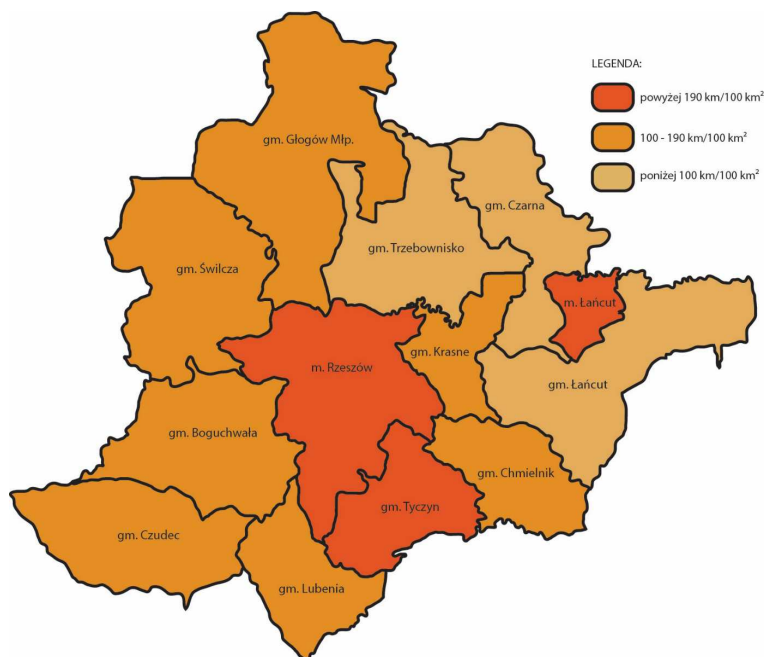
Tabela 38. Infrastruktura drogowa w Gminie Tyczyn – 2017.

Wyszczególnienie	Długość dróg w km
Drogi wojewódzkie	8,792
Drogi powiatowe	29,04
Drogi gminne	99,09

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

Gęstość dróg jest zasadniczym czynnikiem determinującym dostępność transportową danego obszaru, co wpływa również na ocenę jego atrakcyjności (rys. 21).

Gmina Tyczyn na tle gmin ROF wyraźnie wyróżnia się pod względem gęstości sieci dróg gminnych i powiatowych. Z gęstością powyżej 190km/100km² znajduje się w pierwszej trójce gmin, obok miasta Łańcuta i miasta Rzeszowa.

Rysunek 21. Gęstość sieci dróg gminnych i powiatowych w Gminie Tyczyn na tle ROF

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gmin ROF i GUS, 2016

W tabeli 39 zaprezentowano długość i strukturę dróg gminnych według miejscowości Gminy Tyczyn na koniec 2017 roku.

Tabela 39. Długość i struktura dróg gminnych wg miejscowości Gminy Tyczyn, na koniec 2017.

Lp.	Miejscowość	Długość ogółem w km	Struktura, w %	Nawierzchnia asfaltowa w km	Udział dróg asfaltowych, %
1	Borek Stary	22,133	22,38	12,005	54,24
2.	Hermanowa	24,208	24,48	16,635	68,72
3.	Kielnarowa	22,408	22,66	15,154	67,63
4.	Matysówka	10,230	10,35	6,608	64,59
5.	Tyczyn	19,908	20,13	18,645	93,66
	Razem	98,887	100,00	69,047	69,82

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

Najwięcej dróg gminnych jest w Hermanowej – 24,48 % łącznej sieci, z czego 68,72 % ma nawierzchnię asfaltową. Drugie miejsce zajmuje miejscowość Kielnarowa – 22,66 % łącznej sieci, z czego 67,63 % o nawierzchni asfaltowej. Na trzecim miejscu lokuje się Borek Stary – 22,133 % sieci i 54,24 % dróg asfaltowych.

Czwartą pozycję zajmuje Tyczyn – 19,908 % sieci, w tym 93,66 % o nawierzchni asfaltowej. Ostatnie miejsce pod tym względem ma Matysówka – 10,23 % sieci dróg, z czego 64,59 % o nawierzchni asfaltowej. W tabeli 40 przedstawiono sieć dróg gminnych w ujęciu szczegółowym wg stanu na koniec 2017 roku.

Tabela 40. Sieć dróg gminnych w Gminie Tyczyn (stan na dzień 31.12.2017).

Lp.	Numer drogi	Nazwa drogi (relacje)	Długość ogółem w m	Nawierzchnia asfaltowa w m
1.	108919 R	Matysówka - Słocina	446	446
2.	108914 R	Matysówka Szkoła - II Strona	297	297
3.	108915 R	Matysówka II Strona Łany	2 289	2 289
4.	108921 R	Matysówka - Łany	471	471
5.	108913 R	Matysówka - cmentarz Słocina	1 784	980
6.	109031 R	Matysówka rondo "Boczna"	636	636
7.	108921 R	Matysówka Kielnarowa	516	516
8.	156025 R	Matysówka Młyn boczna	693	693
9.		Matysówka Słocina Działki	582	
10.	156026 R	Matysówka Debrza	212	
11.	156027 R	Matysówka małe gościńce	1 847	
12.	156028 R	Matysówka II Strona boczna	457	280
		Razem Matysówka	10 230	6 608
13.	108937 R	Hermanowa Czerwonki	3 930	3 930
14.	108937 R	Hermanowa Kamieniec	1 146	1 146
15.	108937 R	Hermanowa Łazy	2 347	2 347
16.	108935 R	Hermanowa Gradkowiec	1 084	1 084
17.	108932 R	Hermanowa Pańskie Pola	2 414	2 414
18.	108938 R	Hermanowa Babi Dół	1 104	700
19.	109027 R	Hermanowa Leśniczówka	2 401	
20.	109025 R	Hermanowa Kościół Łazy	689	689
21.	108937 R	Hermanowa Skotnik Łazy	1 321	1 321
22.	109026 R	Hermanowa cmentarz	755	755
23.	121664 R	Hermanowa-Budziwój-Lubenia	200	200
24.	156008 R	Hermanowa Pańskie Pola boczna	105	105
25.	156009 R	Hermanowa Góra cmentarz	179	179
26.	156010 R	Hermanowa Dół	766	250
27.	156011 R	Hermanowa Kościół wspólna	598	400
28.	156012 R	Hermanowa Grunwald	565	565
29.	156013 R	Hermanowa Kółko Rolnicze	588	200
30.	156014 R	Hermanowa Czerwonki boczna	742	

Program Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2017-2022

31.	156015 R	Hermanowa Skotnik łącznik	506	
32.	156016 R	Hermanowa Wijasy	690	
33.	156017 R	Hermanowa Łazy boczna	722	350
34.	156018 R	Hermanowa Skotnik boczna	334	
35.	156019 R	Hermanowa Góra Kamieniec	1022	
		Razem Hermanowa	24 208	16 635
36.	108928 R	Borek Stary Klasztor	850	850
37.	108941 R	Borek Stary Zawodzie	2 404	2 404
38.	108943 R	Borek Stary Borówki	1 930	1 930
39.	108939 R	Borek Stary Szkoła	461	461
40.	108942 R	Borek Stary Mleczna	680	680
41.	108926 R	Borek Stary Sklepiska	2 452	2 452
42.	108944 R	Borek Stary Podgórze	615	580
43.	108924 R	Borek Stary Podgórze - Kielnarowa	566	
44.	109028 R	Borek Stary "ROSSA"	272	
45.	109029 R	Borek Stary - Brzezówka	1 390	
46.	109030 R	Borek Stary Stawiska	1 436	400
47.	108927 R	Borek Stary Kanada	1 303	1 303
48.	156000 R	Borek Stary Dół	702	350
49.	156001 R	Borek Stary Góra	595	595
50.	156002 R	Borek Stary Zawodzie boczna	854	
51.	156003 R	Borek Stary boczna	667	
52.	156004 R	Borek Stary Opiołówka	634	
53.	156005 R	Borek Stary Skotnik	1 864	
54.		Borek Stary Pustki	413	
55.	156006 R	Borek Stary Zawodzie łącznik	1607	
56.	156007 R	Borek Stary Zawodzie Klasztor	438	
		Razem Borek Stary	22 133	12 005
57.	108921 R	Kielnarowa - Matysówka	2 687	2 687
58.	108922 R	Kielnarowa Obszary - Matysówka	2 606	2 606
59.	108923 R	Kielnarowa Wólka	1 680	1 225
60.	108925 R	Kielnarowa Kuźnia	689	689
61.	108920 R	Kielnarowa Debrza	1 243	
62.	108930 R	Kielnarowa Zawodzie	1 816	1 816
63.	108927 R	Kielnarowa Obszary - Borek Stary	273	
64.	108928 R	Kielnarowa Zagrody	1 005	1 005
65.	108929 R	Kielnarowa Sarkaczki	912	
66.	108918 R	Kielnarowa Mokra Strona	253	253
67.	108931 R	Kielnarowa Zagrody Most	808	808
68.	108921 R	Kielnarowa Łany	956	956
69.		Kielnarowa Królka Zawodzie	1 296	1 296
70.	108931 R	Kielnarowa Dworek	383	383
71.	108927 R	Kielnarowa Obszary Kanada	1 247	1 247
72.	156020 R	Kielnarowa Obszary Wólka	615	
73.	156021 R	Kielnarowa Zawodzie boczna	503	
74.	156022 R	Kielnarowa Potoki	2212	
75.	156023 R	Kielnarowa Dół	1 041	
76.	156024 R	Kielnarowa wieś	183	183
		Razem Kielnarowa	22 408	15 154
77.	108930 R	Tyczyn ul. Zagrody	1 402	1 402
78.	101416 R	Tyczyn ul. Rynek	188	188
79.	101416 R	Tyczyn ul. Kopernika	196	196
80.	108952 R	Tyczyn ul. Pułanek	728	728
81.	108970 R	Tyczyn ul. Stawowa	310	310
82.	108966 R	Tyczyn ul. Wyzwolenia	565	565
83.	108967 R	Tyczyn ul. Asnyka	827	827
84.	108951 R	Tyczyn ul. Sadowa	318	318
85.	108962 R	Tyczyn ul. Parkowa	1 068	1 068
86.	108965 R	Tyczyn ul. Mokra Strona	816	816
87.	108960 R	Tyczyn ul. Ogrodowa	576	576

88.	108946 R	Tyczyn ul. Podwale	344	344
89.	108955 R	Tyczyn ul. Sportowa	110	110
90.	108956 R	Tyczyn ul. Ks. Betańskiego	255	255
91.	108972 R	Tyczyn ul. Leśna	940	940
92.	108965 R	Tyczyn ul. Kręta	512	
93.	108953 R	Tyczyn ul. Kazimierza Wielkiego	645	645
94.	108954 R	Tyczyn ul. Kwiatowa	127	127
95.	108962 R	Tyczyn ul. Potoki	2 019	2 019
96.	108971 R	Tyczyn ul. Słowackiego	187	187
97.	108968 R	Tyczyn ul. Łany	2 559	2 559
98.	108949 R	Tyczyn ul. Tycznera	162	162
99.	108947 R	Tyczyn ul. Kilińskiego	150	150
100.	108964 R	Tyczyn ul. Partyzantów	546	546
101.	108964 R	Tyczyn ul. Cicha	262	232
102.	108963 R	Tyczyn ul. Przesmyk	100	
103.	108969 R	Tyczyn ul. Polna	834	675
104.		Tyczyn ul. Pl. Wolności	162	
105.	108948 R	Tyczyn ul. Strażacka	56	56
106.	108945 R	Tyczyn ul. Św Katarzyny	288	288
107.	108958 R	Tyczyn ul. Pileckich	167	167
108.	108957 R	Tyczyn ul. Orzeszkowej	142	142
109.	108959 R	Tyczyn ul. Konopnickiej	287	287
110.	108960 R	Tyczyn ul. Sienkiewicza	170	170
111.	101416 R	Tyczyn ul. Św. Krzyża	356	356
112.	108961 R	Tyczyn ul. Jerzego z Tyczyna	110	110
113.	108956 R	Tyczyn ul. Wodzickich	282	282
114.		Tyczyn ul. Laurowa	342	342
115.		Tyczyn ul. Stawowa	742	442
116.	156029 R	Tyczyn ul. Targowa	58	58
		Razem Tyczyn	19 908	118 645
		łącznie drogi gminne	98 887	69 047

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

W Gminie Tyczyn systematycznie przybywa nowych i wyremontowanych chodników, oraz oświetlonych ciągów komunikacyjnych. Wzdłuż najbardziej uczęszczanych odcinków drogi wojewódzkiej, dróg powiatowych i gminnych ustawiono 324 punkty oświetleniowe i 263 znaki drogowe. Ruch drogą wojewódzką na odcinku Rzeszów - Tyczyn z roku na rok zwiększa się; już teraz natężenie ruchu jest zdecydowanie wyższe od średniego ruchu dobowego na innych drogach regionalnych. Świadczy to o silnych powiązaniach Tyczyna z Rzeszowem. Na obszarze gminy funkcjonuje komunikacja MPK Rzeszów (Matysówka, Tyczyn), PKS oraz linie prywatnych przewoźników. Wszystkie miejscowości mają połączenia komunikacyjne z Tyczynem. Gmina posiada dogodne połączenia autobusowe z Rzeszowem.

4.2. Łączność i telekomunikacja

Gmina Tyczyn ma dobrze rozwiązane problemy łączności i telekomunikacji. Obsługę telekomunikacyjną prowadzi Spółdzielnia Telekomunikacyjna OST w Tyczynie. OST dysponuje nowoczesną centralą telefoniczną, zapewniającą wysoką jakość połączeń krajowych i międzynarodowych. Liczba abonentów telefonicznych OST wynosi obecnie 2205 (tabela 41), natomiast internetowych 2020 (tabela 42). Długość sieci telekomunikacyjnej w gminie Tyczyn wynosi 593 km. Nielicznych abonentów obsługuje Telekomunikacja Polska SA. Ponadto obszar gminy jest objęty zasięgiem sieci telefonii komórkowych GSM: T-mobile, Plus, Orange i Play.

Tabela 41. Liczba abonentów internetowych OST w Tyczynie, stan na 31.12.2016

Miejscowość	Przedsiębiorcy	Mieszkańcy	Ogółem
Borek Stary	35	325	360
Hermanowa	19	462	481
Kielnarowa	23	309	332
Matysówka	11	218	229
Tyczyn	182	621	803
Razem	270	1935	2205

Źródło: dane Spółdzielni Telekomunikacyjnej OST w Tyczynie

Tabela 42. Liczba abonentów telefonicznych OST w Tyczynie, stan na 31.12.2016

Miejscowość	Przedsiębiorcy	Mieszkańcy	Ogółem
Borek Stary	46	274	320
Hermanowa	32	401	433
Kielnarowa	30	282	312
Matysówka	22	204	226
Tyczyn	160	569	729
Razem	290	1730	2020

Źródło: dane Spółdzielni Telekomunikacyjnej OST w Tyczynie

4.3. Gospodarka komunalna

4.3.1. Gospodarka wodno-ściekowa

Woda w Gminie Tyczyn dostarczana jest z trzech ujęć:

- z ujęcia EKO-STRUG w Tyczynie, z którego korzystają mieszkańcy Tyczyna (90% dostępności), Kielnarowej (70% dostępności) i Hermanowej (60%),
- z ujęcia EKO-STRUG w Tyczynie położonego w Rzeszowie z którego korzysta już 70% mieszkańców,
- z ujęcia MPWiK w Rzeszowie, z którego korzystają mieszkańcy Matysówki (10% dostępności).

Budowa wodociągów, ujęć wody i pompowni, prowadzona w planowy sposób, owocuje w postaci sukcesywnie oddawanych do użytku kolejnych odcinków sieci wodociągowo-kanalizacyjnej. Obecnie w fazie projektowania jest sieć wodociągowa dla obszarów zwartej zabudowy w Matysówce. Administrowaniem siecią wodociągową i kanalizacyjną na terenie gminy oraz części Rzeszowa zajmuje się Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Eko-Strug Sp. z o.o. (spółka z wyłącznym udziałem gminy).

Tabela 43 zawiera wskaźniki dotyczące zużycia wody z sieci wodociągowej w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn i mieście Tyczynie na tle powiatu rzeszowskiego.

Tabela 43. Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [m ³] Powiat rzeszowski	18,8	18,6	19,1	19,8	20,1	21,8	21,5	114,36
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [m³] Gmina Tyczyn	11,7	12,6	12,3	13,3	14,4	14,7	17,4	148,72
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [m ³] Tyczyn	22,9	24,8	25,6	26,2	23,4	25,4	25,2	110,04

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Wynika z nich, że wprawdzie zużycie wody w Gminie Tyczyn w okresie 2010 – 2016 w przeliczeniu na 1 mieszkańca wzrosło o 48,7%, było ono jednak w 2016 r. ciągle o 19,1% niższe niż w powiecie rzeszowskim. Wyjątek pod tym względem stanowiło miasto Tyczyn gdzie wskaźnik ten był wyższy o 17,2%, niż w powiecie.

Omawiana sytuacja jest wynikiem znacznie niższego dostępu do sieci wodociągowej w Gminie Tyczyn, niż w powiecie rzeszowskim (tabela 44, rys. 23 i 24). Wprawdzie dynamika rozwoju sieci wodociągowej w gminie była w okresie 2010 – 2015 dwukrotnie wyższa, niż w powiecie nieudało się jednak odrobić wieloletnich zapóźnień w tym zakresie. w 2015 r. z sieci wodociągowej w Gminie Tyczyn korzystało 61,3% mieszkańców (w mieście Tyczynie 98,3%), natomiast w powiecie rzeszowskim – 78,7%.

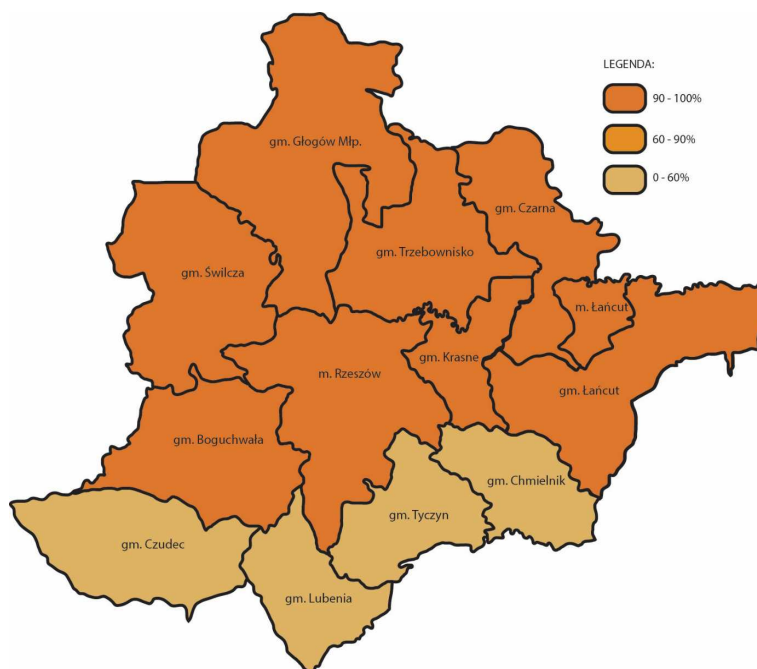
W omawianym roku z sieci kanalizacyjnej w Gminie Tyczyn korzystało 66,7% mieszkańców (w mieście Tyczynie 87,2%), natomiast w powiecie – 71,3%. Rozbudowa sieci wodociągowo-kanalizacyjnej jest przedsięwzięciem kosztownym i utrudnionym przez rozproszoną zabudowę obszaru gminy.

Rozproszona zabudowa bardzo utrudnia, a niekiedy wręcz uniemożliwia pozyskanie środków zewnętrznych na rozbudowę sieci kanalizacyjnej, ze względu na brak możliwości osiągnięcia wymaganego wskaźnika koncentracji korzystających z tej sieci. Wskaźnik ten nie obowiązuje wprawdzie dla budowy sieci wodociągowej, jednak na szczeblu regionalnym praktycznie brak jest środków finansowych na ten cel w RPO WP (ok. 16 mln zł na całe województwo).

Tabela 44. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej [%] Powiat rzeszowski	70,6	71,3	72,2	74,3	78,1	78,7	78,7*	111,47
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej [%] Gmina Tyczyn	49,7	50,3	55,2	57,6	59,9	61,3	61,3*	123,34
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej [%] Miasto Tyczyn	94,8	94,9	95,1	95,5	98,2	98,3	98,3*	103,69
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej [%] Powiat rzeszowski	55,2	58,3	59,9	61,3	70,6	71,3	71,3*	129,17
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej [%] Gmina Tyczyn	54,6	57,5	58,4	63,6	66,2	66,7	66,7*	122,16
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej [%] Miasto Tyczyn	81,1	82,3	82,5	83,3	87,0	87,2	87,2*	107,52
* dane na 2015 rok								

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

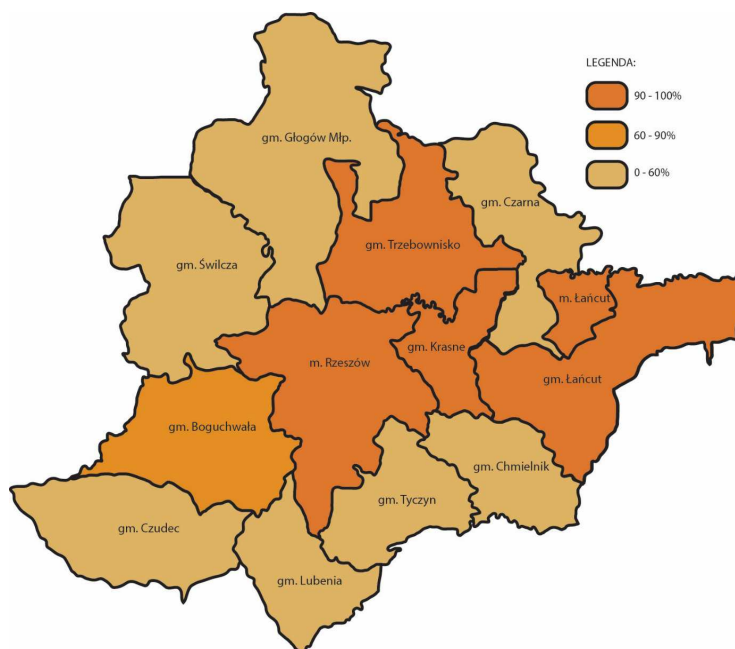
Rysunek 22. Odsetek mieszkańców Gminy Tyczyn korzystających z instalacji wodociągowej na tle ROF [%].

Tabela 45. Odsetek mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie \ okres	2010	2011	2012	2013	2014	Dynamika
Odsetek mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków [%] Powiat rzeszowski	59,96	64,33	67,59	69,86	70,85	118,16
Odsetek mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków [%] Gmina Tyczyn	32,29	53,45	59,37	59,06	56,52	175,04
Odsetek mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnię ścieków [%] Miasto Tyczyn	58,68	96,18	94,39	95,33	95,41	162,59

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Niski stopień skanalizowania Gminy Tyczyn rzutuje niekorzystnie na kształtowanie się wskaźników korzystania z oczyszczalni ścieków (tabela 45).

Rysunek 23. Odsetek mieszkańców Gminy Tyczyn korzystających z instalacji kanalizacyjnej na tle ROF [%].

4.3.2. Zaopatrzenie w energię elektryczną i gaz

Zaopatrzenie w gaz

Wszystkie miejscowości Gminy Tyczyn mają obecnie sieć gazową zasilaną gazem ziemnym wysokometanowym GZ-50 (poza obszarami o rozproszonej zabudowie, odległymi od centrum poszczególnych miejscowości). Średnioprężny gazociąg zainstalowany w Rzeszowie wykorzystywany jest do zasilania w gaz miasta Tyczyna oraz wsi Borek Stary, Hermanowa i Kielnarowa.

Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej w gminie zmniejszył się z 57,5% w 2010 r. do 57,4% w 2015 r., tj. o 0,1 punkta procentowego. W 2016 r. był on 7 punktów procentowych niższy, niż w gminach powiatu rzeszowskiego. Korzystnie przedstawiała się pod tym względem sytuacja w mieście Tyczynie, gdzie odsetek mieszkańców korzystających z gazu wzrósł z 61,7% w 2010 r. do 72,1% w 2015 r., tj. o ponad 10% (tabela 46).

Tabela 46. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej [%] Powiat rzeszowski	61,4	61,5	63,2	63,8	64,0	64,4	64,4*	104,89
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej [%] Gmina Tyczyn	57,5	58,2	53,9	54,9	55,9	57,4	57,4*	99,82
Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej [%] Miasto Tyczyn	61,7	64,3	67,6	68,3	69,3	72,1	72,1*	116,86

*dane za 2015 rok

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

W tabeli 47 przedstawiono informacje o zużyciu gazu sieciowego w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn, na tle powiatu rzeszowskiego. Dane zawarte w tabeli wskazują, że mimo niewielkiego spadku odsetka mieszkańców korzystających z sieci gazowej w gminie zużycie gazu w gospodarstwach domowych w latach 2010 – 2015 wzrosło o ponad 12%, w tym w mieście

Tyczynie o ponad 3%. Zużycie gazu przez gospodarstwa domowe Gminy Tyczyn było w 2015 roku o ponad 12% wyższe, niż w gminach powiatu rzeszowskiego.

Tabela 47. Zużycie gazu w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [m ³] Powiat rzeszowski	120,3	119,0	116,2	119,8	112,6	116,9	116,9*	97,17
Zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [m ³] Gmina Tyczyn	117,5	130,9	127,2	130,9	121,6	131,7	131,7*	112,09
Zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [m ³] Miasto Tyczyn	189,0	205,0	192,1	199,4	178,2	195,6	195,6*	103,49

* dane za 2015 rok

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Zaopatrzenie w energię elektryczną

Gmina Tyczyn ma dwustronne zasilanie energetyczne, co ma istotny wpływ na rozwój przedsiębiorczości. Energia elektryczna do miasta i Gminy Tyczyn przekazywana jest przesyłowymi liniami energetycznymi Zakładu Energetycznego w Rzeszowie. Stan sieci średniego i niskiego napięcia na terenie gminy jest dobry. Tranzytowo przez gminę przebiegają trasy linii zasilających wysokiego napięcia (110 kV). Istnieje pełne pokrycie mocy zapotrzebowanej i możliwość podłączenia nowych odbiorców.

W tabeli 48 przedstawiono informacje dotyczące zużycia energii elektrycznej przez gospodarstwa domowe Gminy Tyczyn i miasta Tyczyna w latach 2010 – 2015. Wynika z nich, że w analizowanym okresie nastąpił niewielki wzrost zużycia tej energii – o 1,6% (w powiecie rzeszowskim o 0,6%).

Tabela 48. Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynamika
Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [kWh] Powiat rzeszowski	670,9	676,0	685,0	668,9	662,9	674,6	674,6*	100,55
Zużycie energii elektrycznej gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [kWh] Gmina Tyczyn	709,2	707,6	722,2	695,9	704,3	720,1	720,1*	101,54
Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca [kWh] Miasto Tyczyn	709,2	707,6	722,2	695,9	704,3	720,1	720,1*	101,54

* dane za 2015 rok

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

4.4. Mieszkalnictwo

Obszar Gminy Tyczyn należy do terenów atrakcyjnych dla rozwoju indywidualnego budownictwa mieszkaniowego. w latach 2010 – 2015 oddawano do użytku średniorocznie 60 mieszkań. Powierzchnia budowanych mieszkań jest przy tym nieco większa, niż w powiecie

rzeszowskim. Wskaźniki porównawcze, zaprezentowane w tabeli 49 wskazują, że zasoby mieszkaniowe w Gminie Tyczyn były w 2015 r. o 2% większe, niż w gminach powiatu, a powierzchnia użytkowa mieszkania była większa o 4,6%

Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w Gminie Tyczyn w okresie 2010 – 2015 wzrosła z 94,2 m² do 98,2 m², tj. o 5,1%, podczas gdy w powiecie rzeszowskim zwiększyła się z 91,5 m² do 93,9 m², tj. o 2,6%. w przeliczeniu na 1 osobę mieszkania w Gminie Tyczyn miały w 2015 r. 28,6 m², natomiast w powiecie 26,8 m²

Tabela 49. Zasoby mieszkaniowe w Gminie Tyczyn w świetle wskaźników.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynami- ka
Liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [jednostki] Powiat rzeszowski	275,4	277,0	279,4	281,1	283,5	285,7	285,7*	103,74
Liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [jednostki] Gmina Tyczyn	280,5	281,0	283,2	283,7	288,2	291,6	291,6*	103,96
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania [m ²] Powiat rzeszowski	91,5	92,0	92,5	93,0	93,5	93,9	93,9*	102,62
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania [m²] Gmina Tyczyn	94,2	94,8	95,5	96,4	97,4	98,2	98,2*	104,25
Przeciętna powierzchnia mieszkania w przeliczeniu na 1 osobę [m ²] Powiat rzeszowski	25,2	25,5	25,8	26,2	26,5	26,8	26,8*	106,35
Przeciętna powierzchnia mieszkania w przeliczeniu na 1 osobę [m²] Gmina Tyczyn	26,4	26,6	27,0	27,3	28,1	28,6	28,6*	108,33

*dane za 2015 rok

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Wskaźniki przedstawione w tabeli 50 wskazują, że komfort mieszkań (wyposażenie w wodociąg, łazienkę, centralne ogrzewanie, gaz sieciowy) na terenie Gminy Tyczyn jest niższy, niż w powiecie rzeszowskim, co może być rezultatem wieku znacznej części tych zasobów.

Tabela 50. Warunki mieszkaniowe w Gminie Tyczyn.

Wyszczególnienie\okres	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Dynami- ka
Odsetek mieszkań wyposażonych w wodociąg [%] Powiat rzeszowski	92,80	92,85	93,00	93,10	93,15	93,25	93,25*	100,48
Odsetek mieszkań wyposażonych w wodociąg [%] Gmina Tyczyn	89,50	89,60	89,85	90,05	90,20	90,35	90,35*	100,95
Odsetek mieszkań wyposażonych w łazienkę [%] Powiat rzeszowski	85,60	85,80	86,05	86,20	86,40	86,55	86,55*	101,11
Odsetek mieszkań wyposażonych w łazienkę [%] Gmina Tyczyn	82,90	83,10	83,45	83,70	84,00	84,25	84,25*	101,63
Odsetek mieszkań wyposażonych w centralne ogrzewanie [%]	73,15	73,45	73,90	74,25	74,55	74,90	74,90*	102,39

Powiat rzeszowski								
Odsetek mieszkań wyposażonych w centralne ogrzewanie [%] Gmina Tyczyn	70,20	70,50	71,10	71,55	72,10	72,50	72,50*	103,28
Odsetek mieszkań wyposażonych w gaz z sieci [%] Powiat rzeszowski	64,00	65,00	65,00	65,00	66,00	66,00	66,00*	103,13
Odsetek mieszkań wyposażonych w gaz z sieci [%] Gmina Tyczyn	53,00	54,00	54,00	54,00	55,00	55,00	55,00*	103,77

Źródło: Główny Urząd Statystyczny - Bank Danych Lokalnych

Informacje na temat gminnych zasobów mieszkaniowych wg stanu na koniec 2016 roku zawiera tabela 51. Z danych przedstawionych w tabeli 51 wynika, że gmina dysponowała 26 lokalami, w tym 18 lokalami socjalnymi w dziewięciu lokalizacjach na terenie Tyczyna, Borku Starego, Hermanowej i Kielnarowej; 16 lokali gminnych (61,5%) wymaga remontu.

Tabela 51. Gminne zasoby mieszkaniowe – Gmina Tyczyn, 2016.

Wyszczególnienie	Liczba lokali	w tym lokale socjalne	Potrzeby remontowe
1. Dom Nauczyciela – Hermanowa Czerwonki 907	5	4	Tak
2. Dom Nauczyciela – Kielnarowa 53 A	5	2	Tak
3. Szkoła Podstawowa – Borek Stary	2	-	Nie
4. Borek Stary 84 C	3	3	Nie
5. Tyczyn, Rynek 25	1	-	Tak
6. Tyczyn, Rynek 25 A	4	4	Nie
7. Tyczyn, Rynek 3	4	4	Tak
8. Tyczyn, Pl. Wolności 2	1	1	Tak
9. Tyczyn, Cicha 5 (stadion)	1	-	Nie
Razem	26	18	16

Źródło: Urząd Miejski w Tyczynie

5. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych metod diagnozy sytuacji społeczności lokalnej i stanowi narzędzie umożliwiające analizę zasobów i otoczenia gminy, jak również dokładniejsze określenie priorytetów jej rozwoju. Jest to narzędzie, dzięki któremu można przeanalizować i rozpoznać silne i słabe strony (Strengths i Weaknesses), a także istniejące i potencjalne szanse i zagrożenia (Opportunities i Threats) płynące z otoczenia zewnętrznego:

- szanse – zewnętrzne pozytywne zjawiska i tendencje w otoczeniu, które odpowiednio wykorzystane staną się impulsem do rozwoju,
- zagrożenia – zewnętrzne negatywne czynniki zewnętrzne, które stanowić mogą bariery i utrudnienia dla rozwoju,
- mocne strony – wewnętrzne pozytywne cechy - atuty, walory gminy, które w sposób pozytywny wyróżniają ją w otoczeniu,
- słabe strony – wewnętrzne negatywne zjawiska ograniczające możliwości rozwoju gminy.

Na potrzeby niniejszego diagnozy dokonano analizy SWOT gminy w ramach następujących wyodrębnionych obszarów:

- POŁOŻENIE i WARUNKI PRZYRODNICZE
- SYTUACJA DEMOGRAFICZNA i POTENCJAŁ LUDZKI
- SFERA SPOŁECZNA
- SFERA GOSPODARCZA
- SFERA INFRASTRUKTURALNA

Wyniki analizy odnoszące się do powyższych obszarów zostały przedstawione w zestawieniach zamieszczonych w tabeli 52.

Tabela 52. Analiza SWOT Gminy Tyczyn.

POŁOŻENIE i WARUNKI PRZYRODNICZE	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • sąsiedztwo Rzeszowa – stolicy województwa podkarpackiego • dobra dostępność komunikacyjna gminy • czyste środowisko przyrodnicze • wysokie walory turystyczno-krajobrazowe • położenie części gminy na terenach cennych przyrodniczo, tj. Hyżneńsko - Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu • korzystne warunki klimatyczne oraz dobra jakość gleb • brak przemysłu silnie zanieczyszczającego środowisko • położenie w granicach rzeszowskiego obszaru funkcjonalnego (ROF) • korzystne warunki do rozwoju energetyki odnawialnej 	<ul style="list-style-type: none"> • występowanie terenów osuwiskowych i zalewowych • niewystarczająca ilość środków finansowych na realizację programów ochrony środowiska • brak kompleksowego systemu monitoringu środowiska • niska emisja, zwłaszcza na terenach wiejskich
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • propagowanie walorów turystyczno-przyrodniczych gminy na arenie lokalnej, regionalnej, krajowej i międzynarodowej • podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców w celu ochrony i wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego na terenie gminy • pozyskanie środków na likwidację źródeł niskiej emisji • rozwój sektora odnawialnych źródeł energii 	<ul style="list-style-type: none"> • zagrożenie powodzią i podtopieniami • wzrastający ruch pojazdów kołowych • brak wystarczających środków finansowych na aktywną ochronę środowiska • aspiracje miasta Rzeszowa do zwiększania zakresu terytorialnego na rzecz gmin sąsiadujących

SYTUACJA DEMOGRAFICZNA i POTENCJAŁ LUDZKI	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • duży potencjał ludzi zdolnych do pracy, w tym osób wykształconych • dodatni przyrost naturalny i dodatnie saldo migracji • silne poczucie tożsamości i więzi lokalnej • bezpieczeństwo • duże zainteresowanie mieszkańców sprawami gminy 	<ul style="list-style-type: none"> • niski poziom dochodów ludności • starzenie się społeczeństwa • rosnące koszty życia i utrzymania i pogarszanie się sytuacji materialno-bytowej mieszkańców, • emigracja ludzi młodych
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • napływ ludności spoza Gminy wynikający z większego zainteresowania mieszkańców dużych aglomeracji miejskich osiedlaniem się poza miastem • rosnący poziom wykształcenia • utrzymujący się dodatni przyrost naturalny 	<ul style="list-style-type: none"> • negatywne skutki ustawy o ochronie gruntów rolnych dla sołectw w aspekcie osiedlania się nowych mieszkańców.

SFERA SPOŁECZNA	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • dobrze rozwinięta infrastruktura edukacyjna i sportowa • wysoki poziom nauczania w szkołach • dobry dostęp do Internetu • placówki edukacyjne stwarzające możliwość kształcenia od poziomu podstawowego do wyższego • wyższa uczelnia na terenie gminy • istnienie cennych obiektów dziedzictwa kulturowego • dbałość o kulturę i tradycję lokalną • zaangażowanie organizacji pozarządowych w działania społeczne i programy • dobre wyposażenie OSP • wysokie poczucie bezpieczeństwa • organizacje pozarządowe działające na terenie gminy • dobrze rozwinięta działalność kulturalna i artystyczna (ośrodek kultury, domy ludowe, zespoły artystyczne) • dobrze rozwinięta działalność klubów sportowych • duży potencjał przyrodniczo-turystyczny gminy • współpraca z gminami Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, Aglomeracji Rzeszowskiej i Mikroregionu Dolina Strugu 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczająca liczba publicznych przedszkoli i żłobków na terenie gminy • wymagający modernizacji stan bazy lokalowej niektórych obiektów użyteczności publicznej, w tym szczególnie budynków oświatowych • wymagające rewitalizacji obszary na terenie gminy, w szczególności w Tyczynie • brak spójnej i kompleksowej strategii promocji i rozwoju turystyki na terenie gminy • wzrost zagrożenia wykluczeniem społecznym niektórych grup mieszkańców

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • powstawanie nowych przedsiębiorstw prywatnych • możliwość zmiany kwalifikacji zawodowych oraz podnoszenia poziomu wykształcenia mieszkańców (m.in. rolników i domowników oraz osób pracujących) w ramach programów finansowanych ze środków UE • stopniowy wzrost zamożności społeczeństwa • duże perspektywy rozwoju turystyki na części obszarów gminy • wzrastająca moda na aktywne spędzanie wolnego czasu • tworzenie i wypromowanie żywnościowych produktów regionalnych • działania mające na celu promocję gminy • wytyczenie nowych tras i szlaków turystycznych, budowa ścieżek rowerowych oraz rozwój zaplecza dla rekreacji i turystyki 	<ul style="list-style-type: none"> • spadek liczby dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym (niż demograficzny). • niedostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy • brak odpowiedniej ilości środków finansowych na inwestycje infrastrukturalne • niepełne wykorzystanie posiadanych zasobów i potencjału turystyczno-rekreacyjnego • brak terenów gminnych pod inwestycje gospodarcze • skromne nakłady na ochronę dziedzictwa kulturowego
SFERA GOSPODARCZA	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • wysoki wskaźnik przedsiębiorczości • dobrze rozwinięte instrumenty wspierające rozwój lokalnej przedsiębiorczości • aktywne uczestnictwo w działaniach Podkarpackiego Stowarzyszenia Samorządów Terytorialnych, Stowarzyszenia Samorządów Terytorialnych „Aglomeracja Rzeszowska”, Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF) i LGD „Dolina Strugu” • otwartość władz gminy na współpracę z inwestorami wewnętrznymi i zewnętrznymi • bezpośrednia bliskość Rzeszowa umożliwiająca dynamizację rozwoju społeczno-gospodarczego • promocja gminy poprzez stronę internetową i wydawanie miesięcznika „Głos Tyczyna” 	<ul style="list-style-type: none"> • duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych • niska specjalizacja produkcji rolniczej • brak grup producenckich • mała liczba gospodarstw agroturystycznych • brak rozwiązań prawnych sprzyjających powstawaniu nowych miejsc pracy (ulgi dla przedsiębiorców) • niewielka współpraca zagraniczna z gminami partnerskimi • mała, ograniczona powierzchnia terenów inwestycyjnych stanowiących własność gminy
Szanse	Zagrożenia

<ul style="list-style-type: none"> • możliwości pozyskania środków zewnętrznych w tym środków UE na cele rozwojowe • ożywienie gospodarki kraju • rozwój produkcji ekologicznej, opartej na tradycyjnych rozwiązaniach • wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności przez samorząd lokalny, jak również przez władze regionu i kraju • zwiększanie funkcjonalnych powiązań gminy w ramach ROF • powstawanie stref ekonomicznych w powiecie rzeszowskim • rosnąca atrakcyjność inwestycyjna województwa podkarpackiego • korzystanie z pozytywnych impulsów rozwojowych generowanych przez miasto Rzeszów i województwo podkarpackie • rozwój współpracy międzynarodowej z gminami i miastami partnerskimi • gospodarczy program rządu 	<ul style="list-style-type: none"> • nieopłacalność tradycyjnej produkcji rolnej przez indywidualne gospodarstwa • niestabilna polityka państwa wobec rolnictwa i obszarów wiejskich • utrzymujące się wysokie koszty pracy i kapitału • odpływ młodych ludzi w tym wysoko wykwalifikowanych specjalistów • niedoinwestowanie małych i średnich przedsiębiorstw • pogłębiające się różnice infrastrukturalne pomiędzy dużymi ośrodkami miejskimi a małymi miastami i wsią • skomplikowane i długotrwałe procedury korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji
---	--

SFERA INFRASTRUKTURALNA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • dobrze rozwinięta sieć drogowa, gazowa i energetyczna • dobra łączność i telekomunikacja (niezależny operator telekomunikacyjny) 	<ul style="list-style-type: none"> • niezadowalający standard nawierzchni niektórych dróg • niewystarczająca ilość chodników, oświetlenia i miejsc parkingowych • niewystarczająca sieć wodociągowo-kanalizacyjna • konieczność budowy i modernizacji stacji uzdatniania wody • zły stan infrastruktury zabezpieczającej przed powodziami i podtopieniami
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • pozyskanie zewnętrznych środków finansowych na rozwój infrastruktury, w tym środków unijnych i krajowych • rozwój informatyzacji (e-usług) na terenie gminy 	<ul style="list-style-type: none"> • wzrastające zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego • rosnące koszty inwestycji w zakresie infrastruktury technicznej • niewystarczająca ilość środków finansowych na rozwój infrastruktury technicznej

6. POTENCJAŁY ROZWOJOWE GMINY TYCZYN

Tabela 53. Potencjały rozwojowe Gminy Tyczyn.

Obszar	Potencjały
Uwarunkowania geograficzne	bliskość geograficzna Słowacji i Ukrainy
	malowniczy i harmonijny krajobraz jako istotny czynnik przyciągający mieszkańców i turystów
Infrastruktura techniczna i komunikacyjna	wzrastająca dostępność komunikacyjna regionu (A4, droga ekspresowa S19)
	rosnąca pozycja portu lotniczego w Jasionce
Infrastruktura mieszkaniowa	rozwój budownictwa mieszkaniowego jako istotnej branży gospodarki
Transport publiczny	zasoby MPK i PKS w Rzeszowie niezbędne do budowy zintegrowanego systemu transportu zbiorowego
	funkcjonowanie prywatnych przewoźników uzupełniających ofertę operatorów publicznych na terenie gminy
Gospodarka odpadami	utrzymywanie się ilości odpadów produkowanych na relatywnie stałym poziomie
Efektywność energetyczna oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii	korzystne uwarunkowania naturalne pozwalające na efektywne wdrażania rozwiązań wpływających na wzrost wykorzystania OZE
Potencjał gospodarczy	korzystna lokalizacja w pobliżu ośrodka wojewódzkiego
	funkcjonowanie obszarów sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości (SSE, PPNT, SAG Rzeszów-Dworzysko),
	obecność znaczących gospodarczo przedsiębiorstw
Edukacja	dobra baza edukacyjna szkół zlokalizowanych w gminie
	szeroka oferta edukacyjna na wszystkich poziomach kształcenia

	potencjał akademicki – kampus WSliZ w Kielnarowej
Rynek pracy	zapotrzebowanie na wykwalifikowane kadry ze strony przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie aglomeracji rzeszowskiej
	korzystne uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe dla rozwoju turystyki
Walory przyrodnicze	unikalne walory przyrodnicze duża liczba terenów atrakcyjnych przyrodniczo możliwych do wykorzystania jako strefy rekreacji i wypoczynku funkcjonowanie zasobów umożliwiających tworzenie liniowych produktów turystycznych
Sytuacja hydrologiczna i stan infrastruktury wod.-kan. przeciwpowodziowej	świadomość niekorzystnej sytuacji hydrologicznej prowadzenie inwestycji infrastrukturalnych (niemniej o niewystarczającym zakresie)
Instytucje kultury oraz zabytki dziedzictwa kulturowego	duża liczba zabytków dziedzictwa kulturowego wpływająca na wzrost atrakcyjności turystycznej funkcjonowanie domów ludowych w każdej miejscowości
Organizacje pozarządowe i partycypacja społeczna	relatywnie wysoki współczynnik partycypacji społecznej wzrost liczby organizacji pozarządowych wzrost ilości inicjatyw społecznych

CZĘŚĆ II.

STRATEGIA GMINY TYCZYN

7. MISJA I WIZJA GMINY TYCZYN

Misja i wizja Gminy Tyczyn na lata 2017 - 2022 została opracowana w oparciu o analizę sytuacji społeczno-gospodarczej gminy, jak również na podstawie ankiet wśród mieszkańców i liderów społeczności lokalnej dotyczących potrzeb rozwojowych. Misja gminy wynika zarówno z analizy warunków geograficzno-przyrodniczych stanowiących atut gminy i szansę w jej dalszym rozwoju, a także zasobów - potencjałów, którymi Gmina Tyczyn dysponuje.

Wizja rozwoju Gminy Tyczyn określa stan docelowy w roku 2022, do którego władze lokalne, wykorzystując możliwości płynące z posiadanego potencjału własnego i szanse pojawiające się w najbliższym otoczeniu, będą wspólnie z mieszkańcami ustawicznie dążyć.

Wizja

Gmina Tyczyn w 2022 dzięki konsekwentnie stosowanej zasadzie zrównoważonego rozwoju, wykorzystując swój potencjał związany z położeniem geograficznym, infrastrukturą społeczną i techniczną stanie się miejscem, gdzie warto inwestować, mieszkać i wypoczywać.

Misja

Misją Gminy Tyczyn jest dążenie do zapewnienia trwałych podstaw harmonijnego rozwoju społeczeństwa i gospodarki, przy wykorzystaniu miejscowych zasobów, walorów przyrodniczych i kulturowych oraz dogodnego położenia komunikacyjnego.

8. OBSZARY I CELE STRATEGICZNE

W oparciu o przeprowadzoną analizę SWOT Gminy Tyczyn, wyniki ankiet wśród mieszkańców i liderów społeczności lokalnej, jak również w związku ze sformułowaną wizją i misją gminy określono obszary strategiczne, cele strategiczne i cele operacyjne, przewidziane do realizacji w perspektywie krótko- i długookresowej. Obszary strategiczne, czyli główne pola działania, w których realizowana będzie misja Gminy Tyczyn to:

- I. **STREFA GOSPODARCZA**
- II. **SFERA INFRASTRUKTURALNA i OCHRONA ŚRODOWISKA**
- III. **SFERA SPOŁECZNA**

Obszary te, jako kluczowe dla społeczno-gospodarczego rozwoju Gminy Tyczyn określone zostały na podstawie wniosków wynikających z aktualnej diagnozy społeczno - gospodarczej gminy oraz analizy zachodzących procesów zmian w różnych sferach aktywności gminy. Dla każdego z obszarów strategicznych sformułowany został cel strategiczny, na który składają się cele operacyjne. Dla ich urzeczywistnienia wyodrębniono natomiast działania szczegółowe. Należy je traktować jako pewną propozycję, otwartą listę przedsięwzięć w danym zakresie. Zadania szczegółowe dają pewne ramy odniesienia i pogląd na te elementy danego celu na których skupiać się będą zadania realizowane przez gminę w latach obowiązywania strategii.

8.1. Obszar strategiczny I – sfera gospodarcza

OBSZAR STRATEGICZNY I SFERA GOSPODARCZA

Trwały i dynamiczny rozwój gospodarczy jest podstawowym warunkiem zmniejszania rozmiarów bezrobocia i wzrostu zamożności mieszkańców. Przyczynia się on także do wzrostu dochodów budżetu gminy, co w konsekwencji umożliwi przeznaczenie coraz większych środków finansowych na zaspokojenie potrzeb społecznych. Skala i tempo rozwoju gospodarki lokalnej uzależnione są od czynników i uwarunkowań, na które gmina nie ma żadnego bezpośredniego wpływu. Niemniej jednak, władze gminy w sposób pośredni mogą oddziaływać na stan zagospodarowania gminy, poprzez podejmowanie działań w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, wzmacniania atrakcyjności inwestycyjnej gminy, rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, jak również niemniej ważnej dziedzinie gospodarki jaką jest turystyka.

W obecnej strukturze gospodarczej Gminy Tyczyn dominują mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa. Zadaniem władz gminy powinno być stworzenie odpowiednich warunków do ich dalszego rozwoju jak również stymulowanie powstawania nowych przedsiębiorstw. Zadaniem władz jest przede wszystkim podejmowanie działań na rzecz osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej. w celu zwiększenia liczby nowopowstających firm należy przyjąć przedsiębiorczość jako podstawę lokalnego rozwoju gospodarczego i przeciwdziałania bezrobociu.

Do szczegółowych działań w tym zakresie należy przede wszystkim wspieranie osób rozpoczynające działalność, zwłaszcza dla osób bezrobotnych i absolwentów polegające np. na ulgach dla nich w postaci zwolnienia z podatku od nieruchomości. Dodatkowo, w obliczu innowacyjności która determinuje konkurencyjność przedsiębiorstw na rynku europejskim, należy wspierać inwestycje w wiedzę i umiejętności kadry przedsiębiorstw. Dbając o lokalne kadry gospodarki, należy

wspierać podnoszenie kwalifikacji osób pracujących przy współpracy z m.in. Wojewódzkim Urzędem Pracy i Powiatowym Urzędem Pracy.

Z uwagi na znaczny udział cennych przyrodniczo terenów chronionych, na wymienionym obszarze nie powinny być rozwijane uciążliwe dla środowiska gałęzie przemysłu. Alternatywą dla gminy jest natomiast inwestowanie w infrastrukturę usługową. Bliskie sąsiedztwo Rzeszowa oraz międzynarodowego portu lotniczego w Jasionce stwarzają korzystne warunki dla rozbudowy bazy hotelarsko-gastronomicznej. Przyszłościowe działania powinny być ukierunkowane na zagospodarowywanie wolnych terenów na cele hotelarskie i handlowo-usługowe. Prognozowany wzrost znaczenia transportu lotniczego oraz ciągły rozwój stolicy województwa i Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego przyczynią się do wzmożonego ruchu turystycznego i biznesowego i większego zainteresowania inwestorów. Zadaniem Gminy Tyczyn będzie podejmowanie kroków zmierzających do właściwego i pełnego wykorzystania tych uwarunkowań. Elementem rozwoju gospodarczego będzie ponadto stwarzanie korzystnego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości.

Gmina Tyczyn, podobnie jak inne gminy powiatu rzeszowskiego, odczuwa brak kapitału zewnętrznego. w związku z tym należy prowadzić bardzo konsekwentną politykę przyjazną inwestorom. Zwiększenie poziomu inwestycji na terenie gminy stanie się „motorem napędowym” dla całej lokalnej gospodarki. w celu promocji posiadanych terenów i obiektów oraz zachęcenia do inwestowania zewnętrznego, należy przygotować profesjonalny katalog ofert inwestycyjnych. Przyjazna i kompetentna administracja lokalna powinna stwarzać korzystny klimat dla prowadzenia działalności gospodarczej, napływu inwestycji zagranicznych, warunków życia.

Zasoby przyrodnicze i krajobrazowe, istnienie obszarów chronionych, wysoki stopień zalesienia terenów, bogactwo flory i fauny występujące na terenie Gminy Tyczyn stanowią olbrzymi potencjał do rozwoju turystyki i agroturystyki. Gmina jest postrzegana jako rejon o atrakcyjnych walorach rekreacyjno - turystycznych. Całość wspieranych działań przyczyni się do aktywizacji społecznej osób aktywnie spędzających wolny czas oraz powstawania i rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. Gmina Tyczyn będzie również podejmować intensywne działania mające na celu promocję potencjału turystycznego gminy, a także wspierać powstawanie gospodarstw agroturystycznych. Gmina dążyć będzie do wykreowania pozytywnego wizerunku obszaru, jako atrakcyjnego miejsca dla organizacji wypoczynku weekendowego oraz zaplanowania dłuższego pobytu. Poprawa wizerunku gminy w oczach turystów oraz mieszkańców może być również osiągnięta dzięki zachętom do inwestowania w rozbudowę bazy kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej.

Gmina Tyczyn ma charakter rolniczo-przemysłowy, gdzie wiodącą funkcją gminy jest rolnictwo, produkcja żywności oraz obsługa ludności i związane z tym osadnictwo. Stąd też ważne stało się wyodrębnienie w ramach Programu celu operacyjnego, który wskazywałby kierunki rozwoju gminy w tym sektorze. Sektor ten cechuje się jednak coraz niższymi dochodami i jest w dużym stopniu zdominowany przez małe i słabo wyposażone gospodarstwa rolne. Gospodarstwa te produkują głównie na własne potrzeby i w dużym stopniu uzależnione są od dochodów socjalnych (tj. emerytur, rent i dopłat bezpośrednich). Stąd też ważne jest aby działania wynikające z niniejszego Programu skupiały się na poprawie dochodowości gospodarstw rolnych co będzie jednym z ważnych warunków zwiększenia efektywności lokalnej gospodarki.

Działania w zakresie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich mają służyć przede wszystkim wzrostowi konkurencyjności gospodarstw rolnych, w tym gospodarstw ekologicznych, rozwojowi rynku rolnego i pozarolniczych form działalności gospodarczej na wsi. Ze względu na doskonałe warunki glebowo-klimatyczne Gminy Tyczyn, gospodarstwa te powinny koncentrować się przede wszystkim na rozwoju w zakresie produkcji ponadstandardowej, ekologicznej, opartej na tradycyjnych rozwiązaniach. Konieczna jest także współpraca z instytucjami, zajmującymi się doradztwem rolnym, między innymi w zakresie informowania lokalnych producentów o możliwościach pozyskania środków unijnych. Przewiduje się także podnoszenie wiedzy i kwalifikacji

rolników nt. nowoczesnej produkcji rolnej w ramach szkoleń organizowanych przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

CEL STRATEGICZNY I:

Przyspieszenie rozwoju gospodarczego Gminy Tyczyn poprzez wzrost innowacyjności i konkurencyjności lokalnej gospodarki

CEL OPERACYJNY 1

Kreowanie klimatu przyjaznego dla rozwoju przedsiębiorczości i wzmacnianie atrakcyjności inwestycyjnej gminy

Działania szczegółowe:

1. Identyfikacja oczekiwań lokalnych przedsiębiorców oraz preferowanych przez nich zawodów.
2. Bezpłatne doradztwo w zakresie zakładania działalności gospodarczej
3. Stworzenie internetowej bazy informacji gospodarczych dla przedsiębiorców oraz bazy informacji o przedsiębiorcach.
4. Doradztwo dla przedsiębiorców z zakresu pozyskiwania środków z funduszy europejskich na zakładanie i rozwój działalności gospodarczej.
5. Informowanie przedsiębiorców o możliwości refundowania kosztów stworzenia nowych miejsc pracy.
6. Opracowanie systemu wsparcia dla przedsiębiorców (np. ulgi podatkowe).
7. Ułatwienia administracyjno-organizacyjne dla przedsiębiorców.
8. Współpraca z organizacjami wspierającymi podmioty gospodarcze.
9. Współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w Rzeszowie w zakresie wspierania osób szczególnie zagrożonych bezrobociem, poprzez włączanie się w organizowanie warsztatów aktywnego poszukiwania pracy, organizację naboru na szkolenia umożliwiające zmianę zawodu lub podniesienie kwalifikacji, udostępnianie sal na potrzeby przeprowadzanych szkoleń.
10. Pomoc w organizowaniu praktyk dla młodzieży u miejscowych przedsiębiorców.
11. Wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej (spółdzielnie socjalne).
12. Promocja potencjału inwestycyjnego gminy.
13. Budowa i wspieranie współpracy międzygminnej, międzyregionalnej, międzynarodowej, ze szczególnym uwzględnieniem kontaktów z najbliższymi sąsiadami tj. Ukrainą i Słowacją.
14. Przyjazne inwestorom planowanie przestrzenne.

CEL OPERACYJNY 2.

Wspieranie działań prowadzących do poprawy wydajności i jakości produkcji rolnej oraz wielofunkcyjnego rozwoju wsi

Działania szczegółowe:

1. Współdziałanie ze służbami doradztwa rolniczego w zakresie organizacji szkoleń/doradztwa z zakresu rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich.
2. Tworzenie warunków do zagospodarowania nieużytków rolnych.
3. Wspieranie inicjatyw związanych z ekologicznym rolnictwem.
4. Kreowanie i promocja produktów rolnych lokalnych i ekologicznych.
5. Wsparcie dla tworzenia grup producentów umożliwiających wspólną sprzedaż produktów rolnych.
6. Kampania informacyjna wśród rolników na temat możliwości pozyskania środków finansowych na rozwój gospodarstw agroturystycznych oraz na różnicowanie działalności rolniczej
7. Bezpłatne doradztwo prawne w gminie.

CEL OPERACYJNY 3.

Gospodarcze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego – rozwój bazy turystyczno-rekreacyjnej

Działania szczegółowe:

1. Tworzenie nowych atrakcji/produktów turystycznych, np. nowych szlaków dla potrzeb turystyki pieszej, rowerowej, konnej i ekologicznej edukacyjnej, wzbogacających ofertę turystyczną oraz poprawa stanu technicznego już istniejących (tablice informacyjne, oznakowanie).
2. Renowacja zabytkowych obiektów dziedzictwa kulturowego wraz z ich otoczeniem.
3. Wspieranie budowy nowych oraz rozbudowy i modernizacji już istniejących obiektów gastronomicznych, noclegowych, sportowych i kulturalnych.
4. Rozwój i promocja agroturystyki i turystyki wiejskiej. Identyfikacja i promocja lokalnych produktów kulinarnych.
5. Zagospodarowanie turystyczne szczególnie cennych obiektów i terenów, w tym stawów podworskich w Tyczynie i terenu wokół kaplicy i źródła w Przyłasku.
6. Promocja medialna walorów turystycznych i kulturalnych gminy we współpracy z organizacjami społecznymi.
7. Podnoszenie atrakcyjności estetycznej gminy i poprawa ładu przestrzennego.
8. Inicjowanie międzygminnej oraz międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju turystyki, kultury i sportu.

8.2. Obszar strategiczny II – sfera infrastrukturalna i ochrona środowiska

OBSZAR STRATEGICZNY II

SFERA INFRASTRUKTURALNA I OCHRONA ŚRODOWISKA

Poziom rozwoju infrastruktury technicznej i dobry stan środowiska przyrodniczego stanowi podstawę lokalnego rozwoju, co w dalszej perspektywie powoduje poprawę warunków i jakości życia mieszkańców, jak również ma pozytywne przełożenie na rozwój gospodarczy gminy i jej atrakcyjność. Realizacja inwestycji w obszarze infrastruktury technicznej dodatkowo będzie miała duży wpływ na zadania przewidziane do realizacji w innych obszarach strategicznych niniejszego opracowania m.in. na rozwój gospodarczy. Pojawienie się nowych przedsiębiorstw w gminie uzależnione jest od poprawy stanu sieci dróg gminnych oraz budowy nowych dróg. Ponadto w celu poprawy bezpieczeństwa mieszkańców konieczna jest budowa chodników oraz zmiana oświetlenia ulic.

Ważnym celem działań jest także realizacja zadań w zakresie rozwoju sieci i urządzeń wodociągowo-kanalizacyjnych. w przypadku inwestycji dotyczących infrastruktury technicznej, pochłaniających najwięcej środków, gmina będzie dążyć do maksymalnego pozyskania na ich realizację pozabudżetowych źródeł finansowania, głównie z programów finansowanych z funduszy unijnych.

Zakładany rozwój społeczno-gospodarczy Gminy Tyczyn, nie może być realizowany kosztem środowiska naturalnego. Zadaniem samorządu terytorialnego jest powstrzymanie jego degradacji i zachowanie istniejących zasobów naturalnych. Mieszkańcom lepiej żyje się w gminie o czystym, zadbanym, pozbawionym zanieczyszczeń środowisku. Walory przyrodnicze i środowiskowe mogą być także atutem, który zachęci turystów do odwiedzania gminy, a potencjalnych mieszkańców do osiedlenia się na jej obszarze.

Skupiając się na rozwoju lokalnej gospodarki należy opierać się w planowaniu działań na uwzględnieniu zasad zrównoważonego rozwoju, czyli takich które umożliwią zachowanie dobrej

jakości środowiska przyrodniczego, przy jednoczesnym rozwoju sfery gospodarczej i społecznej. Istotnym elementem infrastruktury ochrony środowiska, są odnawialne źródła energii, które stopniowo zyskują coraz większą popularność ze względu na konieczność dostosowania się Polski do norm Unii Europejskiej, pod względem udziału energii pozyskiwanej z OZE i ograniczenia emisji CO₂ ; zanieczyszczeń powietrza.

Niezwykle istotne jest również zwiększanie świadomości i wrażliwości mieszkańców gminy na kwestie środowiska naturalnego i zwiększenie respektowania zasady ekorozwoju w codziennym gospodarowaniu, co jest wymogiem współczesnej gospodarki i zrównoważonego rozwoju.

CEL STRATEGICZNY II:

Rozwój infrastruktury technicznej na terenie gminy i ochrona środowiska podstawą jakości życia mieszkańców

CEL OPERACYJNY 1

Poprawa stanu gminnej infrastruktury drogowej i bezpieczeństwa ruchu drogowego

Działania szczegółowe:

1. Modernizacja istniejących dróg oraz budowa nowych odcinków dróg.
2. Budowa i modernizacja infrastruktury drogowej, tj. chodników, przejść dla pieszych, oświetlenia drogowego.
3. Budowa i modernizacja parkingów w ważnych miejscach na terenie gminy.
4. Poprawa dostępności dojazdowej do pól i gospodarstw rolnych.
5. Współpraca z zarządcami dróg powiatowych i wojewódzkich w zakresie modernizacji dróg i infrastruktury drogowej na terenie gminy.

CEL OPERACYJNY 2

Rozwój infrastruktury komunalnej i poprawa stanu środowiska przyrodniczego

Działania szczegółowe:

1. Rozbudowa i modernizacja istniejącej sieci kanalizacyjnej (z wykorzystaniem oczyszczalni przydomowych jako uzupełnienie systemu kanalizacji) na terenie całej gminy.
2. Rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej w gminie i wspieranie budowy własnych ujęć wody.
3. Rozbudowa i modernizacja kanalizacji deszczowej oraz regulacja cieków wodnych.
4. Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej będących własnością gminy.
5. Właściwe zabezpieczenie i zagospodarowanie terenów zalewowych i osuwiskowych.
6. Remonty mieszkań socjalnych gminy.

CEL OPERACYJNY 3

Zachowanie wysokich walorów przyrodniczo – krajobrazowych gminy

Działania szczegółowe:

1. Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego obszarów prawnie chronionych.
2. Promowanie rozwiązań proekologicznych na terenie gminy.
3. Ograniczenie możliwości wystąpień nadzwyczajnych zagrożeń środowiska.
4. Ograniczanie emisji spalin oraz hałasu, m.in. poprzez poprawę organizacji ruchu drogowego (płynności jazdy) oraz poprawę parametrów technicznych dróg na terenie gminy.
5. Ograniczanie niskiej emisji poprzez modernizację systemów ogrzewania i termomodernizację obiektów komunalnych i prywatnych.
6. Usprawnianie systemu gospodarowania odpadami komunalnymi.
7. Wspieranie likwidacji odpadów azbestowych.
8. Likwidacja „dzikich” wysypisk śmieci i rekultywacja terenów po wysypiskach.

9. Promocja zalesień.
10. Konsekwentne egzekwowanie przestrzegania zasad porządku i czystości przy wykorzystaniu instrumentów prawnych.

CEL OPERACYJNY 4

Wzrost wykorzystania ekologicznych i odnawialnych źródeł energii

Działania szczegółowe:

1. Stworzenie strategii wykorzystania alternatywnych źródeł energii w gminie.
2. Budowa instalacji fotowoltaicznych na obiektach gminnych oraz prywatnych.
3. Propagowanie i wspieranie wykorzystywania alternatywnych źródeł energii, zarówno przez indywidualnych mieszkańców, jak i przedsiębiorstwa oraz instytucje publiczne.
4. Wsparcie rozwoju firm bazujących na ekologicznych rozwiązaniach i technologiach.

CEL OPERACYJNY 5

Wzrost poziomu bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom oraz podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa

Działania szczegółowe:

1. Rozbudowa remiz i doposażenie w sprzęt Ochotniczych Straży Pożarnych.
2. Wspieranie i promowanie edukacji ekologicznej i środowiskowej.
3. Promocja działań podejmowanych przez gminę w zakresie ochrony przyrody oraz jej różnorodności biologicznej.
4. Propagowanie wśród mieszkańców gminy postaw proekologicznych, stosując różnorodne formy ich upowszechniania (konkursy i akcje, festyny, szkolenia itp).
5. Prowadzenie systematycznych akcji edukacyjnych przeciwko paleniu śmieci, odpadów organicznych itp. oraz promujących segregację odpadów.
6. Egzekwowanie przestrzegania przepisów prawa w zakresie ochrony środowiska.
7. Promocja działań proekologicznych gminy na arenie regionalnej i krajowej.
8. Wymiana doświadczeń w zakresie ekologii poprzez udział w programach międzynarodowych.

8.3. Obszar strategiczny III – sfera społeczna

OBSZAR STRATEGICZNY III SFERA SPOŁECZNA

Jednym z podstawowych zadań przed jakimi stoją władze Gminy Tyczyn jest stworzenie możliwie najlepszych warunków do życia jej mieszkańcom, bez czego nie jest możliwe zwiększenie atrakcyjności i konkurencyjności obszaru gminy. Mieszkańcy Gminy Tyczyn, to główny adresat, na rzecz którego będzie realizowany niniejszy Program. Jest to szczególnie istotne w kontekście wykorzystania strategicznego położenia gminy w pobliżu Rzeszowa i stworzenia alternatywnej możliwości osiedlania się. Priorytetem władz gminy będzie dążenie do zapewnienia mieszkańcom jak najlepszych warunków zamieszkania. Osiągnięcie tego celu będzie wymagało realizacji różnorodnych przedsięwzięć, zarówno infrastrukturalnych, jak i społecznych. Będą one dotyczyły takich obszarów jak: edukacja i sport, kultura, opieka zdrowotna i społeczna, bezpieczeństwo publiczne, budowanie społeczeństwa informacyjnego.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że Gmina Tyczyn posiada duży potencjał w zakresie kapitału społecznego. Przejawia się to między innymi poprzez ilość organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, różnorodnych form aktywności grupowej funkcjonujących na terenie gminy,

aktywność sportowa i kulturalna mieszkańców oraz rosnąca świadomość w zakresie dbania o rozwój lokalnej społeczności. Kapitał społeczny to przede wszystkim związki między ludźmi, stopień zaufania między nimi, a także umiejętność i chęć współdziałania. Wysoki poziom kultury i kapitału społecznego wpływa na jakość życia w gminie, wyzwala wśród ludzi kreatywność, a także przyczynia się do ograniczenia patologii i wykluczenia społecznego. Należy zatem dążyć do dalszego umacniania więzi międzyludzkich poprzez większą integrację społeczną i eliminowanie występujących zagrożeń i patologii społecznych, takich jak bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm itp. negatywne zjawiska.

Celem działania władz lokalnych jest również dbałość o ciągłe podnoszenie poziomu wykształcenia mieszkańców, zarówno w systemie szkolnym, jak i pozaszkolnym poprzez różne formy kształcenia ustawicznego. Kontynuowane i rozwijane będą działania nakierowane nie tylko na rozwój infrastruktury edukacyjnej, kulturalnej i sportowej, ale również dotyczące szerokiej problematyki jakości kształcenia i wsparcia młodzieży (w tym młodzieży najbardziej uzdolnionej).

O rozwoju gminy w coraz w większym stopniu decydują również takie czynniki jak kultura i kapitał społeczny. Kultura pozwala na kształtowanie postaw i zachowań ludzkich oraz jest nieodłącznym elementem procesu rozwoju ludzi, zaś wysoki kapitał społeczny jest nieodzownym warunkiem mądrego rozwoju gminy. Ważną kwestią jest również promowanie wśród mieszkańców zdrowego sposobu życia i zachęcanie ich poprzez organizację różnych imprez do spędzania w sposób aktywny wolnego czasu.

W każdym momencie należy skutecznie przeciwdziałać zjawiskom wykluczenia społecznego i marginalizacji poszczególnych osób, czy grup społecznych, wskutek bezrobocia i coraz częściej ubóstwa. Uniemożliwiają one zaspokajanie podstawowych potrzeb człowieka i sprzyjają pojawianiu się patologii społecznych. Istotne znaczenie będzie mieć przede wszystkim aktywizowanie grup społecznych zagrożonych marginalizacją. Podejmowane będą działania informacyjne i profilaktyczne (programy informacyjno-integracyjne dla różnych grup społecznych, wdrażanie nowoczesnych programów interwencyjnych skierowanych do grup ryzyka). Osobom, które z różnych powodów znalazły się na marginesie życia społecznego, należy stworzyć szanse na ich powrót do społeczeństwa, na ponowną integrację społeczną i zawodową. w celu zwalczania zjawiska marginalizacji społecznej, konieczny jest, oprócz niezbędnych działań osłonowych, rozwój form aktywnych, takich jak edukacja i aktywizacja środowisk zmarginalizowanych zawodowo i społecznie, a także wspieranie zatrudnienia tych grup. Aby osiągnąć przedstawione wyżej cele władze gminy zamierzają realizować program rewitalizacji zdegradowanych obszarów.

Wspierane będzie pogłębianie współdziałania i partnerstwa służb pomocy społecznej z instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym, instytucjami rynku pracy, szkołami i parafiami w zakresie bieżącego monitorowania środowisk tworzonych przez osoby ubogie, uzależnione, bezrobotne i niepełnosprawne i udzielania im niezbędnej pomocy.

W celu zrealizowania zamierzeń gminy niezbędne jest stałe podnoszenie kwalifikacji nauczycieli poprzez organizację szkoleń i kursów finansowanych ze środków funduszy UE. W przypadku inwestycji dotyczących lokalnej infrastruktury społecznej, należy również dążyć, podobnie jak w przypadku infrastruktury technicznej, do maksymalnego pozyskania na ich realizację pozabudżetowych źródeł finansowania, przede wszystkim ze środków Unii Europejskiej.

Poprzez realizację działań zmierzających do poprawy warunków życia na terenie Gminy Tyczyn, stanie się ona bardziej atrakcyjnym miejscem do zamieszkania, co będzie zachęcać kolejne osoby do osiedlania się na jej terenie. Jest to szczególnie istotne z uwagi na bliskie sąsiedztwo Rzeszowa. Gmina Tyczyn stanie się odpowiednim miejscem do osiedlania się dla osób ceniących sobie spokój i ciszę, a pracujących lub uczących się w stolicy województwa.

CEL STRATEGICZNY III

Poprawa jakości życia mieszkańców gminy poprzez inwestycje w infrastrukturę społeczną oraz wszechstronny rozwój kapitału społecznego

CEL OPERACYJNY 1

Wzmacnianie systemu edukacyjnego na terenie gminy

Działania szczegółowe:

1. Wspieranie dostosowywania infrastruktury edukacyjnej i sportowej gminy do zmieniających się standardów i potrzeb (modernizacja budynków szkolnych, budowa sal gimnastycznych i dostosowanie boisk sportowych).
2. Podnoszenie jakości kształcenia w szkołach (wspieranie podwyższania kwalifikacji przez nauczycieli oraz zatrudnianie wykwalifikowanej kadry dydaktycznej, komputeryzacja i wyposażenie szkół w niezbędny sprzęt zwiększający efektywność nauczania, wymiana młodzieży i współpraca międzynarodowa szkół).
3. Promowanie nowoczesnych metod nauczania i nauczycieli, którzy je stosują oraz oferty szkół gminnych.
4. Wspieranie edukacji przedszkolnej (rozwój niezbędnej infrastruktury przedszkolnej, promocja edukacji przedszkolnej wśród mieszkańców).
5. Wspieranie inicjatyw w zakresie opieki żłobkowej.
6. Wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży (zajęcia wyrównawcze, zasiłki dla rodzin najuboższych, systemy stypendialne dla młodzieży i in.),
7. Poszerzanie oferty zajęć pozalekcyjnych poprzez wykorzystanie dostępnych funduszy zewnętrznych.
8. Współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu wykorzystania szansy sfinansowania ciekawych przedsięwzięć adresowanych do dzieci i młodzieży.
9. Promocja różnych form edukacji pozaszkolnej (m.in. kształcenie ustawiczne osób starszych, edukacja na odległość itp.)
10. Zachęcanie młodzieży do udziału w życiu społecznym i publicznym gminy poprzez wspieranie działalności Młodzieżowej Rady Gminy.

CEL OPERACYJNY 2

Zwiększenie dostępu do kultury i sportu jako sposobu aktywnego spędzania wolnego czasu

Działania szczegółowe:

1. Rozwój instytucji kultury (modernizacja niezbędnej infrastruktury, w tym ośrodka kultury, biblioteki, domów ludowych oraz wyposażenie w niezbędny sprzęt).
2. Dbałość o istniejące obiekty dziedzictwa kulturowego i zachowanie tradycji ludowych.
3. Pozyskiwanie środków na zabezpieczenie i renowację zabytkowych obiektów dziedzictwa kulturowego wraz z ich otoczeniem.
4. Inspirowanie działań mających na celu poszerzenie oferty działalności ośrodka kultury, biblioteki i domów ludowych.
5. Wspieranie organizacji imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych, promujących aktywny i zdrowy styl życia.
6. Współpraca z organizacjami społecznymi w zakresie opracowania i realizacji atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego.
7. Aktywizacja młodzieży poprzez organizację międzyszkolnych rozgrywek sportowych w różnych dyscyplinach.
8. Aktywne wspieranie partnerstw i inicjatyw oddolnych na rzecz rozwoju gminy lub miejscowości.

CEL OPERACYJNY 3

Zapobieganie wykluczeniu społecznemu, ubóstwu i zjawiskom patologicznym.

Działania szczegółowe:

1. Prowadzenie efektywnej polityki społecznej prowadzącej do integracji i aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem.
2. Wspieranie programów/strategii mających na celu przeciwdziałanie bezrobociu i wykluczeniu społecznemu.
3. Rewitalizacja terenów zdegradowanych na obszarze gminy.
4. Wspieranie organizacji szkoleń zawodowych/dokształcających dla mieszkańców gminy oraz szkoleń ułatwiających młodzieży poruszanie się po rynku pracy.
5. Tworzenie warunków do przekwalifikowania się, zmiany zawodu, podnoszenia kwalifikacji.
6. Wspomaganie wzrostu aktywności zawodowej. Rozwijanie różnorodnych form pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego.
7. Monitorowanie, diagnozowanie i przeciwdziałanie zjawiskom patologicznym.
8. Współpraca z podmiotami życia społecznego na rzecz zwalczania patologii.
9. Realizacja programów informacyjno-edukacyjnych i profilaktycznych z zakresu przeciwdziałania patologiom.
10. Wzmacnianie i rozwijanie działalności sieci świetlic środowiskowych i socjoterapeutycznych.
11. Promowanie i wspieranie działań szkół i organizacji w sferze pomocy rodzinom i osobom potrzebującym wsparcia.

CEL OPERACYJNY 4

Wzrost poziomu bezpieczeństwa mieszkańców

Działania szczegółowe:

1. Poprawa dostępności usług medycznych we współpracy z powiatem rzeszowskim
2. Poszerzenie oferty usług specjalistycznych świadczonych przez ośrodki zdrowia.
3. Wspieranie i promocja badań profilaktycznych.
4. Promocja, kształtowanie i pobudzanie świadomości społecznej w zakresie zdrowego stylu życia.

CEL OPERACYJNY 5

Rozwój społeczeństwa informacyjnego

Działania szczegółowe:

1. Tworzenie warunków do rozwoju sieci informatycznych szerokopasmowego Internetu.
2. Zwiększenie liczby osób korzystających z dostępu do sieci informatycznych.
3. Rozwój punktów na terenie gminy z bezpłatnym dostępem do Internetu.
4. Podniesienie jakości usług publicznych oraz zwiększenie dostępności zasobów informacyjnych administracji w formie elektronicznej.

9. Projekty strategiczne gminy Tyczyn

9.1. Projekty zintegrowane w ramach Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego

W nowej perspektywie finansowej UE ważną rolę w rozwoju tzw. obszarów funkcjonalnych, wśród których wiodący charakter należy do obszarów zlokalizowanych wokół miast wojewódzkich, odgrywają Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT).

Gmina Tyczyn jest uczestnikiem ZIT Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, dla którego funkcję koordynacyjną pełni Stowarzyszenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego z siedzibą w Rzeszowie, spełniające rolę Instytucji Pośredniczącej w realizacji ZIT.

W tabeli 54 przedstawiono zestawienie projektów zintegrowanych Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego z udziałem Gminy Tyczyn współfinansowane z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020.

Tabela 54. Projekty zintegrowane Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego z udziałem Gminy Tyczyn.

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia zintegrowanego	Zakres Gminy Tyczyn	Wartość (w zł) projektu dla gminy Tyczyn	Czas realizacji
1	Rozwój gospodarki niskoemisyjnej oraz poprawa mobilności mieszkańców poprzez usprawnienie zrównoważonego transportu publicznego na terenie ROF	Przebudowa drogi wojewódzkiej 878 poprzez budowę chodnika w miejscowości Borek Stary.	2 300 000,00	2017-2018
2	Zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz wsparcie instytucji kultury na terenie ROF	Przebudowa zabytkowej kamienicy ul. Rynek 24 w Tyczynie na potrzeby kulturalne oraz wyposażenie w odpowiedni, nowoczesny sprzęt techniczny, nagłośnieniowy, elektroniczny, meble, itp.	940 000,00	2017-2018
3	Kompleksowa rewitalizacja na terenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego	Zadania inwestycyjne: 1. Rozbudowa i adaptacja budynku łącznika między Gimnazjum Publicznym im. św. Jana Pawła II i halą sportową. 2. Rewitalizacja obszaru rynku w Tyczynie wraz z przyległymi uliczkami. 3. Remont budynku dawnego Sądu Grodzkiego w Tyczynie. 4. Rewitalizacja zespołu parkowego w Tyczynie.	11 300 000,00	2017-2022
4	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych na terenie ROF	Montaż instalacji fotowoltaicznych na obiektach użyteczności publicznej: • Szkoła Podstawowa im. Stanisława Staszica w Tyczynie, • Publiczne Gimnazjum im. Św. Jana Pawła II w Tyczynie, • Szkoła Podstawowa w Kielnarowej, • Szkoła Podstawowa w Hermanowej, • Szkoła Podstawowa w Borku Starym, • Szkoła Podstawowa w Matysówce, • Budynek klubowy MKS STRUG Tyczyn.	1 300 000,00	2017-2018

5	Wsparcie rozwoju OZE na terenie ROF-projekt parasolowy	Montaż instalacji fotowoltaicznych na budynkach mieszkalnych osób prywatnych	2 200 000,00	2017-2019
6	Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości na terenie ROF	Zakres projektu zakładać będzie podejmowanie działań które bezpośrednio przyczynią się do rozwoju przedsiębiorczości: · doradztwo zawodowe (indywidualne, w tym stworzenie dla uczestników Indywidualnego Planu Działania oraz grupowe), · grupowe szkolenia z podstaw przedsiębiorczości, prowadzenia firmy, rozliczeń księgowych, · dotacje na otwarcie działalności, · wsparcie pomostowe, · wsparcie szkoleniowo-doradcze dla osób, które otworzą działalność gospodarczą.	790 000,00	2018-2022
7	Reintegracja osób zagrożonych marginalizacją społeczną	W ramach realizacji projektu planuje się utworzenie Klubu Integracji Społecznej. Głównym celem KIS będzie promowanie aktywności i przedsiębiorczości społecznej, przygotowanie do podjęcia zatrudnienia np. w ramach prac społecznie użytecznych, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, pomoc w wychodzeniu z izolacji i osamotnienia.	300 000,00	2018-2022
8	Zwiększenie dostępu do usług społecznych na terenie ROF	Celem głównym projektu jest rozwój specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym z tytułu niepełnosprawności, stanu zdrowia, wieku: 1) świadczenie usług rehabilitacyjnych 2) finansowanie wypożyczenia sprzętu rehabilitacyjnego 3) kształcenie, w tym szkolenia, praktyki i wymiana doświadczeń dla opiekunów nieformalnych, potrzebnych do opieki nad osobami niesamodzielnymi.	850 000,00	2018-2022
9	Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej	Celem głównym projektu jest poprawa zaradności i zdolności w przewyżnianiu różnego rodzaju trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzin. Planuje się objąć wsparciem 20 rodzin. W oparciu o utworzoną infrastrukturę i przestrzeń rekreacyjno-wypoczynkową prowadzone będą zajęcia wspierające rodziny, głównie w formie pracy podwórkowej, realizującej działania animacyjne i socjoterapeutyczne.	300 000,00	2018-2022
Razem:			20 280 000,00	

Źródło: Strategia ZIT Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, dane Urzędu Miejskiego w Tyczynie.

Tabela 55. Działania rewitalizacyjne na terenie gminy wynikające z Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Tyczyn (część zadań realizowanych w ramach ZIT ROF).

Zadania infrastrukturalne:				
Lp.	Tytuł zadania	Wartość	Okres realizacji	Źródła finansowania
1	Rewitalizacja zespołu parkowego w Tyczynie	3 000 000,00	2018 – 2020	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn i Starostwa Powiatowego w Rzeszowie
2	Rozbudowa i adaptacja budynku łącznika między Gimnazjum Publicznym im. Św. Jana Pawła II i halą sportową	2 800 000,00	2018 – 2020	PO PW 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn
3	Rewitalizacja obszaru rynku w Tyczynie wraz z przyległymi uliczkami	4 000 000,00	2018 - 2022	INTERREG/środki własne Gminy Tyczyn i Starostwa Powiatowego w Rzeszowie
4	Remont budynku dawnego Sądu Grodzkiego w Tyczynie	1 500 000,00	2018 – 2020	Konserwator zabytków/ środki własne Gminy Tyczyn
5	Przebudowa oficyny zespołu pałacowo-parkowego w Tyczynie i rozbudowa o salę gimnastyczną dla Zespołu Szkół w Tyczynie	10 000 000,00	2017-2019	RPO WP 2014-2020/ środki własne Starostwa Powiatowego w Rzeszowie
6	Rewitalizacja budynku starej plebanii w Tyczynie	610 000,00	2018 - 2019	RPO WP 2014-2020/ środki własne Parafii Rzymsko - Katolickiej p.w. św. Katarzyny
Razem:		21 910 000,00		

Zadania społeczne:				
Lp.	Tytuł zadania	Wartość	Okres realizacji	Źródła finansowania
1	Dać Dzieciom Szansę	300 000,00	2017 – 2018	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn i MGOPS Tyczyn
2	Utworzenie filii Środowiskowego Domu Samopomocy z przeznaczeniem dla osób z otępieniem w chorobie Alzheimera	1 570 000,00	2017 – 2020	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn i Caritas Diecezji Rzeszowskiej
3	Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości na terenie ROF – Gmina Tyczyn	790 000,00	2017 – 2020	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn
4	Reintegracja osób zagrożonych marginalizacją społeczną	300 000,00	2017 – 2020	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn
5	Zwiększenie dostępu do usług społecznych na terenie ROF -Gmina Tyczyn Rozwój specjalistycznych usług opiekuńczych	850 000,00	2017 – 2020	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn
6	Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej Wsparcie dla rodzin z terenu Gminy Tyczyn	300 000,00	2017 – 2020	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn
Razem:		4 110 000,00		

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Tyczyn na lata 2016-2022

9.2. Projekty planowane do realizacji na terenie Gminy Tyczyn

Projekty planowane do realizacji na terenie Gminy Tyczyn, przedstawia tabela 56. Są to projekty współfinansowane ze środków UE i budżetu państwa oraz ze środków własnych, w tym również projekty Województwa Podkarpackiego oraz Powiatu Rzeszowskiego

Tabela 56. Projekty planowane do realizacji na terenie Gminy Tyczyn współfinansowane ze środków UE i budżetu państwa oraz ze środków własnych, w tym również projekty Województwa Podkarpackiego oraz Powiatu Rzeszowskiego.

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia	Wartość projektu	Okres realizacji	Źródła finansowania
1	Rozbudowa DW 878 na odcinku: od granicy Rzeszowa do skrzyżowania ul. Grunwaldzkiej z ul. Orkana w Tyczynie wraz z budową mostu na rzece Strug.	2 000 000,00	2017 – 2018	PO PW 2014-2020/ środki własne Województwa Podkarpackiego
2	Rozbudowa DW 878 na odcinku: ul. Orkana w Tyczynie do Dylągówki i dalszych DW do Dynowa.	32 000 000,00 (całość inwestycji)	2018-2022	PO IiŚ 2014-2020/ RPO WP 2014-2020/ środki własne gminy, środki własne Województwa Podkarpackiego
3	Porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie Gmin ROF.	16 520 000,00	2017 – 2023	PO IiŚ 2014-2020/ RPO WP 2014-2020/ środki własne gminy, środki PGK Eko Strug
4	Zabezpieczenie przed powodzią Miasta Rzeszowa i Gminy Tyczyn poprzez ukształtowanie koryta ciekę Strug na długości 8,62 km.	30 421 000,00	2017 - 2022	PO IiŚ 2014-2020/ RPO WP 2014-2020/ środki własne PZMiUW
5	Przebudowa mostu na rzece Strug w ciągu drogi powiatowej (do Błazowej) w Borku Starym (inwestor: powiat rzeszowski).	2 500 000,00	2017	budżet państwa/ środki własne Powiatu Rzeszowskiego
6	Przebudowa mostu w ciągu drogi powiatowej do klasztoru OO. Dominikanów w Borku Starym.	2 500 000,00	2019-2022	budżet państwa/ środki własne Powiatu Rzeszowskiego
7	Przebudowa dróg powiatowych wraz z budową chodników na terenie Gminy Tyczyn.	18 000 000,00	2017-2020	budżet państwa/ środki własne Powiatu Rzeszowskiego i Gminy Tyczyn
8	Budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Kielnarowej i Szkole Podstawowej w Matysówce.	6 000 000,00	2017-2023	budżet państwa/ RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn
9	Budowa Otwartych Stref Aktywności we wszystkich miejscowościach w gminie.	500 000,00	2018-2020	budżet państwa/ środki własne Gminy Tyczyn
10	Budowa zadaszenia trybun na stadionie klubu MKS Strug Tyczyn.	700 000,00	2018-2019	budżet państwa/ środki własne Gminy Tyczyn
11	Budowa obiektów sportowych na stadionie klubu LKS Herman Hermanowa.	1 000 000,00	2018-2020	budżet państwa/ środki własne Gminy Tyczyn
12	Budowa kompleksu basenów na terenie gminy.	12 000 000,00	2020-2023	budżet państwa/ środki własne Gminy Tyczyn
13	Rozwój funkcji kulturalnych na terenie	1 700 000,00	2017-2020	RPO WP 2014-2020/

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia	Wartość projektu	Okres realizacji	Źródła finansowania
	Gminy Tyczyn poprzez remont Domów Ludowych w Hermanowej, Matysówce i w Tyczynie.			PROW 2014-2020/ środki własne
14	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej zarządzanych przez Gminę Tyczyn wraz z wymianą instalacji ogrzewania tam, gdzie istnieje potrzeba.	3 000 000,00	2017-2020	RPO WP 2014-2020/środki własne
15	Modernizacja oświetlenia w budynkach zarządzanych przez Gminę Tyczyn (również w ramach naturalnej wymiany) wraz z monitoringiem zużycia energii.	40 000,00	2018-2022	RPO WP 2014-2020/ środki własne
16	Termomodernizacja zasobów mieszkań komunalnych na terenie Gminy Tyczyn.	1 000 000,00	2018	RPO WP 2014-2020/ środki własne
17	Rewitalizacja budynku dawnego Domu Nauczyciela i jego otoczenia oraz modernizacja zespołu boisk w Borku Starym.	500 000,00	2017-2020	RPO WP 2014-2020/ PROW 2014-2020/ środki własne
18	Przebudowa dróg gminnych na terenie miejscowości Tyczyn, Hermanowa, Kielnarowa, Borek Stary, Matysówka.	25 000 000,00	2017-2023	PROW 2014-2020/ budżet państwa/ środki własne
19	Modernizacja remizy Ochotniczej Straży Pożarnej w Kielnarowej.	200 000,00	2017-2020	PROW 2014-2020/ budżet państwa/ środki własne
20	Budowa parkingów w Tyczynie.	500 000,00	2018-2023	PROW 2014-2020/ środki własne
	Razem:	63 940 000		

W tabeli 57 zaprezentowano wykaz inwestycji drogowych i około drogowych Gminy Tyczyn na lata 2017 – 2022, zgłoszonych do realizacji przez liderów społeczności gminnej z poszczególnych miejscowości.

Tabela 57. Inwestycje drogowe i około drogowe Gminy Tyczyn w latach 2017-2022.

Inwestycje drogowe	
Miejscowość	Nazwa drogi
Borek Stary	<ol style="list-style-type: none"> 1. Borek Stary Kanada (publiczna) 2. Borek Stary Sklepiska (publiczna) 3. Borek Stary Klasztor – Kielnarowa (publiczna) 4. Borek Stary Pustki (wewnętrzna) 5. Borek Stary Dół Ziębówka (wewnętrzna) 6. Borek Stary Stawiska Łącznik (wewnętrzna) 7. Borek Stary Klasztor Boczna (wewnętrzna), 8. Borek Stary Zawodzie - Klasztor (wewnętrzna) 9. Borek Stary Dół II (wewnętrzna) 10. Borek Stary Szklana Góra (wewnętrzna)
Hermanowa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hermanowa Babi Dół (publiczna) 2. Hermanowa Leśniczówka (publiczna) 3. Hermanowa Skotnik (publiczna) 4. Hermanowa Cmentarz (publiczna) 5. Hermanowa Pańskie Pola Łącznik (wewnętrzna) 6. Hermanowa Czerwonki Boczna (wewnętrzna) 7. Hermanowa Grunwald Kółko Rolnicze (wewnętrzna)

	<ol style="list-style-type: none"> 8. Hermanowa Babi Dół - Gradkowiec (brak w ewidencji) 9. Hermanowa Łązy Boczna (wewnętrzna) 10. Hermanowa - zatoka autobusowa w Przylasku
Kielnarowa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kielnarowa Obszary Kanada (publiczna) 2. Kielnarowa Wólka (publiczna) 3. Kielnarowa Debrza (publiczna) 4. Kielnarowa Obszary - Borek Stary (publiczna) 5. Kielnarowa Obszary - Matysówka (publiczna) 6. Kielnarowa Zawodzie Działki (wewnętrzna) 7. Kielnarowa Dół (wewnętrzna) 8. Kielnarowa Obszary - Kanada Boczna (wewnętrzna) 9. Kielnarowa Zagonionka (wewnętrzna) 10. Kielnarowa Asnyka (wewnętrzna) 11. Kielnarowa Potoki (wewnętrzna)
Matysówka	<ol style="list-style-type: none"> 1. Matysówka II Strona (publiczna) 2. Matysówka Słocina (publiczna) 3. Matysówka Szkoła II Strona (publiczna) 4. Matysówka Słocina Działki (wewnętrzna) 5. Matysówka - Kielnarowa Boczna (wewnętrzna) 6. Matysówka Kapliczka (wewnętrzna) 7. Matysówka Małe Gościńce (wewnętrzna) 8. Matysówka mienie wiejskie (w trakcie pozyskania)
Tyczyn	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tyczyn, ul. Laurowa (wewnętrzna) 2. Tyczyn, ul. Polna (publiczna) 3. Tyczyn, ul. Rynek (publiczna) 4. Tyczyn, ul. Pułanek (publiczna) 5. Tyczyn, ul. Kazimierza Wielkiego (publiczna) 6. Tyczyn, ul. Parkowa (publiczna) 7. Tyczyn, ul. Cicha (publiczna) 8. Tyczyn, ul. Potoki Osiedle (wewnętrzna) 9. Tyczyn, ul. Ogrodowa Boczna (wewnętrzna) 10. Tyczyn, ul. Targowa (wewnętrzna) 11. Tyczyn, ul. Zagrody Boczna (wewnętrzna) 12. Tyczyn, ul. Zagrody Sięgacz (wewnętrzna) 13. Tyczyn, ul. Lasek Kamieniec (wewnętrzna) 14. Tyczyn, przebudowa ul. Grunwaldzkiej ze skrzyżowaniem przed Gimnazjum im. Św. Jana Pawła II
Chodniki	
Teren całej Gminy Tyczyn	<ol style="list-style-type: none"> 1. Droga wojewódzka Kielnarowa - Borek Stary, 2. Droga powiatowa Tyczyn Mickiewicza - Królka, 3. Droga powiatowa w Hermanowej, 4. Droga powiatowa w Matysówce, 5. Droga powiatowa Kielnarowa Obszary, 6. Matysówka Słocina, 7. Matysówka Cmentarz, 8. Matysówka Łącznik (Szkoła - II Strona), 9. Kielnarowa Matysówka, 10. Tyczyn, ul. Ogrodowa, 11. Tyczyn, ul. Rynek, Mickiewicza, Kopernika, 12. Naprawa ławy przez Strug, k. Domu Ludowego w Borku Starym.
Oświetlenie dróg	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Borek Stary Szkoła, 2. Borek Stary Klasztor - Kielnarowa, 3. Hermanowa Skotnik, 4. Hermanowa Przylasek, 5. Hermanowa Kamieniec,

Teren całej Gminy Tyczyn	6. Hermanowa Gajówka (w stronę Straszydla oraz w stronę rejonu Hermanowa-Skotnik), 7. Hermanowa Cmentarz, 8. Kielnarowa - Matysówka, 9. Kielnarowa Obszary - Matysówka, 10. Matysówka Łany, 11. Matysówka Rondo Boczna. 12. Tyczyn, ul. Potoki, 13. Tyczyn, uzupełnienie oświetlenia na brakujących odcinkach.
---------------------------------	---

Tabela 58 przedstawia inwestycje w zakresie rozwoju infrastruktury wodociągowo-kanalizacyjnej określone w wieloletnim planie inwestycyjnym gminy.

Tabela 58. Inwestycje wodociągowo-kanalizacyjne Gminy Tyczyn w latach 2017 – 2022.

Lp.	Nazwa zadania i źródła finansowania	Planowane nakłady (w zł)	Okres realizacji	Źródła finansowania
1.	Rozwój sieci wodociągowej na terenie Gminy Tyczyn:	7 140 000,00	2017 - 2020	RPO WP 2014-2020/ WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug”
1.1	Budowa wodociągu Kielnarowa – Wólka i połączenie z siecią wodociągu Matysówka za pośrednictwem zbiorników o poj. 2 x 50 m ³ .	280 000,00	2018 - 2019	środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug
1.2	Budowa sieci wodociągowej Borek Stary Zawodzie – etap I wraz z rozbudową SUW Tyczyn (przepompownia wody – 1 kpl., sieć wodociągowa PE Ø 110 długości 5 km, zakup 2 nowych filtrów i regeneracja 4 istniejących, postawienie zbiornika stalowego 100 m ³).	1 000 000,00	2017 - 2018	WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug
1.3	Budowa 3 zbiorników na wodę czystą na terenie Gminy Tyczyn o poj. 2 x 50 m i 1 x100 m ³ , zestaw pompowy z zasilaniem energetycznym, ogrodzenie działki.	350 000,00	2019 - 2020	WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug
1.4	Budowa SUW w Borku Starym, wraz z podłączeniem istniejących 3-ch studni plus rozbudowa sieci wodociągowej (28 km).	4 150 000,00	2017 - 2019	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug”
1.5	Rozbudowa istniejącego SUW na Osiedlu Budziwój wraz z budową studni głębinowej wraz ciągiem technologicznym (montaż 6 filtrów, wymiana przewodów technologicznych).	570 000,00	2017 - 2019	RPO WP 2014-2020/ PGK „Eko-Strug”
1.6	Rozbudowa istniejących sieci wodociągowych w tym: <ul style="list-style-type: none"> • Wodociąg Kielnarowa - Zaganianka, • Wodociąg Kielnarowa - Działki • Wodociąg Kielnarowa - Działki, • Wodociąg Hermanowa - Skotnik, • Wodociąg Hermanowa - Przyłasek, • Wodociąg Tyczyn - Mickiewicza. 	790 000,00	2017 - 2022	WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug
2.	Usprawnienie i automatyzacja procesu obsługi klientów poprzez montaż	2 190 800,00	2018 - 2020	RPO WP 2014-2020/ środki własne Gminy

	instrumentów pomiarowych na wodomierzach jako element wsparcia gospodarki wodno-ściekowej na terenie Gminy Tyczyn.			Tyczyn/ PGK „Eko-Strug
3.	Bieżące remonty sieci wodociągowej na terenie Gminy Tyczyn.	360 000,00	2017 - 2022	PGK „Eko-Strug”
4	Rozwój sieci kanalizacji sanitarnej na terenie Gminy Tyczyn:	7 260 000,00	2014 - 2018	RPO WP 2014-2020/ WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko- Strug”
4.1	Budowa kanalizacji sanitarnej Kielnarowa - Borek Stary (kolektory PVC Ø 160 i 200 mm, długość 8,84 km, przepompownia wody – 6 kpl.) – zakończenie całego zakresu.	2 000 000,00	2017 - 2018	WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn
4.2	Budowa kanalizacji sanitarnej Tyczyn ul. Lasek – Kielnarowa Królka.	1 490 000,00	2018 - 2021	WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug”
4.3	Kanalizacja sanitarna Kielnarowa Wólka (rury PVC Ø 200 mm, długość 3,8 km, przepompownia ścieków).	820 000,00	2019 - 2022	WFOŚiGW/ środki własne Gminy Tyczyn
4.4	Kanalizacja sanitarna Hermanowa Pańskie Pola – Babi Dół (kolektor PVC Ø 200 mm, długość 4,5 km, kpl., kolektor tłoczny).	850 000,00	2020 - 2022	Środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug”
4.5	Budowa kanalizacji sanitarnej Hermanowa Gajówka (w stronę Straszyla).	800 000,00	2019-2022	Środki własne gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug”
4.6	Rozbudowa istniejącej kanalizacji sanitarnej w tym: <ul style="list-style-type: none"> • Kielnarowa - Zagonianka, • Kielnarowa - Działki, • Kielnarowa – Debrza, • Kielnarowa – Zawodzie, • Tyczyn, ul. Potoki. • Tyczyn, ul. Mokra Strona Opracowanie projektu, kanał z rur PVC Ø 160 i 200 mm, przepompownie ścieków.	1 300 000,00	2017 - 2022	Środki własne Gminy Tyczyn/ PGK „Eko-Strug”
5.	Bieżące remonty sieci kanalizacyjnej na terenie Gminy Tyczyn.	300 000,00	2017 - 2022	PGK „Eko-Strug”
6.	Zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych w całkowitym zużyciu energii poprzez wykonanie instalacji fotowoltaicznych wspomagających prace na przepompowniach wody, ścieków, studniach głębi-nowych oraz na stacjach uzdatniania wody w Tyczynie, Budziwoju i Borku Starym.	1 500 000,00	2017-2021	Budżet państwa/RPO WP 2014-2020/ PGK „Eko-Strug”
	Razem:	18 750 800		

10. POWIĄZANIE PROGRAMU Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Analiza spójności Programu Rozwoju Gminy Tyczyn jest niezwykle ważna gdyż pozwoli właściwie dostosować dokument do funkcjonujących na różnych poziomach zarządzania dokumentów planistycznych i programowych. Charakterystykę najważniejszych dokumentów strategicznych w aspekcie spójności z Programem przedstawiono w kolejnych podrozdziałach.

10.1. Powiązanie programu ze strategią krajową

Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo została przyjęta 25 września 2012 r. przez Radę Ministrów. Strategia Rozwoju Kraju 2020 to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe (wraz z szacunkowymi wielkościami potrzebnych środków finansowych).

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne: 1) Sprawne i efektywne państwo, 2) Konkurencyjna gospodarka, 3) Spójność społeczna i terytorialna, w których koncentrować się będą główne działania. Strategia określa, jakie interwencje są niezbędne w perspektywie średniookresowej w celu przyspieszenia procesów rozwojowych.

Strategia średniookresowa wskazuje działania polegające na usuwaniu barier rozwojowych, w tym słabości polskiej gospodarki ujawnionych przez kryzys gospodarczy, jednocześnie jednak koncentrując się na potencjałach społeczno-gospodarczych i przestrzennych, które odpowiednio wzmocnione i wykorzystane będą stymulowały rozwój.

Celem głównym Strategii staje się więc wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności.

W Strategii Rozwoju Kraju 2020 wyznaczono następujące obszary strategiczne:

Obszar strategiczny I. Sprawne i efektywne państwo

Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

I.1.1. Uporządkowanie kompetencji umożliwiające realizację działań rozwojowych

I.1.2. Zwiększenie efektywności instytucji publicznych

I.1.3. Wprowadzenie jednolitych zasad e-gov w administracji (e-administracja)

I.1.4. Poprawa jakości prawa

I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego

Cel I.2. Zapewnienie środków na działania rozwojowe

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

I.2.1. Modernizacja struktury wydatków publicznych

I.2.2. Poprawa efektywności środków publicznych

I.2.3. Zwiększenie wykorzystania środków pozabudżetowych

Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

I.3.1. Poprawa skuteczności wymiaru sprawiedliwości

I.3.2. Rozwój kapitału społecznego

I.3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela

I.3.4. Utrwalenie bezpieczeństwa narodowego

Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka

Cel II.1. Wzmocnienie stabilności makroekonomicznej

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- II.1.1. Uzdrawienie finansów publicznych
- II.1.2. Zwiększenie stopy oszczędności i inwestycji
- II.1.3. Integracja ze strefą euro
- II.1.4. Rozwój eksportu towarów i usług

Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- II.2.1. Zwiększenie produktywności gospodarki
- II.2.2. Wzrost udziału przemysłów i usług średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie
- II.2.3. Zwiększenie konkurencyjności i modernizacja sektora rolno-spożywczego
- II.2.4. Poprawa warunków ramowych dla prowadzenia działalności gospodarczej

Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- II.3.1. Wzrost popytu na wyniki badań naukowych
- II.3.2. Podwyższenie stopnia komercjalizacji badań
- II.3.3. Zapewnienie kadr dla B+R
- II.3.4. Zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych

Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- II.4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej
- II.4.2. Poprawa jakości kapitału ludzkiego

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- II.5.1. Zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu
- II.5.2. Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych
- II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych

Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami
- II.6.2. Poprawa efektywności energetycznej
- II.6.3. Zwiększenie dywersyfikacji dostaw paliw i energii
- II.6.4. Poprawa stanu środowiska
- II.6.5. Adaptacja do zmian klimatu

Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- II.7.1. Zwiększenie efektywności zarządzania w sektorze transportowym
- II.7.2. Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych
- II.7.3. Udrożnienie obszarów miejskich

Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna

Cel III.1. Integracja społeczna

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- III.1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym
- III.1.2. Zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych
- Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych
 - Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:
 - III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych
 - III.2.2. Zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych
- Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych
 - Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:
 - III.3.1. Tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i finansowych dla realizacji działań rozwojowych w regionach
 - III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich
 - III.3.3. Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmacniania potencjału obszarów wiejskich
 - III.3.4. Zwiększenie spójności terytorialnej
 - Analizując poszczególne obszary strategiczne i ich cele w aspekcie wyznaczonych w Strategii rozwoju Gminy Tyczyn obszarów, kierunków działania, należy uznać iż są one spójne.

10.2. Powiązanie programu ze strategią województwa podkarpackiego

Najważniejszym dokumentem strategicznym na poziomie regionalnym jest „Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2020”, prezentująca główne cele strategiczne związane z rozwojem społeczno – gospodarczym regionu. Wizja rozwoju województwa podkarpackiego w roku 2020 brzmi *„W 2020 roku województwo podkarpackie będzie obszarem zrównoważonego i inteligentnego rozwoju gospodarczego, wykorzystującym wewnętrzne potencjały oraz transgraniczne położenie, zapewniającym wysoką jakość życia mieszkańców.”*

Cel główny strategii sformułowano natomiast następująco: *„Efektywne wykorzystanie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju społeczno-gospodarczego drogą do poprawy jakości życia mieszkańców.”*

Strategia wskazuje na cztery podstawowe obszary tj.: „Konkurencyjna i Innowacyjna Gospodarka”, „Kapitał Ludzki i Społeczny”, „Sieć Osadnicza”, „Środowisko i Energetyka”, na których w pierwszej kolejności koncentrować się będą działania samorządu województwa.

W ramach obszaru „Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka” sformułowano cel: Rozwijanie przewag regionu w oparciu o kreatywne specjalizacje jako przejaw budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej. w jego zakres wchodzi 5 priorytetów:

- Priorytet 1.1. Przemysł - Cel: Przemysł nowoczesnych technologii wzmacniający konkurencyjność regionalnej gospodarki.
- Priorytet 1.2. Nauka, badania i szkolnictwo wyższe - Cel: Rozwój konkurencyjnego szkolnictwa wyższego i sfery badawczo-rozwojowej jako kluczowych czynników stymulujących rozwój regionu.
- Priorytet 1.3. Turystyka - Cel: Budowa konkurencyjnej, atrakcyjnej oferty rynkowej opartej na znacznym potencjale turystycznym regionu.
- Priorytet 1.4. Rolnictwo - Cel: Poprawa konkurencyjności sektora rolno – spożywczego.
- Priorytet 1.5. Instytucje otoczenia biznesu - Cel: Rozwój przedsiębiorczości poprzez ofertę instytucji otoczenia biznesu.

W ramach obszaru „Kapitał Ludzki i Społeczny” sformułowano cel: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców. w jego zakres wchodzi następujące priorytety:

- Priorytet 2.1. Edukacja - Cel: Dostosowanie systemu edukacji do aktualnych potrzeb i wyzwań przyszłości.
- Priorytet 2.2. Kultura i dziedzictwo kulturowe - Cel: Rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu.
- Priorytet 2.3. Społeczeństwo obywatelskie - Cel: Wzmocnienie podmiotowości obywateli, rozwój instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie ich wpływu na życie publiczne.
- Priorytet 2.4. Włączenie społeczne - Cel: Wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie.
- Priorytet 2.5. Zdrowie publiczne - Cel: Zwiększenie bezpieczeństwa zdrowotnego społeczeństwa poprzez poprawę dostępności i jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia.
- Priorytet 2.6. Sport powszechny - Cel: Zwiększenie aktywności ruchowej oraz rozwoju psychofizycznego społeczeństwa.

W ramach obszaru „Sieć Osadnicza” sformułowano cel: „Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu”. w jego zakres wchodzi następujące priorytety:

- Priorytet 3.1. Dostępność komunikacyjna - Cel: Poprawa zewnętrznej i wewnętrznej dostępności przestrzennej województwa ze szczególnym uwzględnieniem Rzeszowa jako ponadregionalnego ośrodka wzrostu.
- Priorytet 3.2. Dostępność technologii informacyjnych - Cel: Rozbudowa wysokiej jakości sieci telekomunikacyjnej oraz zwiększenie wykorzystania technologii informacyjnych na terenie całego województwa
- Priorytet 3.3. Funkcje metropolitalne Rzeszowa - Cel: Wzmacnianie pozycji Rzeszowa w przestrzeni krajowej i europejskiej dynamizujące procesy rozwojowe w obrębie województwa
- Priorytet 3.4. Funkcje obszarów wiejskich - Cel: Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku
- Priorytet 3.5. Spójność przestrzenna i wzmacnianie funkcji biegunów wzrostu - Cel: Wzmacnianie podstaw rozwojowych oraz dywersyfikacja funkcji biegunów wzrostu, w tym ośrodków subregionalnych w wymiarze regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

W ramach obszaru „Środowisko i Energetyka” sformułowano cel: Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska naturalnego sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa”. w jego zakres wchodzi następujące priorytety:

- Priorytet 4.1. Zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom oraz usuwanie ich negatywnych skutków - Cel: Zabezpieczenie mieszkańców województwa podkarpackiego przed negatywnymi skutkami zagrożeń wywołanych czynnikami naturalnymi oraz wynikającymi z działalności człowieka
- Priorytet 4.2. Ochrona środowiska - Cel: Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu środowiska oraz zachowanie bioróżnorodności poprzez zrównoważony rozwój województwa

- Priorytet 4.3. Bezpieczeństwo energetyczne i racjonalne wykorzystanie energii - Cel: Zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego i efektywności energetycznej województwa podkarpackiego poprzez racjonalne wykorzystanie paliw i energii z uwzględnieniem lokalnych zasobów, w tym odnawialnych źródeł energii.

10.3. Powiązanie programu ze strategią powiatu rzeszowskiego

Strategia rozwoju powiatu rzeszowskiego na lata 2016-2023

Cele i zadania określone w Programie Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2017 - 2022 są zgodne z zapisami strategii rozwoju powiatu rzeszowskiego. Analiza istniejącej sytuacji gospodarczej, uwarunkowań i potrzeb mieszkańców powiatu rzeszowskiego pozwoliła na ustalenie celów strategicznych w 3 obszarach:

1. Rozwój gospodarczy, rozwój infrastruktury społecznej i technicznej
2. Ochrona środowiska naturalnego i dóbr kultury oraz ich racjonalne wykorzystanie
3. Rozwój zasobów ludzkich i instytucjonalnych

Określając cele strategiczne sformułowano ogólne cele pożądane do osiągnięcia w długoletniej perspektywie czasowej.

Cel strategiczny I – Rozwój gospodarczy, rozwój infrastruktury technicznej i społecznej

Cele operacyjne:

1. Poprawa dostępności komunikacyjnej powiatu
 2. Budowa, rozbudowa, modernizacja i wyposażenie obiektów użyteczności publicznej
 3. Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego
 4. Rozwój sektora MŚP
 5. Budowanie wizerunku i marki powiatu opartej na potencjale gospodarczym
- Cel strategiczny II - Ochrona środowiska naturalnego i dóbr kultury oraz ich racjonalne wykorzystanie**

Cele operacyjne:

1. Ochrona i poprawa stanu środowiska naturalnego
2. Ochrona i restauracja dóbr kultury
3. Tworzenie warunków do zwiększenia dostępności mieszkańców do usług kultury

Cel strategiczny III - Rozwój zasobów ludzkich i instytucjonalnych

Cele operacyjne:

1. Rozwój edukacji
2. Przeciwdziałanie bezrobociu, aktywizacja rynku pracy i wzrost kompetencji zawodowych mieszkańców powiatu
3. Prowadzenie działań w kierunku tworzenia warunków prowadzących do zwiększenia dostępności i podniesienia jakości w sferze ochrony zdrowia
4. Zintegrowana i skoordynowana polityka społeczna

Jak wynika z powyższego, obszary jak i cele rozwoju powiatu są spójne z kierunkami rozwoju Gminy Tyczyn określonymi w Programie Rozwoju. Wynika to przede wszystkim z uniwersalności niektórych potrzeb na poziomie gminy oraz powiatu: podobnie jak społeczność powiatu, również

społeczność Tyczyna planuje koncentrować swe wysiłki m.in. na rozwoju przedsiębiorczości, aktywizacji terenów wiejskich, rozwoju edukacji, poprawie stanu dróg, rozwoju infrastruktury technicznej, ochronie środowiska przyrodniczego i poprawie warunków życia mieszkańców. Podsumowując, należy podkreślić, że planowane kierunki i cele rozwojowe Gminy Tyczyn są zgodne z planowanymi kierunkami rozwoju powiatu i uzupełniają je w logiczny sposób.

10.4. Powiązanie programu ze strategią ZIT ROF

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego definiuje szczegółowy plan strategiczny i operacyjny mający przyczynić się do rozwoju gospodarczego Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (w tym także Gminy Tyczyn), w tym jego ściślejszej integracji i poprawy życia społeczności lokalnej, wspartej modernizacją czy rozbudową infrastruktury.

Diagnoza obszaru wsparcia, jak również zidentyfikowane problemy i potencjały pozwoliły na zaprojektowanie trzech celów rozwojowych ZIT ukierunkowanych na efektywne wykorzystanie interwencji publicznej, opierając ją o aspekt terytorialny i przestrzenny:

- Cel rozwojowy ZIT 1. Wzrost konkurencyjności gospodarki dzięki tworzeniu warunków dla rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw
- Cel rozwojowy ZIT 2. Podnoszenie jakości życia w ROF poprzez zwiększenie dostępu do nowoczesnych usług publicznych oraz rewitalizację przestrzeni publicznej
- Cel rozwojowy ZIT 3. Poprawa stanu środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywności energetycznej regionu

Założone w Lokalnym Programie Rozwoju Gminy Tyczyn cele strategiczne są zbieżne z celami rozwojowymi ZIT oraz wpisują się w realizację celu nadrzędnego pn. „Rozwój społeczno-gospodarczy Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego jako czynnik integrujący i podnoszący jakość życia mieszkańców”.

11. FINANSOWANIE STRATEGII

Podstawowym źródłem finansowania celów i zadań zawartych w Programie będą środki pochodzące ze źródeł zewnętrznych oraz z budżetu Gminy Tyczyn. Władze gminy przewidują możliwość pozyskania środków finansowych z następujących źródeł:

I. Pozagminne środki publiczne:

A) środki budżetu państwa:

- subwencje ogólna, oświatowa i wyrównawcza,
- dotacje celowe na dofinansowanie zadań własnych gminy,
- dotacje celowe na zadania zlecone gminom,
- dotacje z tytułu ulg i zwolnień ustawowych w podatku rolnym i leśnym,
- dotacje i refundacje środków w związku z pewnymi zdarzeniami w przeszłości.

B) środki pozabudżetowe:

- dotacje ze środków specjalnych organów państwowych,
- Państwowe fundusze celowe udzielające wsparcia w postaci dotacji, pożyczek i refundacji:
 - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
 - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
 - Fundusz Zajęć Sportowych dla Uczniów,

- Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej:
 - Program inwestycji o szczególnym znaczeniu dla sportu,
 - Program modernizacji infrastruktury sportowej,
 - Program rozwoju szkolnej infrastruktury sportowej,
 - Wojewódzki wieloletni program rozwoju bazy sportowej.
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Agencje Rządowe:
 - Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (dotacje na infrastrukturę, pożyczki na tworzenie miejsc pracy dla bezrobotnych),
 - Krajowy Fundusz Mieszkaniowy (dotacje, preferencyjne kredyty na infrastrukturę techniczną towarzyszącą budownictwu mieszkaniowemu, odnowienie budynków mieszkalnych i infrastruktury po powodzi).
- Inne źródła.

II. **Programy pomocowe Unii Europejskiej** – nowa perspektywa finansowa na lata 2014-2020 (tabela 59).

Tabela 59. Programy pomocowe UE w perspektywie finansowej 2014 – 2020.

SFERA GOSPODARCZA	SFERA INFRASTRUKTURALNA i OCHRONA ŚRODOWISKA	SFERA SPOŁECZNA
REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA PODKARPACIEGO NA LATA 2014-2020		
Oś priorytetowa I. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka, Oś priorytetowa III. Czysta energia, Oś priorytetowa V. Infrastruktura komunikacyjna, Oś priorytetowa VII. Regionalny rynek pracy.	Oś priorytetowa III. Czysta energia, Oś priorytetowa V. Infrastruktura komunikacyjna, Oś priorytetowa IV. Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.	Oś priorytetowa II. Cyfrowe Podkarpacie, Oś priorytetowa VIII. Integracja społeczna, Oś priorytetowa IX. Jakość edukacji i kompetencji w regionie.
PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO		
Oś priorytetowa I. Zmniejszenie emisyjności gospodarki.	Oś priorytetowa I. Zmniejszenie emisyjności gospodarki. Oś priorytetowa II. Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu. Oś priorytetowa III. Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej. Oś priorytetowa V. Poprawa bezpieczeństwa energetycznego. Oś priorytetowa VI. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego.	-

SFERA GOSPODARCZA	SFERA INFRASTRUKTURALNA i OCHRONA ŚRODOWISKA	SFERA SPOŁECZNA
PROGRAM OPERACYJNY INTELIGENTNY ROZWÓJ		
<p>Oś priorytetowa I. Wsparcie prowadzenia prac B+R przez przedsiębiorstwa oraz konsorcja naukowo-przemysłowe.</p> <p>Oś priorytetowa II. Wsparcie innowacji w przedsiębiorstwach.</p> <p>Oś priorytetowa III. Wsparcie otoczenia i potencjału innowacyjnych przedsiębiorstw.</p> <p>Oś priorytetowa IV. Zwiększenie potencjału naukowo – badawczego.</p>	-	-
PROGRAM OPERACYJNY POLSKA CYFROWA		
Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa.		<p>Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu.</p> <p>Oś priorytetowa II. E-Administracja i otwarty rząd</p> <p>Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja Społeczeństwa.</p>
PROGRAM OPERACYJNY POLSKA WSCHODNIA		
<p>Oś priorytetowa I. Innowacyjna Polska Wschodnia</p> <p>Oś priorytetowa II. Przedsiębiorcza Polska Wschodnia</p>	Oś priorytetowa III. Nowoczesna infrastruktura transportowa	-
PROGRAM OPERACYJNY WIEDZA EDUKACJA ROZWÓJ		
Oś I. Osoby młode na rynku pracy	-	<p>Oś I. Osoby młode na rynku pracy</p> <p>Oś II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji</p> <p>Oś III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju</p> <p>Oś IV. Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa</p>

SFERA GOSPODARCZA	SFERA INFRASTRUKTURALNA i OCHRONA ŚRODOWISKA	SFERA SPOŁECZNA
PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2014-2020		
-	<p>Działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (budowa lub modernizacja dróg lokalnych, gospodarka wodno-ściekowa, inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub kształtowanie przestrzeni publicznej, inwestycje w targowiska lub obiekty budowlane przeznaczone na cele promocji lokalnych produktów, ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego).</p> <p>Działanie M19 – Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER.</p>	<p>Działanie M19 – Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (m.in. organizacja imprez integracyjnych, kulturalnych i rekreacyjnych; podjęcie działań aktywnie włączających seniorów w życie społeczne obszaru; pobudzenie postaw obywatelskich wśród młodzieży; wzrost atrakcyjności oferty instytucji społecznych)</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Ministerstwa Rozwoju i Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego

III. **Inne programy pomocowe**, jak np.: III edycja Funduszy Norweskich i EOG w Polsce 2014-2021.

IV. **Środki z sektora prywatnego** (np. w ramach projektów partnerstwa publiczno-prywatnego).

Alternatywę finansową dla ograniczonych możliwości inwestycyjnych gminy stanowić może partnerstwo publiczno-prywatne, które pozwala na zaangażowanie środków prywatnych oraz sektora finansów publicznych, we wspólne przedsięwzięcia służące rozwojowi gospodarczemu. w prawie polskim ramy prawne PPP wyznaczają dwie ustawy, regulujące współpracę podmiotów publicznych i partnerów prywatnych:

- ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym (Dz. U. z 2009 r. Nr 19, poz. 100 z późn. zm.), zwana dalej Ustawą o PPP,
- ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o koncesji na roboty budowlane lub usługi (Dz. U. z 2009 r. Nr 19, poz. 101, Nr 157 poz. 1241 z późn. zm.), zwana dalej Ustawą o Koncesjach.

Obie wyżej wymienione ustawy w zamierzeniu ustawodawcy mają ułatwić wykonywanie zadań publicznych na zasadzie kooperacji sektorów publicznego i prywatnego w Polsce.

V. **Inne** (np. środki z fundacji zagranicznych, instytucji finansowych i funduszy inwestycyjnych, polskich fundacji i organizacji, od inwestorów lokalnych, krajowych i zagranicznych, z wkładu prywatnego, inne.)

12. WDRAŻANIE, MONITOROWANIE I PROMOCJA STRATEGII

12.1. Wdrażanie strategii

Instytucją odpowiedzialną za ogólną koordynację i monitorowanie procesu realizacji Programu będzie Urząd Miejski w Tyczynie. Układ instytucjonalny wdrażania Programu Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2017 - 2022 stanowiąc będą:

- Burmistrz Gminy Tyczyn,
- Rada Miejska,
- Zespół ds. Wdrażania Programu,
- Samodzielne stanowisko ds. planowania i realizacji inwestycji liniowych,
- Samodzielne stanowisko ds. planowania i realizacji inwestycji drogowych,
- Samodzielne stanowisko ds. planowania i realizacji inwestycji kubaturowych.

Burmistrz Gminy Tyczyn jest podstawowym podmiotem układu instytucjonalnego wdrażania Programu Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2017 - 2022. Odpowiedzialny on będzie bezpośrednio za realizację strategii. W zakres jego kompetencji wchodzić będzie podejmowanie decyzji w zakresie zmian hierarchii projektów w ramach poszczególnych grup projektów oraz wprowadzaniu nowych projektów. Odpowiedzialny będzie za wykonanie uchwał Rady Miejskiej dotyczących Programu.

Rada Miejska będzie organem nadzorującym realizację Programu - na forum Rady Miejskiej oraz jej komisji prezentowane będą sprawozdania z realizacji Programu oraz informacje o przygotowywanych aktualizacjach dokumentu. Poza funkcją nadzorczą, kompetencją Rady Miejskiej będzie podjęcie uchwał w sprawie przyjęcia oraz aktualizacji Programu.

Kolejnym elementem układu instytucjonalnego wdrażania strategii będzie **Zespół ds. Wdrażania Programu**. Zespół zostanie powołany przez Burmistrza, który stał będzie na jego czele. W skład zespołu wejdą ponadto:

- Sekretarz Gminy,
- Skarbnik Gminy,
- Samodzielne stanowisko ds. Zamówień Publicznych i Inwestycji,
- Samodzielne stanowisko ds. Programów Pomocowych,
- Przedstawiciele lokalnych środowisk.

Do zadań zespołu będzie należało zgłaszanie propozycji projektów w celu umieszczenia ich w Programie, opiniowanie zmian zgłaszanych do Programu, opiniowanie realizacji Programu na podstawie rocznego sprawozdania.

W przypadku osób zajmujących stanowiska: **Samodzielne stanowisko ds. planowania i realizacji inwestycji liniowych, Samodzielne stanowisko ds. planowania i realizacji inwestycji drogowych, Samodzielne stanowisko ds. planowania i realizacji inwestycji kubaturowych**, do zadań ich należeć będzie aktualizowanie Programu, w tym przedstawianie propozycji zmian Programu wynikających ze zmian w poszczególnych projektach, w budżetach lub harmonogramach ich realizacji, które pojawią się w przypadku ogłoszenia naborów wniosków lub zaistnienia innych okoliczności.

12.2. Monitorowanie, ocena realizacji i promocja Programu

Wdrażanie założeń Programu rozwoju nie może mieć miejsca bez zorganizowanego systemu zbierania danych o zmianach społeczno-gospodarczych na terenie objętym danym Programem. Ich celem jest badanie poziomu osiągnięcia założonych kierunków, tak aby potwierdzić skuteczność zastosowanych działań. Monitorowanie jest procesem, który ma na celu analizowanie stanu zaawansowania przedsięwzięć i ich zgodności z postawionymi założeniami. Istotą monitorowania jest wyciąganie wniosków z tego, co zostało i nie zostało zrobione. Jest nią także modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby efektywnie kojarzyć je z innymi przedsięwzięciami realizowanymi na obszarze Gminy.

System monitorowania i oceny realizacji Programu jest ważnym elementem w procesie jego wdrażania. Dane z monitoringu służą do kontroli i oceny skuteczności realizowanych działań i pozwalają na bardziej efektywne wydatkowanie środków publicznych. Ponadto system ten może być skutecznym narzędziem wykorzystywanym do ciągłego śledzenia zdarzeń, tendencji i procesów zachodzących w otoczeniu Gminy, jak i wewnątrz niej, które mogą wywierać pozytywny lub negatywny wpływ na osiągnięcie przyjętych celów rozwoju.

Odpowiedzialnymi za sporządzanie sprawozdań z realizacji dokumentu będą Inspektorzy ds. planowania i realizacji inwestycji liniowych, drogowych i kubaturowych. Głównym koordynatorem monitoringu będzie Inspektor ds. planowania i realizacji inwestycji kubaturowych. Sprawozdania będą przedstawiane Radzie Miejskiej.

Promocja Programu, jako najważniejszego dokumentu programowego samorządu lokalnego, będzie mieć na celu informowanie mieszkańców, wszelkich instytucji i organizacji pozarządowych działających na terenie gminy o kierunkach jej rozwoju.

Za promocję Programu Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2017-2022 odpowiadać będzie Stanowisko ds. Informatyki. Promocja Programu realizowana będzie poprzez:

- informacje umieszczone w Biuletynie Informacji Publicznej,
- informacje zamieszczane na stronie internetowej Urzędu Miejskiego,
- informacje zamieszczane w „Głosie Tyczyna”.

13. ZAŁĄCZNIKI

13.1. WYNIKI BADANIA OPINII MIESZKAŃCÓW

Konsultacje społeczne są częścią praktyki partycypacji społecznej oraz istotnym elementem procesu decyzyjnego w demokracji lokalnej. Jest to narzędzie, dzięki któremu społeczność lokalna uzyskuje możliwość zapoznania się z projektami działań planowanym przez władzę lokalną, oraz może wyrazić swoją opinię na ich temat. Konsultowanie najważniejszych decyzji z mieszkańcami danej jednostki samorządowej stanowi podstawę zarządzania lokalnego, co jest zgodne z istotą samorządności.

Udział mieszkańców w procesie decyzyjnym zwiększa transparentność działań administracji lokalnej, a także pozytywnie wpływa na poczucie odpowiedzialności społeczności związanej ze współdecydowaniem w istotnych dla niej sprawach. Konsultacje społeczne, choć nadal nie są wykorzystywane jeszcze na tak dużą skalę jak w innych państwach Europy, są w Polsce coraz powszechniejszą praktyką i potrzebą, związaną ze wzrostem świadomości społecznej dotyczącej wzajemnych relacji władzy i społeczności lokalnych.

Konsultacje społeczne były ważnym etapem prac nad opracowaniem Programu. w konsultacjach społecznych w formie ankiety wzięły udział 174 osoby. Wśród osób, które wypełniły ankietę 55% stanowiły kobiety, natomiast 45% mężczyźni. 84% ankietowanych to mieszkańcy Gminy Tyczyn, 11% to osoby związane z gminą miejscem pracy, 5% to przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą na jej terenie. 21% ankietowanych stanowią osoby młode w wieku 16 – 34 lat, 59% osoby w wieku 35 – 54 lat, natomiast 20% stanowiły osoby starsze w wieku ponad 55 lat.

Wyniki odpowiedzi na pytania zamknięte, według częstotliwości wskazań, przedstawiono poniżej.

1. Jak ocenia Pani/Pan warunki życia w Gminie Tyczyn?

Największa liczba wskazań pozytywnych (oceny dobre i bardzo dobre) dotyczy następujących kwestii:

1. Sieć energetyczna – 124,
2. Sieć gazowa – 120,
3. Sieć telekomunikacyjna i dostępność placówek szkolnych - po 117
4. Dostęp do Internetu – 107
5. Gospodarka odpadami - 103
6. Dostępność punktów handlowo – usługowych - 100

Najmniejsza liczba wskazań pozytywnych (oceny dobre i bardzo dobre) dotyczy następujących kwestii:

1. Baza noclegowa – 23
2. Dostępność i jakość opieki zdrowotnej – odpowiednio 30 i 31
3. Stan nawierzchni dróg - 40
4. Organizacja przestrzeni publicznej - 44
5. Sieć oświetlenia ulicznego – 48

2. Jak często spotyka się Pani/Pan z poniżej określonymi problemami społeczno-gospodarczymi na terenie Gminy Tyczyn?

Najbardziej istotne, bo najczęściej występujące, zdaniem mieszkańców problemy społeczne, według liczby wskazań (odpowiedzi często i bardzo często) to:

1. Bezrobocie i problemy budżetowe – po 107
2. Emigracja młodych ludzi do większych miast - 88
3. Niezadawalająca pomoc społeczna – 79
4. Niezadawalający stan infrastruktury drogowej – 75
5. Starzejące się społeczeństwo gminy – 69
6. Niewystarczająca infrastruktura wodociągowa - 66

Najmniej istotne, bo najrzadziej występujące, zdaniem mieszkańców problemy społeczne, według liczby wskazań (odpowiedzi często i bardzo często) to:

1. Przemoc, przestępczość, niskie poczucie bezpieczeństwa publicznego, niezadawalająca oferta oświatowa – po 11
2. Bezdomność – 20
3. Uzależnienia – 21
4. Niezadawalająca oferta kulturalna, – 28
5. Niewystarczająca infrastruktura gazowa – 28
6. Niezadawalająca oferta sportowa - 32

3. Które z poniższych obszarów powinny stanowić priorytet dla Gminy Tyczyn w perspektywie lat 2017-2022, w skali od 1 – zbędna, do 5 - bardzo ważna.

Najbardziej priorytetowe zdaniem mieszkańców obszary, według liczby wskazań (odpowiedzi ważny i bardzo ważny) to:

1. Remonty i budowa dróg – 122
2. Chodniki i ścieżki rowerowe - 119
3. Zwiększenie standardu i jakości usług społecznych/zdrowotnych – 117
4. Aktywne wspieranie lokalnych przedsiębiorców – 107
5. Rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacyjnej – 102
6. Oświetlenie uliczne - 99

Najmniej istotne zdaniem mieszkańców obszary, według liczby wskazań (odpowiedzi ważny i bardzo ważny) to:

1. Poprawa bezpieczeństwa publicznego – 59
2. Rozwój e-usług publicznych w instytucjach gminnych – 71
3. Kontynuacja budowy łącznika między gimnazjum i halą sportową – 73
4. Podniesienie jakości i dostępności edukacji – 74
5. Tworzenie warunków do rozwoju budownictwa socjalnego i komunalnego - 81
6. Zwiększenie pomocy socjalnej dla najuboższych - 80

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Położenie Gminy Tyczyn na tle kraju, województwa podkarpackiego i powiatu rzeszowskiego	6
Rysunek 2. Położenie komunikacyjne Gminy Tyczyn	7
Rysunek 3. Potencjał energetyki wodnej w Gminie Tyczyn na tle ROF.....	12
Rysunek 4. Potencjał energetyki wiatrowej w Gminie Tyczyn na tle ROF.....	13
Rysunek 5. Potencjał energetyki słonecznej w Gminie Tyczyn na tle ROF.....	13
<i>Rysunek 6. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w 2016 roku – Gmina Tyczyn na tle ROF.</i>	<i>17</i>
<i>Rysunek 7. Nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze w Gminie Tyczyn na tle ROF.</i>	<i>21</i>
<i>Rysunek 8. Publiczne Gimnazjum im. Św. Jana Pawła II w Tyczynie.</i>	<i>32</i>
<i>Rysunek 9. Hala sportowa przy gimnazjum w Tyczynie.</i>	<i>33</i>
<i>Rysunek 10. Zespół Szkół (LO) w Tyczynie.</i>	<i>33</i>
<i>Rysunek 11. Szkoła Podstawowa w Tyczynie.</i>	<i>34</i>
<i>Rysunek 12. Hala sportowa przy Szkole Podstawowej w Tyczynie.</i>	<i>34</i>
<i>Rysunek 13. Szkoła Podstawowa w Matysówce.</i>	<i>35</i>
<i>Rysunek 14. Szkoła Podstawowa w Kielnarowej.</i>	<i>35</i>
<i>Rysunek 15. Szkoła Podstawowa w Hermanowej.</i>	<i>36</i>
<i>Rysunek 16. Szkoła Podstawowa w Borku Starym.</i>	<i>36</i>
<i>Rysunek 17. Centrum Rekreacyjno-Kulturalne w Kielnarowej.</i>	<i>42</i>
<i>Rysunek 18. Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie.</i>	<i>44</i>
<i>Rysunek 19. Nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w Gminie Tyczyn na tle ROF w 2016 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców [zł].</i>	<i>45</i>
<i>Rysunek 20. Wskaźnik przestępczości w Gminie Tyczyn i mieście Tyczynie na tle ROF w 2013 roku</i>	<i>52</i>
<i>Rysunek 21. Gęstość sieci dróg gminnych i powiatowych w Gminie Tyczyn na tle ROF.....</i>	<i>53</i>
<i>Rysunek 22. Odsetek mieszkańców Gminy Tyczyn korzystających z instalacji wodociągowej na tle ROF [%].</i>	<i>59</i>
<i>Rysunek 23. Odsetek mieszkańców Gminy Tyczyn korzystających z instalacji kanalizacyjnej na tle ROF [%].....</i>	<i>60</i>

SPIS TABEL

Tabela 1. Liczba mieszkańców zameldowanych na pobyt stały w Gminie Tyczyn, powierzchnia i średnia gęstość zaludnienia wg miejscowości (stan na 31.12.2016).	14
Tabela 2. Liczba ludności Gminy Tyczyn w latach 2010-2016, wg miejscowości, stan na 31 grudnia.	14
Tabela 3. Liczba ludności w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016 wg faktycznego miejsca zamieszkania.	14
Tabela 4. Liczba kobiet na 100 mężczyzn w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.	15
Tabela 5. Przyrost naturalny ludności Gminy Tyczyn w latach 2010 -2016, wg miejscowości, stan na 31 grudnia.	15
Tabela 6. Migracje ludności w gminie Tyczyn w latach 2010 -2016, stan na 31 grudnia.	15
Tabela 7. Struktura wiekowa mieszkańców Gminy Tyczyn.	16
Tabela 8. Wskaźniki ekonomicznej struktury mieszkańców Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego, w latach 2010 – 2016.	16
Tabela 9. Wskaźniki budżetowe Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego w latach 2010 – 2016.	18
Tabela 10. Poziom przedsiębiorczości w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego w latach 2010 – 2016.	19
Tabela 11. Nowo rejestrowane podmioty gospodarcze w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016.	20
Tabela 12. Podmioty gospodarcze w Gminie Tyczyn na tle porównawczym w 2016 roku - wielkości i wskaźniki porównawcze.	20
Tabela 13. Liczba i struktura podmiotów sektora prywatnego na terenie Gminy Tyczyn.	20
Tabela 14. Podmioty gospodarki narodowej działające w Gminie Tyczyn wg klas wielkości.	21
Tabela 15. Osoby pracujące i osoby w wieku produkcyjnym w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego, w latach 2010 – 2016.	24
Tabela 16. Liczba i struktura osób bezrobotnych w Gminie Tyczyn w latach 2010-2016.	24
Tabela 17. Wskaźniki bezrobocia w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego w latach 2010 – 2016.	25
Tabela 18. Wielkość i struktura gospodarstw rolnych w Gminie Tyczyn.	26
Tabela 19. Struktura użytkowania gruntów w Gminie Tyczyn.	26
Tabela 20. Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomości w Gminie Tyczyn.	27
Tabela 21. Liczba dzieci objętych opieką przedszkolną w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.	29
Tabela 22. Liczba dzieci w szkołach w Gminie Tyczyn i wskaźniki solaryzacji na tle powiatu rzeszowskiego.	30
Tabela 23. Liczba uczniów i nauczycieli w placówkach edukacyjnych w Gminie Tyczyn w roku szkolnym 2016/2017.	31
Tabela 24. Wskaźniki komputeryzacji szkół w Gminie Tyczyn w latach 2010 - 2014 na tle powiatu rzeszowskiego.	32
Tabela 25. Formy pomocy społecznej w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016 – liczba korzystających.	38
Tabela 26. Liczba beneficjentów pomocy społecznej w Gminie Tyczyn w latach 2010 – 2016.	39
Tabela 27. Powody przyznania pomocy społecznej w Gminie Tyczyn.	39
Tabela 28. Wykaz zakładów opieki zdrowotnej w Gminie Tyczyn.	40
Tabela 29. Wskaźniki usług medycznych w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.	40
Tabela 30. Porady udzielone w ramach podstawowej opieki zdrowotnej w Gminie Tyczyn na tle ROF latach 2010 – 2016.	41
Tabela 31. Liczba imprez kulturalnych zorganizowanych w Gminie Tyczyn na tle gmin ROF w latach 2011 – 2016.	42
Tabela 32. Liczba kół zainteresowań i ich członków w Gminie Tyczyn na tle gmin ROF w 2016 r.	43
Tabela 33. Wskaźniki dotyczące księgozbioru i czytelnictwa w Gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.	46
Tabela 34. Wskaźniki aktywności sportowej mieszkańców Gminy Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego.	50
Tabela 35. Frekwencja w wyborach samorządowych w Gminie Tyczyn na tle ROF [%].	51
Tabela 36. Wypadki drogowe i ich ofiary w Gminie Tyczyn na tle porównawczym w latach 2012 – 2015.	52
Tabela 37. Wskaźniki bezpieczeństwa na drogach w przeliczeniu na 10 tys. ludności w Gminie Tyczyn na tle porównawczym.	52
Tabela 38. Infrastruktura drogowa w Gminie Tyczyn – 2017	53
Tabela 39. Długość i struktura dróg gminnych wg miejscowości Gminy Tyczyn, na koniec 2017	54
Tabela 40. Sieć dróg gminnych w Gminie Tyczyn (stan na dzień 31.12.2017)	54
Tabela 41. Liczba abonentów internetowych OST w Tyczynie, stan na 31.12.2016	57
Tabela 42. Liczba abonentów telefonicznych OST w Tyczynie, stan na 31.12.2016.	57
Tabela 43. Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn.	57

Tabela 44. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w Gminie Tyczyn.	58
Tabela 45. Odsetek mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków w Gminie Tyczyn.	59
Tabela 46. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci gazowej w Gminie Tyczyn.	60
Tabela 47. Zużycie gazu w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn.	61
Tabela 48. Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w Gminie Tyczyn.	61
Tabela 49. Zasoby mieszkaniowe w Gminie Tyczyn w świetle wskaźników.	62
Tabela 50. Warunki mieszkaniowe w Gminie Tyczyn.	62
Tabela 51. Gminne zasoby mieszkaniowe – Gmina Tyczyn, 2016.	63
Tabela 52. Analiza SWOT Gminy Tyczyn.	64
Tabela 53. Potencjały rozwojowe Gminy Tyczyn.	68
Tabela 54. Projekty zintegrowane Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego z udziałem Gminy Tyczyn.	80
Tabela 55. Działania rewitalizacyjne na terenie gminy wynikające z Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Tyczyn (część zadań realizowanych w ramach ZIT ROF).	82
Tabela 56. Projekty planowane do realizacji na terenie Gminy Tyczyn współfinansowane ze środków UE i budżetu państwa oraz ze środków własnych, w tym również projekty Województwa Podkarpackiego oraz Powiatu Rzeszowskiego.	83
Tabela 57. Inwestycje drogowe i około drogowe Gminy Tyczyn w latach 2017-2022.	84
Tabela 58. Inwestycje wodociągowo-kanalizacyjne Gminy Tyczyn w latach 2017 – 2022.	86
Tabela 59. Programy pomocowe UE w perspektywie finansowej 2014 – 2020.	94

PRZEWODNICZĄCY
RADY MIEJSKIEJ

mgr Adam Skowronski